

Doktori (PhD) értekezés

**Munkaérték preferenciák strukturális változásai a professzionalizáció
mértékének és a képzés tartalmi változásainak tükrében**

Dr. Kiss János

Debreceni Egyetem

BTK

2008.

Munkaérték preferenciák strukturális változásai a professzionalizáció mértékének és a képzés tartalmi változásainak tükrében

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a **Pszichológia** tudományágban

Írta: **Dr. Kiss János** okleveles pszichológus és pszichológia szakos középiskolai tanár

Készült a **Debreceni Egyetem BTK Interdiszciplináris Társadalom és Bölcsészettudományi** doktori
iskolája
(**Pszichológia doktori** programja) keretében

Témavezető: **Dr. Bugán Antal** egyetemi docens

.....
(olvasható aláírás)

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: **Prof. Dr. Czigler István** egyetemi tanár
tagok: **Dr. Sass Judit**
Molnárné Dr. Kovács Judit

A doktori szigorlat időpontja: **2008. március 18.**

Az értekezés bírálói:

Prof. Dr. Molnár Péter
Dr. Billédi Katalin

A bírálóbizottság:

elnök: **Prof. Dr. Czigler István**
tagok: **Prof. Dr. Molnár Péter**
Dr. Billédi Katalin
Dr. habil. Szabó Csaba
Dr. Schmercz István

A nyilvános vita időpontja: 2008.

Én, **Dr. Kiss János** teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.

Dr. Kiss János

.....

aláírás

TARTALOMJEGYZÉK

I. BEVEZETÉS	6
I.1. A témaválasztásról	6
I.2. A kor, melyben él(t)ünk	7
I.2.1. A munkanélküliség óriási mértéke	7
I.2.2. A politikai rendszerváltás	8
I.2.3. A szocialista rendszer összeomlása Európában	10
I.2.4. Hol képezzünk?	11
I.2.5. Milyen szinten képezzünk?	13
II. AZ ÉRTÉKRŐL	15
II.1. Az értékről általában	15
II.2. Fogalmi behatárolások és értékvizsgálatok a szociálpszichológiában	18
II.3. Az érték kutatás jelentősebb szociálpszichológiai módszereiről	23
III. A SUPER-FÉLE FEJLŐDÉSELMÉLET ÉS A MUNKAÉRTÉK KÉRDŐÍV	25
III.1. D.E. Super szakmai fejlődéssel kapcsolatos elmélete	25
III. 2. A Super – féle munkaérték kérdőív	29
IV. AZ ALAPVIZSGÁLAT	35
IV.1. A vizsgálat céljai	35
IV.2. A vizsgálat során alkalmazott módszerek	36
IV.3. A vizsgálati minta	36
IV.4. Az alapvizsgálat bemutatása	37
IV.4.1. A mintavételről	38
IV.4.2. A mintaválasztás szempontjai	39
IV.4.3. A minta részletes ismertetése	39
IV.4.4. A minta nagysága	40
IV.4.5. A mintavétel módja:	40
IV.4.6. A vizsgálat eredményei és azok értékelése	40
IV.4.6.1. A statisztikai feldolgozás során az alábbi módszereket alkalmaztuk:	40
IV.4.6.2. Alapstatisztikák	41
IV.4.6.3. A kutatás céljára szerkesztett kérdőív egyes itemeinek tartalom elemzéses vizsgálata	55
IV.4.6.4. Varimax rotált faktorsúly mátrixok	63
IV.4.6.5. Varianciaanalízis	65
IV.4.6.6. Összefüggések meghatározása	72
IV.4.7. Az alapvizsgálat eredményeinek összefoglalása	77
V. A KÖVETÉSEK PERIÓDUS VIZSGÁLATAINAK ÖSSZEFOGLALÁSA	80
V.1 A nemzetközi mintán végzett vizsgálat bemutatása	81
V.1.1. A nemzetközi összehasonlító vizsgálatról	81
V.1.2. A minta	81
V.1.3. Feltevések	81
V.1.4. Az egyes értékkörök sorrendje	82
V.1.5. Az egyes értékkörök ranghelyének jellegzetes eltérései, nemzetek közötti összehasonlításban ..	85
V.1.6. Faktoranalízis, varimax rotált faktorsúly mátrixok	87
V.1.7. Következtetések	93
V. 2. A széles spektrumú egyetemi mintán végzett vizsgálat összefoglalása	93
V.2.1. A széles spektrumú mintán végzett vizsgálatról	94
V.2.2. A Super – féle munkaérték kérdőív főbb eredményei a teljes mintán	95
V.2.3. A karok értékpreferenciáinak jellemzése és összehasonlítása.	97
V.3. A saját hallgatóinkon végzett munkaérték vizsgálatok összefoglalása	103
V.3.1. A vizsgálatokról	103
V.3.2. A vizsgálatokkal kapcsolatos kérdésfeltevések	103
V.3.3. A mintáról	103
V.3.4. Az egyes értékkörök ranghelyének összehasonlítása	104
V.3.4.1. Értékkörök ranghelyei a különböző vizsgálatokban	104
V.3.5. Varimax rotált faktorsúly mátrixok	104
V.3.5.1. Az első vizsgálat faktorsúly mátrixai	104

V.3.5.2 .A második vizsgálat faktorsúly mátrixai	106
V.3.5.3. A harmadik vizsgálat faktorsúly mátrixai	107
V.3.6 Korrelációs számítás	110
V.3.6.1. Az első vizsgálat korrelációs mátrixa	110
V.3.7. Az eredmények egybevetése, más hazai vizsgálatok eredményeivel	111
VI. AZ ÖSSZEGZŐ VIZSGÁLAT BEMUTATÁSA.....	115
VI.1. A vizsgálat célja	115
VI.2. A vizsgálat során alkalmazott módszerek	115
VI.3 A vizsgálati minta.....	115
VI.4. Egyes értékkörök ranghelye	116
VI.5. A pályával kapcsolatos tudattartalmakra vonatkozó skálaértékek.....	119
VI.6. Faktoranalízis	122
VII. MEGBESZÉLÉS	125
ÖSSZEFOGLALÓ	130
IRODALOMJEGYZÉK.....	138

I. BEVEZETÉS

I.1. A témaválasztásról

A szociális munkás szakma magyarországi jelenléte még napjainkban is igen új keletűnek számít. Természetesen, csak mint alap, közép és felsőfokon képzett foglalkozás újdonság, hiszen szociális munkát már régebben is végeztek. A képzés szintjén csupán az utóbbi mintegy húsz évben jelenik meg. A világ fejlettebb országaiban ezt a szakmát a századunk húszas éveitől kezdve oktatják a felsőoktatásban is. Tehát ezen a téren (is) mintegy hetven éves hátrányba kerültünk. A valós társadalmi igény régen megfogalmazódott: szükség van olyan szakemberekre, akik az egyre növekvő szociális problémák megoldásában a rászorulóknak segítségére lehetnek. A korábbi politikai rendszer feszes intézményesülése a szociális szférában is megjelent. A bürokratikus szociális ellátó szisztémában nem volt helye egy olyan szakmának, amely hidat képezett volna a professzionális ellátás és a rászorulóknak között. Maga a „rendszer” volt hivatott ezt betölteni. A helyzet meglehetősen furcsa volt. Volt igény, de nem volt hová belépnie az új szakmának. A politikai és társadalmi átalakulás, ezen szféra radikális változását is jelentette. Nem csak annyiban, hogy tömegesen jelentkeztek olyan szociális problémák, melyek korábban ismertek nem lévén, egyre nehezebben kezelhetőnek bizonyultak az állam számára (tömeges munkanélküliség, menekültek stb.) Az intézményrendszer is részben, vagy teljesen átalakult, s az új struktúrában egyre inkább helye lett a professzionális szociális munkának. Hosszas vajúdas után végül is „felvételt nyert” az oktatandó szakmák közé. Előzmények természetesen voltak, erről külön is szólunk majd. Számunkra azonban tanulságosabb, ha képzés hazai megvalósításának viszonyosságait vesszük kicsit górcső alá. A vizsgálatunk hazai része regionális jellegű, lévén a vizsgált intézmények Nyíregyházán és Debrecenben találhatók, és ha legtöbb képzésre elmondható, hogy regionális jelleggel bír a beiskolázás, valamint a majdani pályára lépés szempontjából, akkor a szociális munkás képzésre ez sokszorosan igaz. Különösen igaz volt ez a kelet-magyarországi térségre, ahol a szociális problémák oly mértékben sűrűsödtek a rendszerváltást megelőző és az azt követő években, hogy úgy tűnt, belátható ideig fel is fogja szívni a frissen végzett szakembereket. Egyáltalán nem volt véletlen, hogy éppen Nyíregyházán indították elsők között a főiskolai szintű szociális munkás képzést. Ahhoz, hogy világossá váljon a

I. Bevezetés

képzés helyzete, szerepe, fontossága, úgy véljük, hogy érdemes néhány szót szólni azokról a körülményekről, melyek között létrejött.

I.2. A kor, melyben él(t)ünk

Az első fecskék a nyolcvanas évek vége felé érkeztek. Az ELTE Szociológiai Intézetének nevéhez köthető a debütálás. Pontosabban Ferge Zsuzsa, a nagy tekintélyű szociológus volt az, aki először fejtette ki hivatalos körökben is, hogy szükség van arra, hogy a szociális szférában megfelelően képzett szakemberek vegyenek részt az ellátásban. Becslése szerint (akkor!!) mintegy 8000 (!) ilyen szakemberre volt szüksége, az akkor már a válság minden jelével küszködő magyar társadalomnak.

Ebben az időszakban még előtte vagyunk a munkanélküliek megsokszorozódásának, a politikai rendszerváltásnak, a szocializmus európai összeomlásának, a romániai és a jugoszláviai eseményeknek. Ezek az események tehát, még nem következtek be, de árnyékukat élesen előre vetítették. Milyen hatással voltak a szociális szférára a fenti események? Csupán (szempontunkból) a leglényegesebbek:

1.2.1. A munkanélküliség óriási mértéke

A munkanélküliségi ráta növekedése a nyolcvanas évek vége felé felgyorsult és mára állandósulni látszik. Az egyes régiók között azonban óriási különbségek vannak. A keleti országrész megyéiben (különösen igaz ez Szabolcs – Szatmár – Bereg és Hajdú-Bihar, valamint Borsod-Abaúj-Zemplén megyékre) a munkanélküliségi ráta lényegesen nagyobb, mint pl. Nyugat - Dunántúlon. Jelen dolgozat szerzője is részt vett annak kutatócsoportnak a munkájában, amely a régióban (Szabolcs - Szatmár- Bereg megye) a régi-új szegénységet vizsgálta. A munka során sorozatban találtunk olyan településeket, ahol a munkanélküliségi ráta 70-80%, vagy még ennél is magasabb! Ráadásul itt régebben viselik ennek következményeit, mert a nagy állami beruházások nyolcvanas évekbeli leállításának egyik következményeként először az ún. „ingázók” munkahelyei szűntek meg tömegesen. (Ebből adódik, hogy a tartalékokat itt sokkal hamarabb felélte a lakosság.) Ha rendszerszemléletet követjük, akkor kijelenthetjük, hogy a család valamely tagjának problémája (ebben az esetben a munkanélkülivé válása) az egész családot érinti. Ebben a megyében ez különösen igaz, hiszen többnyire csak a családfők álltak alkalmazásban, így az ő munkahelyvesztésük alapjaiban rendítette meg (gyakran le is rombolta) a családok egzisztenciális helyzetét. (Münnich és munkatársai 1993.)

I. Bevezetés

Ennek szociális hatásait és az ebből adódó feladatnövekedést nem nehéz kikövetkeztetni. Egyébként a munkanélküliség a gazdaság konszolidációjának köszönhetően idővel csökkent, bár a térségben így is messze az országos átlag fölött maradt. A mostanság tapasztalható gazdasági megtorpanás, szinte azonnal növelte a munkanélküliségi rátát. Aligha véletlen, hogy a régió gyakorlatilag összes felsőoktatási intézményében folyik valamilyen szociális képzés. A Debreceni Egyetem három karán is folyik ez a fajta szakemberképzés.

1.2.2. A politikai rendszerváltás

A pártállami rendszer lebontása számos következménnyel járt a szociális szférában is. Csak néhány:

a, Az állam egyre inkább kivonult a szociális szférából és ez még a mai napig tart. A helyére lépő egyházi és magánkezdemenyzések nem tudták pótolni az állami gondoskodást. A napjainkban tapasztalható, a társadalombiztosítás tervezett reformjával szembeni hatalmas társadalmi ellenállás, csak részben volt gerjesztett a politika által. Nagyon valós félelem is motiválja ezt: az állam teljes kivonulása és magánszféra előretörése a szociális és egészségügyi ellátás egyik legfontosabb alapját jelentő társadalombiztosítás területén. (Ez a fajta teljes körű állami gondoskodás, minden anomáliája mellett, a letűnt szocialista rendszer kevés pozitív jellemzőinek egyike volt.)

b, A költségvetési egyensúly megőrzésének legfőbb eszközét a rendszerváltás óta irányító kabinetek a szociális kiadások lefaragásában látja. Ld. a Bokros-csomag megszorító intézkedéseit. Ez a tendencia a Horn – kormányt követő baloldali kormányzatok alatt sem változott, sőt bizonyos értelemben fokozódott. Másrészt viszont az Orbán – kormány az utolsó két évében jelentősen növelte a támogatásokat, amit a következő kormányzat tovább fokozott és bizonyos elemzések szerint ez jelentősen hozzájárult az egyébként világszerte tapasztalható gazdasági regresszió hazai elmélyüléséhez.

c, A társadalombiztosítás (mint a szociális ellátás elsőszámú hazai letéteményese) jelenlegi rendszere összedőléssel fenyeget és a lehetséges alternatívái (pl. új immáron szabadon választható egészségpénztárak) még csak csírákban vannak. (Ez annak ellenére így van, hogy a társadalombiztosítás egyre nagyobb terhet ró a munkaadókra

I. Bevezetés

és a munkavállalókra egyaránt.) A jelenlegi kormánykoalíció egyik szakítópróbájának bizonyul ez a kérdés. Az ezzel kapcsolatos társadalmi állásfoglalásról korábban már szóltunk. A váltást forszírozó politikai erők által felvillantott külföldi példák távoliak, nem nagyon ismertek. Ha az amerikai (USA) példa helyett, mondjuk osztrák modellre hivatkoznának, talán jobban elképzelhető lenne a változás, a következményeivel együtt. Így viszont marad a szorongássá fokozódó idegenkedés. Nem feladatunk megítélni, hogy joggal – e vagy sem.

d, A termelészövetkezetek megszüntetése is következménye volt a rendszerváltásnak. A munkanélküliség alakulására tett hatása egyértelmű. A kárpótlás nem igazán hozott hathatós megoldást a megszüntetésből eredő problémákra. A térségben általában sem volt különösebben jelen a befektetendő tőke, különösen meg a mezőgazdaságban nem. A térség tagadhatatlan infrastrukturális elmaradása, pedig a külföldi tőke beáramlásának nem kedvezett. Ezért még napjainkban is ritka a modern, hatékony, megélhetést és munkalehetőséget egyaránt biztosító mezőgazdasági vállalkozás.

e, Az önkormányzati rendszer átalakulása is negatív következményekkel járt. A nehéz anyagi helyzetbe került önkormányzatok kénytelenek egyre nagyobb mértékben csökkenteni a szociális ellátásban játszott szerepüket. Az alternatívák egyelőre nem tudják pótolni szinte egyik területen sem. Bár ez talán már változóban van. A kiszámítható korrekt állami normatívára alapozva, egyre több a magán intézmény és szolgáltató, ugyanakkor az önkormányzatok is alkalmazkodtak a politika által ajánlott trendhez és a minden más forrást csökkentő, a szociális támogatást preferáló elosztási elvnek megfelelően, ismét kiterjedt szociális intézményhálózatot kezdenek működtetni. Az önkormányzati bérházak eladása megélénkítette az ingatlanpiacot és rövid időre pénzhez juttatta az önkormányzatokat, de félő volt, hogy ennek a szociális hatásai nagyon mélyrehatók lesznek. Ez egyébként nagyobb részt be is következett.

f, Az egyes régiók közötti, a rendszerváltás előtt is meglévő egyenlőtlenségek tovább növekedtek. Az elsősorban külföldi befektetők által létesített új munkahelyek zöme az eddig is preferált területeken létesült, elsősorban a keleti régió infrastrukturális elmaradottsága miatt. (Győr, Esztergom, Székesfehérvár, Szentgotthárd stb.) Az új infrastrukturális fejlesztések (pl. útépítés) is elsősorban ezeken a területeken kezdődtek meg. Az autópálya csak a legutóbbi időkben érte el pl. Nyíregyházát és máris arról

I. Bevezetés

hallani, hogy Vásárosnaményon túl már nem építik tovább, azaz a szatmári és beregi régió már nem jut autópályához. Ellenben a megszüntetendő vasútvonalak közül több is a térségben halad. A „húzóágazattá” vált idegenforgalom is csak a térség kiemelt gyógyfürdői révén hozott jelentősebb bevételt a régióba.

g. Az államnak, a gazdaságban játszott szerepét nagyobb részt átvevő magánszféra, mind a mai napig nem tud tökéletesen megfelelni ennek a feladatnak foglalkoztatási és szociális szempontból. A hazai magánfoglalkoztatók elsősorban a „fekete” alkalmazás, illetve a járulékeltagadás révén ártják a legtöbbet a kiszolgáltatott munkavállalóknak. A külföldi alkalmaztatók ezt nyilván nem tehetik meg, de a humánus, emberközpontú bánás és gondolkozásmódot gyakorlatilag mindenhol alárendelik a költséghatékonyságnak és elsősorban az olcsó kelet-európai munkaerő és működtetési költségek által motiváltak. A valódi szakszervezeti érdekvédelem csak most kezd igazából kialakulni. Elsősorban az ezen a területen nagy hagyományokkal rendelkező közlekedési szférában, de itt gyakorlatilag kizárólag állami, vagy önkormányzati munkáltató van.

1.2.3. A szocialista rendszer összeomlása Európában

Ennek több következménye is lett, melyek szociális kihatással (is) bírtak.

a, Az ún. „keleti piacok” elvesztése rengeteg munkahely megszűnését is jelentette egyszersmind. Az elsősorban mezőgazdasági termeléssel és az erre telepített feldolgozóiparral bíró (Békés, Hajdú, Szabolcs, valamint az ugyancsak az egykori KGST-re alapozó nehéziparral rendelkező (Borsod) megyék látták legnagyobb mértékben ennek hátrányos következményeit. Az újbóli Kelet felé tekintés talán segíthet. Bár ez gazdaságilag egyre inkább nem Oroszországot, hanem a távoli Kínát jelenti.

b, A „keleti” feketegazdaság terjeszkedése az egyik leglényegesebb oka volt a bűnözés növekedésének, legalábbis a keleti régióban. Ráadásul a saját bűnözők létszámnövekedése mellett külföldiek is megjelentek (elsősorban csempészek, prostituáltak, stb.), sőt a különböző bűnszövetkezetek (ukrán, csecsen, orosz, kínai maffia) terület felosztási harcainak is színhelye lett a térség. Mára már javult ebben a tekintetben a helyzet. A csempészet kezd visszaszorulni, de pl. a feketemunka ma is

I. Bevezetés

virágzik. A Romániában tapasztalható gazdasági konjunktúra kezd javítani ezen a helyzeten.

c, A különböző polgárháborúk, forradalmak (Románia, Jugoszlávia) miatt több hullámban menekültek árasztották el az országot. Elhelyezésük is elsősorban elmaradottabb megyéket (Baranya, Hajdú, Szabolcs) érintett, természetesen az ebből adódó szociális problémák zömével együtt. Etnikai problémát ez nem okozott, de gazdasági motivációjút igen.

Mindezt nem a történelmi hűség igényével, csupán azon körülmények érzékeltetéseként közöljük, melyben a magyarországi képzés létrejött. Még egy tényezőt feltétlenül meg kell említeni. A cigányság kérdését. Ebben a régióban az országos arányt magasan meghaladó rátában található cigányok, ami a szociális problémák területén talán a legnagyobb gyújtópont. (Egyetlen példa: Hajdúhadház lakossága mintegy 12.000 fő. Ebből a cigány lakosság számát kb. 6.000 főre teszik. Ez az oka annak, hogy ez a kisváros gyakran kerül az országos érdeklődés homlokterébe, s általában valamilyen etnikai, vagy ezzel kapcsolatos szociális probléma kapcsán.) Láthatjuk tehát, hogy Ferge Zsuzsa kissé látnoki módon bár, de helyesen mérte fel a képzés szükségességét és a szakmára váró feladatok nagyságrendjét. A hivatalos „rábólintás” után megindulhatott a képzés. A szervezés fázisában kérdés volt, hogy a magyar felsőoktatás mely területén kezdődjék meg a képzés. Az első ilyen szak az ELTE-n indult szociálpolitikus néven, levelező tagozaton a 80-as években, a szociológia intézet keretein belül. Ez volt az ún. „Ferge - iskola”. Az itt végzett hallgatók képezték a gerincét annak a szakmai stábnak, mely a képzés széleskörű megtervezését és beindítását volt hivatva megkezdeni. A mai napig egyébként rájuk nehezedik képzésből, sőt most már egyre inkább a szakmának a társadalomba való beilleszkedése terhének jó része. A dolog sínen volt, megkezdődhetett az érdemi munka. Már az elején kiderült, hogy számos olyan kérdéssel kell szembe nézni, melyek elsősorban a tradíciók hiánya miatt, hosszú távon is problémaként fognak jelentkezni, s meghatározzák a szakma jövőjét. A későbbiekben ez be is következett.

1.2.4. Hol képezzünk?

Nyugat-Európában tradicionálisan általában, vagy bölcsészkaron (elsősorban természetesen a szociológia közelében), vagy külön erre a célra alapított képzőintézményekben folyik a képzés. A vizsgálat külföldi színterein mindkettőre volt példa. Olaszországban, Trentóban az ottani egyetem szociológia intézetén belül képeznek szociális szakembereket.

I. Bevezetés

(Egyébként ez a szociológia tanszék volt az 1968-as diákmozgalmak olaszországi központja...) Hasonló a helyzet Finnországban is, Ouluban. Németországban, Kasselben az ún. szociális tudományok főiskoláján folyik a képzés, más hasonló humán segítő szakmákkal (pl. szupervizor) együtt. Nálunk viszont, a bölcsészkar mellett (ELTE, KLTE JPTE) megjelent a képzés az egészségügyi felsőoktatásban. Ennek nyilván legfőbb oka az volt, hogy az akkori népjóléti tárca (amely alá a szociálpolitika is tartozott) felügyelte az egészségügyi képzést. (Ma már nem így van!) Várható volt, hogy a nagy képzési hagyományokkal rendelkező orvostudományi egyetemek hagyományos struktúrájába nem integrálható a képzés. Ezért főiskolai karok létesítésével léptek túl ezen az akadályon. Így jött létre szociális munkás képzés Nyíregyházán (DOTE Eü. Főiskola), Szombathelyen (POTE Eü. Főiskola) Szegeden (SZOTE Eü. Főiskola) és Budapesten az OTE Eü. Főiskoláján. Akkoriban úgy tűnt (s ez 1994-ig így is volt!), hogy komoly pénzügyi háttér van az új intézmények mögött, sőt a rendszerváltás kapcsán megürülő állampárti ingatlanok az elhelyezés kérdését is megoldották. Érdekes, hogy mindhárom vidéki képzés a volt állampárt oktatási épületeiben nyert elhelyezést. Új szintéreként jelentkeztek néhány évvel később a pedagógiai képzést folytató intézmények. Először Szekszárdon, illetve Budapesten (Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola) indult képzés, majd (más elnevezéssel, bár) idekapcsolódott Esztergom, Zsámbék és Eger. (Nevezett települések pedagógiai főiskoláin.) Mivel a szociális szakmák oktatása viszonylag kevés infrastruktúrát igényel, s a tanárképző intézményekben már meglévő oktatási kapacitás a speciális szociális területek kivételével alapvetően lefedte az oktatási igényeket, egyre több helyen beindult a szociálpedagógus képzés is. (A régióban pl. a nyíregyházi BGYTKF, a hajdúböszörményi OKI stb. indul(t) szociálpedagógus képzés.) Ma már kijelenthető, hogy néhány intézmény számára életmentő volt ezen képzések indítása. Az egymástól teljesen eltérő gyökerekkel és humán háttérrel bíró felsőoktatási elhelyezésnek egyik következménye lett, hogy a szakma már induláskor is megosztottá vált. Természetesen ebből következett az is, hogy az egyes képzési helyek „alaptevékenységének” megfeleltethető tartalmi súlypont eltolódások voltak tapasztalhatók. A szociálpedagógus szalma öndefiníálási erőfeszítései eredménnyel jártak, sőt jogszabályi háttér révén a társadalmi intézményrendszerbe való beilleszkedése is megkezdődött. Új tendencia, hogy a kétpólusú képzésben önálló mester szakként tervezik indítani az egészségügyi szociális munkás képzést. A kiindulópontnak joggal nevezett soproni konferencia (1990. tavasz) résztvevői által kidolgozott curriculumoktól legtöbb intézmény jócskán eltért azóta. Ez persze érthető lépés volt, hiszen elsősorban már

I. Bevezetés

meglévő szellemi kapacitásokra voltak kénytelenek támaszkodni. Ez alól kivételek az új alapítású intézmények, amelyek a mai napig is irányadóként fogadják el a soproni alapelveket. Bár az azóta nyilvánvalóan megváltozott társadalmi elvárások miatt ezek a képzések is jócskán átalakultak. A képzésen belüli szakmai egyeztetések is természetesen jobbára a három irányvonalon belül (bölcész, egészségügy, pedagógia) folynak. Az egységesítésre történő próbálkozások eléggé sikertelennek mutatkoztak eddig, holott talán itt történt erre a legtöbb próbálkozás. Új lehetőségként kínálkozik a rendezésre a bolognai folyamat eredményeként jelentkező több ciklusú képzési rendszer, ahol a pl. a mester képzések szintjén máris több egyeztetés ölt konkrét együttműködési formát, mint az utóbbi két évtizedben bármikor. A kredit rendszer elvileg jó keretet biztosítana erre.

1.2.5. Milyen szinten képezzünk?

A másik problémát az jelentette, hogy az induló képzésekkel egy időben, közép és alapfokon is indítottak képzéseket. Sőt, volt olyan időszak, amikor ez valósággal iparággá vált. Gomba módra szaporodtak a szociális végzettségről valamilyen bizonyítványt adó tanfolyamok és tovább erősödött a belső megosztottság, melynek legfőbb oka az érdekellentétek voltak. Csak érzékeltetésül közöljük, hogy a kilencvenes évek elején mintegy hét (!) különböző szintű (és színvonalú!) képzésről volt tudomása jelen dolgozat szerzőjének. Ez a potenciális munkaadókat is zavarba hozta az alkalmazásokat illetően, pontos képük nem lévén az egyes képzések tartalmáról és ez önmagában is feszültséget hozott létre a kialakuló munkaerő piacon. Lassan azért kezd tisztulni a kép és normalizálódik a helyzet ezen a téren is. Az utóbbi évek egyik jellegzetes folyamata, hogy a szociális törvény folyamánként direkt beáramlás történik más szakmákból a szociális szférába. A szociális szakvizsga ugyanis gyakorlatilag legitimálta más ebben az értelemben out – sider szakmák jelenlétét a szférában, sőt nagyobb részt vezető pozíciókban történt invázió. (Pl. pedagógusok, lelkeszek, államigazgatási szakemberek) Korábban éppen azért indultak a szociális képzések, hogy kiszorítsák a laikusokat, elsősorban az önkormányzatok szociális tevékenységében.

A fenti körülmények tükrében, egy kicsit önvédelemnek is szántuk az első vizsgálatot. Saját tisztábban látásunk érdekében véltük úgy, hogy a már képzésben lévő hallgatók képzéssel és a pályával kapcsolatos gondolat tartalmaiba való betekintéssel, a konkrét

I. Bevezetés

információkon túl, a képzés számára hasznosítható következtetések is levonhatók lennének. Természetesen csak általános tapasztalatokra számíhattunk, de induló képzések lévén ezek akár értékesek is lehetnek majd, az esetleges változtatások szempontjából. Az évek során számos változás történt, de ezeknek nem mindig volt empirikus alapja. Ezért alapvetően értékvizsgálat jellegű a kutatás, noha eredetileg nem egészen így terveztük. Az érték kategóriáját találtuk megfelelőnek a fundamentális megközelítés érdekében. A konkrét kérdéseinkről a vizsgálatot ismertető részben szólunk.

II. Az értékről

II. AZ ÉRTÉKRŐL

II.1. Az értékről általában

A témánk szempontjából talán a legrelevánsabb fogalom az érték. Az a sajátos tevékenység, amit szociális munkások végeznek, erről az oldalról közelíthető meg a leginkább. Elsősorban azért, mert ennek az új foglalkozásnak a meggyökerezéséhez az egyik legfontosabb feltétel a hozzá kapcsolódó, benne foglalt értékpreferenciák tisztázása. A képzés szempontjából is elsőrendű fontossággal bír, hogy a szociális munkával kapcsolatos értékekre vonatkozó tendenciák az oktatásban is megjelenjenek. Természetesen nem ez az egyetlen fogalom, mellyel körül lehetne járni a kérdést. Amiért végül is ennek szentelünk nagyobb figyelmet, az azért van mert a tartalmi célok mellett, a metodika megválasztásának kapcsán is kirajzolódott annak központi jelentősége. A kérdőívek elemzése során is feltűnt, hogy a kérdések zömére adott válaszok a v.sz. értékpreferenciájára vonatkozó információkat tartalmaz még azoknál a kérdéseknél is, amelyek elsősorban nem erre vonatkoztak. (Pl. a napi tevékenységre, vagy a társadalomra vonatkozó kérdések.) Úgy tűnik, hogy a szociális munka **értékhangsúlyos tevékenység**. Célszerűnek látjuk hát, ha az idevonatkozó irodalmat „futjuk” át a könnyebb érthetőség végett. Az áttekintést alapvetően két szempontból tesszük meg. Először is egy általános ismertetés keretében a fogalmi tisztázások érdekében járjuk körül az érték fogalmát, majd a hazai értékkutatás (eléggye rövid) történetét tekintjük át.

Az értékről és az értékkutatásról általában

Természetesen nem vállalkozhatunk az egész érték problémakör átfogó áttekintésére, hiszen annak pusztán a nagysága is lehetetlenné teszi, nem beszélve a nehézségéről. De a filozófiai és pszichológiai gyökerekről, valamint a hazai kezdetekről igyekszünk vázlatos áttekintést adni.

Az érték fogalmi megközelítésének vázlatos áttekintése

A filozófiai megközelítés a legrégebbi, hiszen maga a filozófia tudománya több ezer éves múltra tekinthet vissza, szemben a másik két tudomány nagyjából másfél százados önálló létezésével.

II. Az értékről

A filozófiában már a kezdetektől fogva meg volt az a felismerés, hogy az emberek mindennapjaikat értékelő tudattal élik, mérlegelnek a világ dolgai jelenségei között. Az ókori görög filozófia szinte minden jelentős alkotójánál megtalálható ez a felismerés, főként Démokritosz, Szókratész, Platón és Arisztotelész nevét említhetjük. A fő kérdés az volt, hogy a természetből, avagy az emberi megítélésből vezethetők-e le az értékek. Az emberi megítélésből való levezetés mellett érveltek a szofisztika bölcselei. „Mindennek mértéke az ember.”

Démokritosz szerint az ember abban különbözik az állatoktól, hogy nem ismeri szükségletei kielégítésének határait és nevelni kell az értelmes önkorlátozásra. Arisztotelész a helyes mértékek és arányok megtalálásának fontosságát hangsúlyozta az emberi létezés különböző szféráiban egyaránt. Ez a felfogás az értékek objektív természetének feltételezéséről árulkodik. Ez a vélekedés általánosnak mondható a középkorban is, sőt még kidolgozottabbá válik, mert amíg az antik filozófusok vagy az ember természeti lény voltából, vagy közösségi objektív érvényes értékeiből vezetik le, addig a középkorban az istenképzetből levezetve még inkább kidomborodott az értékeknek tulajdonított transzcendens jelleget hangsúlyozó felfogás.

Érdekes ellentmondás, hogy noha kezdettől fogva érték kategóriákkal dolgozik a filozófia, mégsem történt kísérlet egy átfogó, egyetemes értékfogalom kidolgozására. (Heller 1970.) Erre egészen a francia forradalom időszakáig kellett várni, mikor is a nem sokkal előbb megjelent felvilágosodás korabeli materialisztikus értékszemplélet mellett, némiképp annak ellenében megjelent a polgári filozófia érték megközelítése, az ún. értékproblematika, elsősorban Kant nevével fémjelvezve. Ez a második nagy szakasza az elméleti tudat értékútjának. (Váriné Szilágyi Ibolya 1987.) Az érték problémája kanti megfogalmazásban elsősorban abban áll, hogy levezethetők-e az értékek a valóságra vonatkozó ismereteinkből, tapasztalatainkból, vagy sem. A mechanisztikus racionalizmussal ellentétben Kant szerint nem vezethető le.

Nála az érték ugyanis nem a létezőre irányul, hanem az eszményre, azaz a „van” helyett a „kell” áll a középpontban. Ennek letéteménye elsősorban nem az objektív természet, hanem a szubjektív értéktételező akarat. Ezt a felfogást vallja Nietzsche is. Az új kantiánusok megpróbálkoznak a levezetéssel, megtalálva az értékforrás és az érték okok közötti közvetítő láncszemet, a hasznosság eszméjét. Ennek a megközelítésnek a természettudományos gondolkodásmód a modellje. Hobbes szerint pl. maga az erkölcs is tárgyalható olyan egzakt módon, mint bármely természettudomány. Moore szerint ez az utilitarista felfogás hibás abban a tekintetben, hogy csak a morál dimenzióját ragadja meg.

II. Az értékről

Ráadásul ily módon igazolható mindkét, egymásnak ellentmondó alapfeltevés az emberi természetről, már t.i., hogy eredendően rossz (Hobbes), vagy eredendően jó (Rousseau, Helvetius). Ezt az ellentmondást oldotta fel az a felfogás, mely a társadalmi jelenségek komplexitásának felismerését és megértését hangsúlyozza. Ez a dialektikus gondolkodás atyjának Hegelnek a megközelítése. Szerinte az egyén egyrészt társadalomalkotó, másrészt viszont ugyanezen társadalom által meghatározott. (Hegel). A valódi kiutat az axiológia megjelenése kínált. Ennek az értékekkel foglalkozó filozófiai résztudománynak a képviselői jöttek rá arra, hogy minél absztraktabb módon közelítünk az értékekhez, annál kevésbé oldhatók fel annak dilemmái. Általuk fogalmazódhattak meg a mai aktuális, valódi kérdések az értékkel kapcsolatban.

Csak néhányat:

1. Primer kategória-e az érték, vagy másból levezethető?
2. Létkategória-e, vagy csupán szubjektív képzet?
3. Empirikusan, vagy logikailag igazolható-e az értékek általános érvényessége? (Érdekes, hogy ezekben a kérdésekben is felbukkan a mechanisztikus felfogásokkal kapcsolatban [joggal] kárhozott dichotómia!)
4. Létezhet-e értékmentes (társadalom) tudomány? A törekvések érdeme, hogy egyértelművé vált az értékek normatív szerepe és hangsúlyossá a társadalmi szabályozás jelentősége. Ez a gondolati szubsztancia érződik a jelentősebb szociológiai elméletek képviselői felfogásában is, mint Durkheim, Max Weber, Parsons és Merton. Olyannyira, hogy Weber szociológia definíciója: „A szociológia az a tudomány, amely a szociális cselekvés megértésére törekszik, hogy kauzális magyarázatot tudjon kialakítani a cselekvés lefolyásáról és hatáiról.” (Weber)

Ehhez képest a marxista értékfelfogás egyértelműen célracionális cselekvésről beszél. Az egyik legjelentősebb marxista filozófus Lukács György pl. a munkatevékenységből eredezteti az emberek értéktermelő tevékenységét. Mindkét véleménnyel szemben, Habermas kritikája szerint a weberi és lukácsi modellek a kommunikatív cselekvésre nézve nem érvényesek, márpedig szerinte az emberi viselkedés interakciós szférája az, amelyik az értékek által vezérelt. Nyilvánvaló, hogy helytelen lenne teljesen lecserélni a korábbi megközelítéseket az újra, sokkal inkább azok kiegészítését kell megtenni ezen az új szemponton alapuló modell-alkotással. Erre a modern társadalomtudományok közül a

II. Az értékről

szociálpszichológia látszik a legalkalmasabbnak, elsősorban immanens interdiszciplinaritása miatt.

II.2. Fogalmi behatárolások és értékvizsgálatok a szociálpszichológiában

Az érték természetesen absztrakció, de olyan absztrakció, amely emberként való létünk szükségszerű velejárója. Hiszen mindennapi létezésünk színtere a társas mező, amelyben viszonyulunk és alkalmazkodunk a másikkal, s cselekvéseink oly módon vezéreltek, hogy ennek megfeleljen. Gyakorlatilag az interperszonális jellegű pszichikus történések nagy része az értékátadás és elsajátítás jelenségéhez köthető valamilyen módon. Tehát az emberi társadalommal egyidős az érték fogalma. Ezt erősítik meg a kultúrantropológiai kutatások is (Mead). Az értéktudatosság tekintetében nagy különbségek lehetnek az egyes kultúrák és társadalmak között. Mert pl. amíg az európai kultúra egész történetén végig vonul az érték problémakör nyílt (ld. az előző fejezetbeli filozófiai megközelítések), vagy szimbolikus (szépirodalom), sőt egészen elemi szintekig hatoló (modern társadalomtudományok) tudatos és bőségesen dokumentálható tisztázása, addig a primitív társadalmak ilyen jellegű ösztönös törekvései csupán szokásaikban, mítoszaikban követhető.

Az értékek megnyilvánulási formája rendkívül sokféle. Vázolható azonban az értékalakítás, értékörzés, értékátadás főbb területei és csatornái:

- a társadalom anyagi-technikai kultúrája (civilizáció)
- a mindennapi élet tevékenységrendszerén (egyéni-társas) belül:
 - a, munkatevékenység
 - b, az együttéléssel kapcsolatos szokások és normák
- a kultúra szellemi szféráján belül:
 - a, ideologikus jellegű tudatformák (vallás, erkölcs, művészet, politika, jog stb.) által közvetített értékek dimenziója
 - b, nem ideologikus tudatformák (természettudományok, technika) által közvetített értékek dimenziója

Az értékek alapvető rendszere tehát az emberi társadalom tagjai számára adottak, mint ideális normatívák. (A „kell” és a „legyen” szintje). A kialakult érték-struktúrák megismerése, elfogadása, megtagadása, az egyéni értékek meghatározása a szocializáció egyik lépéseként megy végbe (Váriné Szilágyi Ibolya 1987.).

II. Az értékről

A pszichológiai jelenségekre annyira jellemző dichotómia az érték esetében sokszorosan releváns fogalom. Már maga az értékelő folyamat is ilyen (jó-rossz) jellegű. Az értékkel foglalkozó elméletek többségében is rendre felbukkan, amint azt látni fogjuk. A szociálpszichológia csaknem mindegyik gyökerénél” felbukkan az érték fogalma. Ezek közül az egyik koncepció, amelyik egyenesen az állatvilágba vezet vissza az eredetét, Darwin sokat vitatott elképzelése volt, mely szerint a morális értékek az állatok viselkedésében is megjelennek, sőt adaptív funkciókat is ellátnak. A társadalomtudósok bírálatai szerint két ponton is erősen vitatható az elmélet. Az egyik gyenge pont az erőltetett antropomorfizálás (majmok altruizmusa), a másik a morális társadalmi értékek biológiai tényezőkre való egyenes visszavezetése volt (kiválasztódás, adaptív viselkedés). A szociáldarwinizmus eszméje kezdetben erősen vitatott volt és a társadalomtudósok elhatárolódtak tőle. A hatvanas-hetvenes években azonban, elsősorban az etológusok révén ismét előtérbe került. A népszerű etológusok (Lorenz, Ardrey, Eibl-Eibesfeldt, Montagu) munkáikban különös figyelmet szenteltek a már Darwin által is megfigyelt jelenségeknek. Az agresszió és az altruizmus, mint erkölcsi tartalmú állati viselkedés fontos helyet kapott ezekben a munkákban (Lorenz 1966.). A lelki működések neurofiziológiai alapjainál is megjelenik az értékjelenség. Legjellemzőbb példája a szelektív ingerfelfogás. (Kardos 1976.) Egy másik általános lélektani alapjelenségnél, a tanulásnál is felbukkan, sőt ezen ponton visszacsatolható az állati viselkedéshez is, ily módon alátámasztva az etológusok megfigyeléseit és talán egy kicsit a darwini elképzelést is. (Csányi 1987.) A biológiai alapokra történő visszavezetésnek tehát a modern pszichológiában is megvannak tudományos alapjai.

A másik megközelítési irány, amelyről feltétlenül szólnunk kell, az attitűd kutatása felőli megközelítés. Ezt az összehasonlítást (sőt összetévesztést!) kínálta, hogy mindkét fogalom sok közös jellemzővel bír. Hiszen mindkettő pszichikus jelenség, a cselekvés motivációjának egyik formája. Növeli a hasonlóságot, hogy az attitűdnek is van egy értékelő aspektusa. Ezért sokáig azonosították az érték fogalmát az attitűddel. Az attitűddel foglalkozó szerzők (Katz, Triandis, Moscovici) kiemelik a egyén orientálásában, belső egyensúly kialakításában, majd fenntartásában játszott szerepét az attitűdnek. A problémát azt jelentette, hogy társas összetevők viszonylag hamar eltűntek az értelmezésből, holott korábban már volt kísérlet az individuális és a szociális jelleg megkülönböztetésére. (Sherif 1948.) Ez egyébként más kutatóknál is megjelenik, csakhogy az értéket, mint egy speciális attitűd válfajt kezelve. Ez egy kissé degradálja az érték jelentőségét, lévén az magasabb rendű folyamat, jóllehet az attitűd talán fundamentálisabb

II. Az értékről

jellegű. (Váriné Szilágyi Ibolya 1987.) Két ponton is célszerű a megkülönböztetést megtenni. Az egyik az, hogy az attitűd lehet abszolút individuális természetű is, de az érték mindig magában hordja a társadalmi jelleget, mind a kollektív kidolgozottságot, mind pedig a normatív funkcióját tekintve. A másik különbség tudatosság fokában van. Az attitűd inkább a tudattalan, spontán tapasztalat feldolgozás során jelenik meg, az érték inkább a tudatos társas tanulás során. Ezt bizonyítja az is, hogy több személyiségteoretikus is a fejlődés szocializációs szakaszára teszi az értékképződést, megadva annak speciális módját is. Ilyen pl. az egyik pszichoanalitikus alapfogalom, az identifikáció is. (Freud 1992.) Vigotszkij és Piaget is kitér erre a folyamatra saját terminust teremtve a jelenségnek. (internalizáció, interiorizáció) Más megközelítést tesz lehetővé az a felfogás, mely szerint az értékképződésnél a dolgok, jelenségek egyfajta jelentéstulajdonításáról van szó, s az értékrendszer ezen jelentések sajátos szerveződési formája. A jelentések tudattalan rendszerét nevezte értékrendszernek pl. Sapir. A másik hasonló megközelítés Kluckhohné, aki ezen jelentések centrális magját (mely köré a jelentések szerveződnek) tekintette értéknek. A centralitás mértékét az éninvolváltság, az identifikáció mértéke jelenti. Ez a felismerés hatalmas jelentőséggel bír a szociálpszichológia kutatások szempontjából, ugyan is ezzel a fogalmi megragadással nyílt lehetőség a olyan módszerek kidolgozására, melyek az érték felől közelít. A centrális értékek meghatározása lehetővé teszi az énazonosítást, mellyel definiálható az adott társas struktúra. A centrális értékek interdiszciplináris (történelmi, szociológiai, kulturanropológiai stb.) elemzése mélyebb megismerést tesz lehetővé. A centrális értékek jelentőségére mutat rá Rokeach, hangsúlyozva azok identifikációs jellegét, funkcióját. (Rokeach 1982.)

A megismeréssel való kapcsolata is vitatott. A racionális gondolkodás és az értékvezérelt gondolkodás nehezen szétválasztható fogalmak, hiszen mindkettőben bizonyos fokig érvényesülnek a másik szempontjai is. Ez a tudományos megismerési módszerek fejlődése szempontjából bírt jelentőséggel. Ugyanis a tudomány szinte kizárólagos módszerré tette a racionális megismerést. Egyszersmind szembeállította az értékvezérelt gondolkodással, azt elutasítva, mint szubjektívet, irracionálist. Ez egyébként mai napig vita tárgya a tudományok képviselői és a társadalom között. Létezhet-e értékmentes tudomány? Egyes vélemények (Peterson) szerint maguknak a tudományoknak is van értékrendszerük, mellyel való azonosulás lehetővé teszi a szakmai identifikációt.

A motivációval való összekapcsolása ígéretes következtetést eredményez. A társas késztetések egyik fontos formájának tartja Tajfel, felismerve az értékek közösségformáló, csoportalakító erejét. A hangsúly természetesen a centrális értékekkel való azonosuláson,

II. Az értékről

mint énazonosságot jelentő fogalmon van. A nemzethez való tartozás kérdésével foglalkozó kutatások ezzel a felfogással közelítenek a témához. (Csepeli 1987.) Hasonló szempontú pl. Tönnies társadalomtipológiája, amely szintén a közösségek, kapcsolatok összetartó erejét vizsgálva jut el az értékig.

Értékes megállapításokat tett S. H. Schwartz is. Az erről szóló tanulmányai a legfrissebbek közé számítanak a szakirodalomban, így bizonyos fokig lehetősége volt a korábbi szempontok egységesítésére, szintetizálására. (Bugán 1994.) Elméletének lényegi vonásai:

I. Az értékek egyetemes jellemzőinek meghatározása (három ilyet nevez meg), mint

- a, biológiai szükségletek
- b, interperszonális koordinációt szolgáló interakciós kíváncsalmak
- c, a csoport boldogulását és fennmaradását szolgáló társadalmi elvárások

II. Az ezekből származtatott motivációs területek, mint

- élvezet
- biztonság
- teljesítmény
- autonómia
- szociabilitás
- korlátozó konformitás
- társadalmi hatalom
- érettség

III. Az értékek **érdekek** és **célok** szerinti megkülönböztetése

- 1. érdekek szerint - a, egyéni
- b, kollektív
- 2. célok szerint - a, végső
- b, közbülső

A fenti váz alapján adott definíciója: „Az érték az egyénnek a felfogása valamely CÉL- ról, amely kifejezi egy motivációs területre vonatkozó érdekeket és a saját életében vezérlő elvként egy olyan rangsorban ábrázolható, amely rangsor a nagyon fontostól a jelentéktelenig terjedⁱ”. Ezt a megállapítást azért tartjuk fontosnak (Bugán megállapítása

ⁱ S.H.Schwartz: Toward a Universila Psychological Structure of Human Values The Hebrew University Jerusalem

II. Az értékről

mellett), mert az értekezés tárgyát képező vizsgálat egyik módszerének értelmezésében nagy segítséget nyújtott.

Még egy fogalommal való viszonyáról szólunk röviden. Az előnyben részesítés, azaz a preferencia, mint érték azonos jelenség elfogadásáról Heller Ágnes a következőket írta: „Az előnyben részesítés a következő két megszorítással tekinthető értékpreferenciának:

1. ha társadalmilag szabályozott (szokásban, normában objektívált) ez a preferencia, illetve ha az egyéni preferencia ilyen szokásokhoz való viszonyt fejez ki abban az esetben is, ha ez a viszony a megszegés, felmondás, túllépés, módosítás viszonya.

2. ha tartalmazza (intencionálja) a partikularitást túlhaladó általánosítás mozzanatát.”ⁱⁱ Ez a megállapítás teljesen összhangban van korábban már említett szociálpszichológiai érték megközelítésekkel.

Heller Ágnes filozófus és az ő munkássága is jelzi az értékprobléma interdiszciplináris jellegét. Erről már szoltunk korábban (ld. filozófiai, szociológiai megközelítések), most csak aláhúznánk ennek fontosságát, amit a tudományos gyakorlat már bizonyított. Az elsődlegesen érintett területek, a szociálpszichológia határterületei. Számos jelentős kulturantropológiai vizsgálat foglalkozott konkrétan is a témával (Benedict 1946., Mead 1962. etc.), de mint a kultúrák vizsgálatával foglalkozó tudomány, amúgy sem kerülheti el az értékproblémával való szembesülést. A szociológia a másik fő „érdekelt”. A neves szociológusok az értékirodalom alkotói is egyben (pl. Durkheim, Weber, Merton.). A társadalom kutatásával foglalkozó tudomány számára úgyszintén kikerülhetetlen a téma. Vannak olyan témák, melyek vizsgálata elképzelhetetlen, a már említett tudományok elméleti és módszerbeli együttes megközelítése nélkül. Ilyen pl. a nemzettudattal, vonatkoztatási csoportokkal kapcsolatos kutatások.

Az értékhordozók kérdésével zárjuk a fejezetet. Váriné Szilágyi Ibolya szerint három típusa lehet:

- a, dologi
- b, alanyi
- c, nem alanyi

A fenti típusok egy dologban megegyeznek, nevezetesen abban, hogy értékhordozó mivoltukat az emberekkel és az emberek alkotta társadalommal kapcsolatos viszonyuk jelenti. A szubjektum kiemelése ismét csak eljuttatott bennünket az érték egyik dichotómiájához, az objektivitás-szubjektivitás kérdéséhez. Ez módszertani kérdéseket is felvet, de ez már a következő fejezet témája.

ⁱⁱ Heller Ágnes: Hipotézis egy marxista értékelmélet kidolgozásához Magyar Filozófiai Szemle

II. Az értékről

II.3. Az érték kutatás jelentősebb szociálpszichológiai módszereiről

A vizsgálatunk alapvetően értékkel kapcsolatos, ezért rövid általános áttekintést teszünk a vonatkozó módszerekkel és kutatásokkal kapcsolatban. A konkrét módszerekről és vonatkozó hazai vizsgálatokról külön fejezetben szólnunk.

Az érték kutatás nem túlságosan régi. Az első jelentős szociológiai és szociálpszichológiai érték kutatásról szóló munka 1920. táján jelent megⁱⁱⁱ. A harmincas években történtek az első pszichometriai mérési kísérletek, azonban a pszichológia sokáig csak a megfigyelések, leíró empiriák, tartalomelemzések szintjén jelölte ki kompetenciáját a mérés tekintetében.

A kezdeti kutatások során az attitűddel való szinonim megfeleltetés következtében, a mérés során is attitűd-skálákat használtak. A már említett Znaniecki volt az, aki elsőként között mutatott rá az általunk korábban már taglalt ellentmondásokra, különbségekre. Ezt a felismerést próbálta metodológiai is realizálni.

G. W. Allport neve, a mérési és feldolgozási technikák kidolgozásával, alkalmazásával kapcsolatban feltétlenül említést érdemel. Érdemei vitathatatlanok, számos vizsgálat, módszer fűződik nevéhez. (Pl. egyebek között részt vett a Likert-, a Bogardus-, a Thurstone-skálák kidolgozásában, megalkotta a róla elnevezett értékskálát.) A már említett attitűddel kapcsolatos problémák miatt, erősen támadták, felelőssé téve az attitűd fogalmának túlzott individualizálásáért. (Jaspers in,) Pedig ezek már pszichometriai eljárások voltak, melyek inspirálták a szociálpszichológiának a mérésben való nagy mértékű szerepvállalását.

A külföldi (pl. Mead, Benedict) és a hazai (pl. Róheim) kultúrantropológiai kutatások alapvetően analitikus szemléletűek voltak ebben az időszakban.

Az 50-es években a Kluckhohn házaspár és Parsons voltak azok, akik lökést adtak a hatékonyabb metódusok kidolgozásához, megalkotva a kutatási adatok elemzésének értékdimenzióit (modalitás, tartalom, szándék). Kritikájuk, hogy ezek nem annyira az értékek szerveződésének dimenziói, hanem a kutató értékelő dimenziói. (Váriné Szilágyi Ibolya 1987.) Az ún. bináris értéktipológia kidolgozásának említésével, a módszertanban is elérkeztünk az értékfogalom kettős jellegéhez, ha ezúttal nem is az objektív-szubjektív vetületben. Ebbe a sorba tartozik még a Morris & Parsons-féle életút minősítő skála.

Még egy jelentős hatás érdemel említést, ez a H. Mead nevével jelzett szimbolikus interakcionizmus irányzatának megjelenése, amely az érték társas lényegét emeli az individualizáció fölébe.

ⁱⁱⁱ W.I.Thomas&F.Znaniecki: The Polish Peasant in Europe and America Bodger, Boston 1918-1920.

II. Az értékről

A legnagyobb jelentőséggel valószínűleg Rokeach bírt az érték kutatás megújítása terén. A kognitív rendszerről írott híres könyvében (Nyitott és zárt gondolkodás) publikált elméleti megfontolásai alapján kidolgozott értékmérő tesztje (Rokeach Érték [Value] Survey) felhasználásával végzett kutatásai megtermékenyítőleg hatottak. Ez a hatvanas években történt. A sor Marisa Zavalloni ideografikus szempontú megközelítésével folytatható a hetvenes években, melynek eszköze az MSII (Multistages Social Identity Inquirer) volt.

Még másik alapvető módszertípust említenénk, a szociálpszichológia csoport és személyközi viszonyokat vizsgáló technikáját, a konfliktuskutatást. A „fogoly-dilemma” jellegű helyzetek értékvizsgálatra alkalmas adaptációjáról van szó, mely a hazai irodalomban is ismertetett (Fragó & Joó 1982.).

Egy olyan technikával záránk a felsorolást, amelynek szintén van hazai interpretációja. Ez a feladatrendszer és az egyén kognitív rendszerének viszonyának elemzését lehetővé tevő Brunswik-féle ú. n. „lencsemodell”. (Kovács 1985.)

A hazai érték kutatás története eléggé rövid. A kezdetek a nyolcvanas évek elejére tehetők igazából, noha kisebb vizsgálatok voltak korábban is. A jelentős kutatások közül feltétlenül meg kell említeni a Hankiss Elemér vezette értékszociológiai műhely kutatássorozatát, amely hazai alap kutatásnak tekinthető (Hankiss & Mtsai 1982.).

A szociálpszichológiai próbálkozások közül Csepeli György csoporttudattal kapcsolatos munkáját emelhetjük ki. (Csepeli 1987.) A Debreceni Komplex Tudatvizsgálat elnevezésű kutatássorozat is jelentős vállalkozás ezen a területen. (Hunyadi és mtsai 1983.) A debreceni vonulathoz tartozik Bugán Antal kutatása is (Bugán 1994.).

A munkalélektan területén Csirszka János pályalélektani jellegű úttörő próbálkozásait lehetne elsősorban említeni.

Az áttekintés messze nem a teljesség igényével készült, csupán a főbb trendeket, jelentősebb munkákat és módszereket kívántuk vázlatosan számba venni.

III. A Super-féle fejlődéslélelmélet és a munkaérték kérdőív

III. A SUPER-FÉLE FEJLŐDÉSELMÉLET ÉS A MUNKAÉRTÉK KÉRDŐÍV

III.1. D.E. Super szakmai fejlődéssel kapcsolatos elmélete

A pályaválasztásra vonatkozó átfogó elméletek sokáig hiányoztak a pszichológia tudományos teóriáinak széles palettájáról. Kezdemények természetesen elég korán megjelentek, az egyik első képviselő F. Parsons volt. (Aki egyébként az USA-beli pályaválasztási tanácsadás megalapítója volt.) Hozzá csatlakoztak a pszichotechnikai irányzatnak olyan képviselői, mint E. Münsterberg, O. Lipmann vagy F. Giese. Az általuk tett elméleti megfontolások azonban csupán egyes részelemekre vonatkoztak a pályával kapcsolatban, mint pl. a pályaalakmasság struktúrája, vagy az alakmasság és a pályasiker, illetve az ebből eredő szakmai elégedettség összefüggése. Többek véleménye szerint az erre irányuló próbálkozások a század első felében vagy alacsony szinten maradtak (Seifert 1977.), vagy ateoretikusnak bizonyultak (Crites 1969.). Természetesen voltak kísérletek (Lasarsfeld 1931., Büchler 1933.), ezek azonban elsősorban fejlődéslélektani indíttatásúak voltak és nem oldották meg a pályalélektan egységes, átfogó rendszerének megteremtését. A nagy váltás az ötvenes években következett be, amikor az Egyesült Államokban rengeteg teoretikus jellegű pályalélektani munka látott napvilágot. Közülük is kiemelkedik E. Ginsberg könyve (1951.), amit még ma is provokatív munkának tartanak, s amelyben először fekteti le a szerző, vonatkozó elméletének alapjait. Az ebben a munkában leírt tézisek alapján született meg D. E. Super (1953.) szakmai fejlődéssel kapcsolatos elmélete, melynek alapján dolgozta ki a vizsgálatunk egyik módszerét, a róla elnevezett munkaérték kérdőívet. Egyébként Ginsberg művének nagy hatását az is mutatja, hogy a megjelenését követő tíz éven belül több mint tizenöt elmélet jelenik meg a témával kapcsolatban. Csak néhány példa: A. Roe motivációs elmélete 1957ben, J. L. Holland pályaválasztási magatartással kapcsolatos tipológiai modellje 1959ben, vagy Ziller döntésléleleti koncepciójának a pályaválasztásban való alkalmazása ugyancsak 1957ben. Sőt, ebben az időszakban jelenik meg az interdiszciplinaritás a pályaelméletekben, melyek az alkalmazott terület sajátosságának megfelelően elsősorban pszichológiai, szociológiai, illetve közgazdasági szempontokat tartalmaztak. (Miller&Form 1951., illetve Blau és mtsai 1956.) Európában nem tapasztalható ekkora fellendülés e téren, bár itt is jelennek meg nagy jelentőségű munkák ebben az időszakban, pl. U. Moser elmélete.

III. A Super-féle fejlődéslélektan és a munkaérték kérdőív

A hazai pályalélektanra is megtermékenyítőleg hatott ez az időszak és 1956. után nagy lendületet vett a pályalélektan fejlődése. A fejlődéslélektan (Ginsberg) és az életút elv a jelentősebb magyar kutatók (Csirszka, Rókusfalvy, Ritoók, Völgyesi) munkájában is megjelenik, még hozzá az amerikai megújulással nagyjából egyidőben. Az őket követő újabb nemzedék (pl. Herskovits, Xantus, Szilágyi, Rajnai, Schüttler) is követte ezt a szemléletet.

A Super - féle pályafejlődés elmélet legnagyobb jelentősége abban rejlik, hogy elsőként kezeli együtt a fejlődéslélektani jelenségeket, a pályaválasztás, a szakmai bevalóság és szakmában végzett tevékenység folyamatát. Az elmélet lehetőséget ad a személyiség és az őt körülvevő világ összekapcsolására és megjelenik a kultúra jelentőségének kérdése is. A superi alaptézisek dióhéjban a következők:

1. Az emberek különböznek egymástól képességeik, érdeklődési körök és személyiségük tekintetében.
2. A fenti ismertetőjegyek alapján minden ember egy csomó pályára alkalmas. Ezen pályák mindegyike képességek, érdeklődési körök és személyiségjellemzők jellegzetes struktúráját igénylik. Mindkét oldalon (pálya és az egyén) van bizonyos tűréshatár úgy, hogy mindenki egy sor pályára alkalmas és minden pálya bizonyos mennyiségű ember számára hozzáférhető.
3. A pályával kapcsolatos preferenciák, kvalifikációk, valamint azok a helyzetek, amelyben az emberek élnek és dolgoznak, változnak a tapasztalat alapján az idők folyamán, bár az alapfelfogás általában viszonylag állandó marad. Ezért a pályaválasztást és a szakmába való beilleszkedést állandó folyamatnak kell tekinteni.
4. Ez a folyamat életstádiumokban foglalható össze, mely stádiumok: a növekedés, a felfedezés, a konszolidáció, a fenntartás és a hanyatlás stádiumai. Az egyes stádiumok tovább oszthatók fázisokra.
5. A pályafutás modelljének sajátosságait (szakmai szint, trial és stabil szakmai tevékenységek sorrendje, gyakorisága, időtartama etc.) meghatározza az egyén szüleinek szocioökonómiai státusza, továbbá a képességei, személyiségjellemzői, illetve a rendelkezésére álló szakmai lehetőségek.

III. A Super-féle fejlődéslmélet és a munkaérték kérdőív

6. Az egyes életstádiumok alatti fejlődés irányítható, egyrészt a képességek és az érdeklődési körök beérési folyamatának megkönnyítésével, másrészt a valóság megismerésekor és az önfelfogás alakulásakor nyújtott támogatással.
7. A szakmai fejlődés lényegében az önfelfogás kialakításából és annak megvalósításából áll. Ez egy kompromisszumos folyamat, amelynél az önfelfogást különböző kölcsönhatások eredménye képezi: veleszületett tulajdonságok vs. szakmai szerepek elsajátításának lehetősége, szerepgyakorlás lehetősége vs. fölé vagy mellérendelt személyek értékelése.
8. Az egyéni és társadalmi tényezők, valamint az elképzelések és a valóság közötti kompromisszumra jutás folyamata, szerepek kipróbálásának folyamata, függetlenül attól, hogy ez hol (fantázián belül, tanácsadás vagy valós tevékenység során) valósul meg.
9. A munkával és az élettel való megelégedettség attól függ, hogy milyen mértékben talált az egyén lehetőséget diszpozícióinak (képesség, érdeklődés, érték stb.) hasznosítására. Meghatározó még e tekintetben az önmegvalósítás egy bizonyos munkaformában, munkaszituáció, valamint az életstílus, amely lehetővé teszi a felnövekedési és felfedezési tapasztalatok alapján az egyénnek, hozzáillő szerepek eljátszását.

Az alaptézisekből jól láthatóan kiemelkedik az a két alapgondolat, melyre Super az elméletét építi:

- a, A pályaválasztás és a beilleszkedés egy folyamatosan végbemenő fejlődést képez, tehát nem egyszeri diszkrét esemény, hanem egy életen át tartó folyamat.
- b, A pályaválasztás lehetősége multipotenciális, ami azt jelenti, hogy a szakmai multipotencialitásnak a szakmai követelmények oldalán bizonyos túréstartomány felel meg a szüksége képességek, érdeklődési körök és személyes tulajdonságok tekintetében.

Az elmélet talán legérdekesebb és legértékesebb eleme a fejlődés elv kapcsán definiált, pályával kapcsolatos életstádiumok és azok fázisai alakulásának leírása, melyben jól kirajzolódik a folyamat fejlődési és egymás után való illeszkedési jellege:

III. A Super-féle fejlődéslmélet és a munkaérték kérdőív

I. A növekedés stádiuma (0-14 éves korig)

Ebben a szakaszban az önfelfogás kialakulásának jellemző útja, a családban és a jellemző környezetben lezajló identifikáció. A növekedés stádiumában a személyiségtulajdonságoknak van döntő szerepe. E szakaszban három fázis különíthető el:

- a fantázia fázisa
- az érdeklődés fázisa
- a képességek fázisa

II. A felfedezés stádiuma (15-24 éves korig)

Ez a szakasz egyrészt a kipróbálások (képességek, szakmák, szerepek), másrészt az előbbieket megismerésének időszaka. A személyiség ekkor a viselkedésnek és az önmagáról kialakított képnek a sikerességét próbálja ki. Itt is három fázist különíthető el:

- a puhatolódzó fázis
- az átállási fázis
- a kipróbálási fázis

III. A konszolidáció stádiuma (25-44 éves korig)

Ebben a szakaszban arra törekszik az egyén, hogy a saját területén egy állandó pozíciót alakítson ki magának. Ekkor győződik meg az egyén a választott szakma megfeleléséről, illetve ez az időszak a szakmai törekvések megvalósításának kreatív szakasza. Itt két fázist különíthető el:

- a kipróbálás fázis
- a stabilizáció fázis

IV. A fenntartás stádiuma (45-64 éves korig)

Ez a szakasz az állandó pozíció megtalálásának és megtartásának időszaka. Új érdeklődés már nem jellemző, az uralkodó irány betartásához és a szakmai fejlődés folytatásához ragaszkodik az egyén. Ebben a stádiumban nincsenek elkülöníthető fázisok.

III. A Super-féle fejlődéslélektan és a munkaérték kérdőív

V. A hanyatlás stádiuma (65 éves kortól)

Ekkor a fizikai és a szellemi energiák csökkenése miatt megváltozik a munkaaktivitás, illetve végül teljesen megszűnik. Ekkor új szerepeket kell kifejlesztenie a személyiségnek, először a szelektív résztvevő, majd a megfigyelő szerepét. Ezen a stádiumon belül két fázis különböztethető meg:

1. lelassulási fázis
2. visszavonulási fázis

Az elmélet nagy vitát váltott ki pro és kontra egyaránt. Több kutató team is igazolni próbálta Super téziseit, illetve bizonyítani a kimunkált stádiumok létezését. Egy összegzés meg is jelenik ezzel kapcsolatban. (Jordan 1972.)

Természetesen a teória nem mentes ellentmondásoktól sem, de mivel e helyen nem célunk az elemző kritika ismertetése, csupán egy dologra utalnánk. Nevezetesen arra, hogy túlságosan is amerikai ez a modell és az európai (ezen belül is a hazai) adaptációját eléggé megnehezítette a belőle kimunkált módszernek. (Super - féle munkaérték kérdőív) Pl. találtak hazai vonatkozásban irreleváns értékköröket. (Csepeli & Somlai 1978.) Más kérdés, hogy a dolgozat elején ismertetett körülmények miatt már nálunk is aktuálissá vált a kicserélt értékkörök közül különösen a munka biztonságának értéke.

III. 2. A Super – féle munkaérték kérdőív

Az eljárást Super 1962. - ben publikálta, nálunk az 1968/69 - es ún. második változat került adaptálásra, amely a 15 értékkört 45 item segítségével próbálja megközelíteni. A tizenöt értékkör és a hozzájuk tartozó itemek rövid ismertetése:

(Fentebb már említettük, hogy a hazai elővizsgálat során Csepeli György és Somlai Péter két értékkört nem talált működőképesnek [munka biztonsága és a fizikai környezet], ezért két másikkal [játék és humán értékek] helyettesített.)

1. Szellemi ösztönzés

Olyan munkához kapcsolható értékkör, amely lehetővé teszi a független gondolkodást és a dolgok alakulásának megismerését.

Vonatkozó magyar állítások:

- szüntelenül új megoldatlan problémákba ütközik

III. A Super-féle fejlődéslmélet és a munkaérték kérdőív

- új gondolatokkal találkozhat
- szellemileg izgalmas munkát végezhet

2. A munkateljesítmény

A teljesítés érzése a munkavégzésben, mely megmutatkozik a feladatra orientáltságban és látható eredményeket hozó munka preferálásában.

Vonatkozó magyar állítások:

- nem beszélhet mellé, mert csak jó vagy rossz megoldások léteznek
- objektíven lemérheti munkája eredményét
- szüntelenül fejlesztheti, tökéletesítheti önmagát

3. Az önérvényesítés

Az életmódra vonatkozó érték, mely olyan típusú munkával kapcsolatos, amely lehetővé teszi az egyéni elképzelés érvényesülését az életforma és az életmód megválasztásában.

Vonatkozó magyar állítások:

- megvalósíthatja önmagát
- személyes életstílusa érvényesülhet benne
- olyan életet élhet, amelyet a legjobban szeret

4. Az anyagi ellenszolgáltatás

Ez az érték olyan munkára vonatkozik, amely jól fizet és lehetőséget ad az egyén számára fontos dolgok, tárgyak birtoklására és megszerzésére.

Vonatkozó magyar állítások:

- sok pénzt kereshet
- gondtalan életet biztosíthat
- magas nyugdíjra számíthat

III. A Super-féle fejlődéslélektan és a munkaérték kérdőív

5. Az *altruizmus*

Az altruizmus felbecsüli a szociális kapcsolatokban megnyilvánuló értékeket és érdekeket, s olyan munkával kapcsolatos amelyben mód nyílik mások boldogulásának előmozdítására.

Vonatkozó magyar állítások:

- másokon segíthet
- jót tehet mások érdekében
- más emberek javát szolgálja

Kreativitás

Ez az érték olyan munkával kapcsolatos melynek során mód nyílik új dolgok bevezetésére, új termékek tervezésére, vagy új elméletek alkotására.

Vonatkozó magyar állítások:

- új elképzeléseket alakíthat ki
- valami újat alkothat
- új ötleteire mindig szükség van

6. Társas kapcsolatok

Ez az érték arra a munkára jellemző, amely a kedvelt munkatársakkal való kapcsolat megteremtését biztosítja.

Vonatkozó magyar állítások:

- a többiek közé tartozik
- munkatársai egyben a barátai is
- jól kijön munkatársaival

7. Presztízsz

Ez az értékkör mások által való tisztelet kívánságát jelenti, (s nem feltétlenül hatalom iránti vágyat, bár a tisztelet nagyon gyakran a státusz által meghatározott) és olyan munkával kapcsolatos mely rangot jelent mások szemében és tisztelet ébreszt.

Vonatkozó magyar állítások:

- tekintélyt szerezhet a munkájával

III. A Super-féle fejlődéslmélet és a munkaérték kérdőív

- biztos lehet abban, hogy munkájáért a többiek megbecsülik
- mások felnéznek rá

8. Irányítás (vezetés)

Vezetési igényekre vonatkozó értékkör, amely olyan munkával kapcsolatos, ahol lehetőség van mások által végzendő munka megtervezését, feltételeinek megteremtését, megszervezését.

Vonatkozó magyar állítások:

- másokat irányíthat
- vezetői képességeire is szükség lehet
- mások munkáját is irányíthatja

10. Változatosság

A munkatevékenységgel kapcsolatban az élvezetet és az örömkeresést jelenti a feladatorientációval szemben melynek relatív fontossága függ az egyén lelki alkatától a szubkultúrától és a körülményektől.

Vonatkozó magyar állítások:

- változatos munkát végezhet
- nem kell mindig ugyanazt csinálnia
- sokféle dolgot csinálhat

11. Esztétikum

Mint érték, olyan munkában rejlik, amely lehetővé teszi szép dolgok, tárgyak készítését és hozzásegít a világ szebbé tételéhez.

Vonatkozó magyar állítások:

- akár művész is lehet
- szebbé teheti a világot
- szépet teremthet

III. A Super-féle fejlődéslmélet és a munkaérték kérdőív

12.Függetlenség

Azzal a munkával kapcsolatos, melynek során lehetőség van arra, hogy az egyén saját elképzelései és módszere szerint dolgozhasson és ez függetlenség mindig relatív.

Vonatkozó magyar állítások:

- szabadon dönthet saját területén
- önálló döntéseket hozhat
- munkájába nincs másoknak beleszólása

13.Felügyeleti viszonyok

Az igazságos ellenőrzés alatt végzendő munkával kapcsolatos értékkör, melyben a megítélésre vonatkozó információk és a főnökökkel való összeférhetőség igénye fogalmazódik meg.

Vonatkozó magyar állítások:

- tisztelheti főnökét
- vezetője mindig helyesen dönt
- megértő vezető van

14. Játék, játékosság

A munkában megnyilvánuló játék lehetőségére, valamint az ebből eredő örömtendenciákra vonatkozik.

Vonatkozó állítások:

- pillanatnyi kedve dönti el, hogy mit csináljon
- olyat is csinálhat, ami más szemében fölöslegesnek tűnik
- olykor játszhat is

15. Humán értékek

Jövőre vonatkozó értékdimenzió, mely olyan munkával kapcsolatos melynek nem a jelenben, hanem a társadalomjövőjében lehet elismertsége.

Vonatkozó állítások:

- tehet valamit a társadalmi igazságosságért

III. A Super-féle fejlődéselmélet és a munkaérték kérdőív

- sikerét, vagy kudarcát csak a következő nemzedék dönti el
- konfliktusokat kell vállalni

Ez utóbbi két értékkör a már fentebb említett Csepli és Somlai - féle változtatások.

IV. Az alapvizsgálat

IV. AZ ALAPVIZSGÁLAT

IV.1. A vizsgálat céljai

Mivel a kutatás mintegy tizenöt éven ível át, így többszörös célmeghatározással kellett, hogy éljünk. Nagyjából három szakaszra osztható a vizsgálat:

I. fázis: Az alaphelyzet meghatározása

(1992-1995.)

Mivel semmilyen empirikus információnk nem volt sem a hallgatóságra, sem a képzésre vonatkozóan és más hazai vizsgálatról sincs tudomásunk, így tulajdonképpen a mi eredményeink voltak az új segítő szakmára vonatkozó első tudományos információk. A vizsgálatot alapvetően egy nyertes OTKA pályázat keretein belül folytathattuk, ami nagy anyagi segítséget jelentett, elsősorban a külföldi mintákon végzett vizsgálatok elvégzésében. Egy Berlinben megjelent cikkünk révén, még némi nemzetközi publicitást is kapott ez a vizsgálat. (Fónai és mtsai 1995.) A vizsgálat során elsősorban a szociális képzésben lévő hallgatók szocioökonómiai státuszát, jelentkezéssel, képzéssel, pályával kapcsolatos elképzeléseit és a pálya szempontjából releváns fogalmakkal kapcsolatos tudattartalmait, valamint a munkával kapcsolatos értékpreferenciákat vizsgáltuk.

II. fázis: A követés periódusa

(1995-2005)

Az első kutatás kapcsán nyert információk közül a munkaérték preferenciák vizsgálata során, az eredményeinket egybevetve más korábbi hazai vizsgálatoknak teljesen más felsőoktatási mintán nyert eredményeivel, meglepő stabilitást fedeztünk fel, mind a preferált, mind pedig az elutasított értékkörök tekintetében. Ebben a fázisban azt vizsgáltuk, hogy a folyamatosan professzionizálódó szociális munkás pálya folyamatosan változó képzésében tanuló, folyamatosan átalakuló társadalmi környezetben élő hallgatóknál van – e változás a munkaérték preferenciákat tekintve, vagy beszélhetünk egyfajta állandó, magyar „egyetemista” munkaérték struktúráról. Ebben a fázisban belső egyetemi kutatási pályázatok segítségével több vizsgálatot végeztünk, melyek eredményeit folyamatosan publikáltuk. Ezek fontosabb eredményeit összefoglalva prezentáljuk.

III. fázis: Az összegzés szakasza

(2006-2008)

Ebben a szakaszban zárul a kutatás. A szociális munkás szakma beépült a társadalomba, lehetővé vált a munkaerő piaci visszacsatolás. Továbbá a magyar felsőoktatást is elérte a

IV. Az alapvizsgálat

több ciklusú képzést preferáló ún. „bolognai” folyamat, amely a képzési filozófiák alapos átgondolását és átalakítását követeli. Ennek eredményeképpen teljesen más képzési paradigmák jöttek létre. Azt kívántuk megvizsgálni, hogy a hagyományos képzési szisztémában szocializálódott hallgatóknál milyen változások következtek be a fontosabb kutatott témákat illetően, nemkülönben tovább vizsgálva a munkaérték preferenciák stabilitását/változását. Ezt a kutatómunkát csupán alkalmilag támogatták a különböző kari tudományos alapokból, ami erősen behatárolta a lehetőségeinket és egyszerűbb vizsgálati és értékelési metódust követelt.

A konkrét célokat, elvárásokat és kérdéseket, az egyes fázisokat részletesen bemutató fejezetek megfelelő helyén ismertetjük.

IV.2. A vizsgálat során alkalmazott módszerek

A kutatómunka során három kérdőívet használtunk. Két saját fejlesztésűt és standard kérdőívet. Mindkét saját kérdőív elővizsgálatnak volt alávetve és kipróbálva. Mindhárom fázisában a kutató munkának a Super-féle munkaérték kérdőívnek a Csepeli – Somlai -féle adaptációját használtuk. (Csepeli és Somlai 1978.) A kérdőívet részletesen bemutattuk már egy korábbi fejezetben, a hozzátartozó elméleti kerettel együtt. A nem standard kérdőívek:

I. Az első vizsgálat során használt kérdőív 24 itemből állt. Nyitott kérdések révén próbáltunk információt nyerni a hallgatók szocioökonómiai státuszát, jelentkezéssel, képzéssel, pályával kapcsolatos elképzeléseit és a pálya szempontjából releváns fogalmakkal kapcsolatos tudattartalmait illetően. Az itemeket a statisztikai feldolgozás mellett egyenként tartalomelemzésnek is alávetettük.

II. A harmadik vizsgálat során használt kérdőívet az első alapján fejlesztettük ki és a már említett körülmények miatt tovább egyszerűsítettük. Összesen 11 itemből álló kérdőív az első vizsgálatban preferált témákkal kapcsolatban tartalmaz zárt kérdéseket és a téma szempontjából releváns tárgyakra vonatkozó attitűdöket mérő skálákat.

IV.3. A vizsgálati minta

Az egyes kutatási fázisok során vizsgált minták kialakítását a vizsgálat sajátosságainak megfelelően végeztük, ezért azt látjuk célszerűnek, ha az egy vizsgálatok bemutatásánál végezzük el a mintajellemzést.

IV. Az alapvizsgálat

IV.4. Az alapvizsgálat bemutatása

A legelső vizsgálat méretében és jelentőségében is a legnagyobb volt és a célkitűzések során is ennek a kapcsán fogalmazhattunk meg a legtöbb kutatási célt. Elsőként ezt a vizsgálatot mutatjuk be:

A fentiekből kitűnik, hogy a professzionális szociális szakemberképzés még mindig nagyon a kezdeteknél tart Magyarországon. Minden képzés egyik legfontosabb tényezője, a merítés. Miután a köztudatban még nem igazán „van benne” ez a szakma, ezért kialakult merítési bázisról sem beszélhetünk. Ennek a kérdésnek a tisztázása számos gyakorlati lépést kijelölhetett. Ezért az első kérdés amit feltettünk a vizsgálat kapcsán:

1. Kik jelentkeznek hozzánk elsősorban?

A kérdés konkrét tartalmáról alább, a vizsgálat tartalmáról szóló fejezetben, illetve a módszer ismertetése kapcsán szólunk.

A következő kérdésként a vélt bázis „megcélzásának” módja adódik. A nem megfelelő módszer jelentős mértékben szűkítheti ezt a bizonyos merítési bázist. Ennek érdekében a következő kérdést érdemes tisztázni:

2. A képzésbe bekerülők milyen információk alapján döntenek jelentkezésükről?

A fenti kérdés megválaszolásához tartozó konkrétumok ismertetése szintén egy későbbi fejezetben történik.

Következő lépésként (egy nagyobb egységben) a már működő képzés (ek) tartalmára vonatkozóan igyekszünk új információkat, megközelítési szempontokat találni. Az ezzel kapcsolatos része a vizsgálatnak a következő kérdéshez adhat (esetleg új) információkat:

3. Konzekvenciaként, milyen (esetleges) tartalmi, netán koncepcionális változtatásokat lehet (kell) eszközölni a jelenleg képzésben lévő hallgatók

- a, pályamotivációval
- b, pályaorientációval

IV. Az alapvizsgálat

- c, pályával kapcsolatos értékpreferenciával
- d, a fentiekből adódó tantárgy preferenciával
- e, pályaképpel
- f, pályával kapcsolatos kulcsfogalmakról alkotott elképzeléssel

kapcsolatos tudattartalmaiba való általános betekintés segítségével?

Ez a kérdés annyira összetett, hogy talán utalnunk sem kellene arra, hogy a későbbiekben részletesebben taglaljuk az erre vonatkozó elképzelésünket.

A következő szegmentum célja ebben a kérdésben foglalható össze:

4. Milyen munkaérték preferenciával bírnak jelenlegi hallgatóink?

Ennek tisztázását az előző problémakör kérdésére adandó válasz megfogalmazásához szánjuk további adaléknak.

Az utolsó közvetlen kérdése vizsgálatunknak, a legelső, merítési bázissal kapcsolatos felvetésünkhöz csatolható:

Miután a vizsgálat összehasonlító jelleggel is bír, így módunk van kétféle összevetésre:

5. Hogyan alakulnak az 1. 3. kérdés egyes elemei más országok hasonló képzésben részt vevő hallgatóinál?

Illetve:

6. Hogyan alakul az 1. 4. kérdés egyes tényezői, egy másik segítő foglalkozás hallgatóinál?

IV.4.1. A mintavételről

A vizsgálat mintáját részben a szükség alakította. Eredeti törekvésünk a minél teljesebb reprezentativitás volt. Sajnos, a már említett okok miatt ezt nem teljesen sikerült megvalósítanunk. Mindazonáltal úgy véljük, hogy sikerült összevetésre és statisztikai feldolgozásra alkalmas mintát merítenünk.

Mintánk rendkívül heterogén, ami nagyon megnehezítette az adatgyűjtés munkáját, illetve rendkívüli mértékben megnyújtotta a vizsgálat ezen fázisát. Végző soron ez a tény is

IV. Az alapvizsgálat

hozzájárult (a korábban már említettek mellett), hogy csökkentsük a mintát, noha potenciálisan még lett volna mintamerítési lehetőség.

IV.4.2. A mintaválasztás szempontjai

A kutatási céloknak megfelelően, az alábbi kritériumok alapján történt a mintavétel:

1. A minta, állami felsőoktatásban tanuló hallgatók populációja legyen.
2. A minta legyen olyan rétegzett, mely lehetővé teszi az összehasonlítást. Úgymint:
magyar vs. külföldi
egyetemi vs. főiskolai
első éves vs. felsőbb éves
szociális segítő foglalkozás vs. más humán segítő foglalkozás
3. A mintában, Európának lehetőleg minél teljesebb földrajzi spektruma legyen képviselve. Úgymint:

- Dél-Európa
- Nyugat-Európa
- Észak-Európa
- Kelet-Európa

Ezeket a szempontokat a mintavétel során sikerült érvényesíteni.

IV.4.3. A minta részletes ismertetése

A kutatási céloknak megfelelően az alábbi minták vettek részt a vizsgálatban.

1. Elővizsgálati alminta a kérdőív tesztelésére.

Összetétel: A DOTE Nyíregyházi Egészségügyi Főiskola hallgatói (I.- IV. éves)

A fenti intézménybe az 1993. /94. - es tanévben jelentkezettek azon része, akik részt vettek a főiskola felvételi előkészítő rendezvényén

2. Magyarországi szociális szakemberképzés, főiskolai alminta.

Összetétel: A DOTE Nyíregyházi Egészségügyi főiskola hallgatói (I. IV. éves)

3. Magyarországi szociális szakemberképzés egyetemi alminta.

Összetétel: A KLTE BTK szociálpolitika, szociális munkás szakos nappali tagozatos hallgatói (II. III. éves)

4. Nem szociális segítő foglalkozású hallgatói alminta.

Összetétel: A DOTE hallgatói (I. éves)

A KLTE szociológia szakos hallgatói (II. éves)

IV. Az alapvizsgálat

5. Nemzetközi alminta.

Összetétel:

A trentoi egyetem (Olaszország) egyetem hallgatói (Dél-Európa)

A kasseli egyetem (Németország) egyetem hallgatói (Nyugat-Európa)

Az oolui (Finnország) egyetem hallgatói (Észak-Európa)

IV.4.4. A minta nagysága

1. számú alminta N=30

2. számú alminta N=80

3. számú alminta N=28

4. számú alminta N=33

5. számú alminta N=147

Összesen ***N=318***

IV.4.5. A mintavétel módja:

A mintavétel a felsorolt intézmények hallgatói közül önkéntes jelentkezés alapján történt.

IV.4.6. A vizsgálat eredményei és azok értékelése

IV.4.6.1. A statisztikai feldolgozás során az alábbi módszereket alkalmaztuk:

- alapeloszlások meghatározása (saját kérdőív-nél)
- tartalomelemzés (saját kérdőív)
- faktoranalízis (Super – féle munkaérték kérdőív)
- varimax rotált faktorok meghatározása (kérdőív + Super)
- varianciaanalízis (a saját kérdőív itemei között)
- keresztösszefüggések meghatározása

Az eredmények közlésénél arra voltunk tekintettel , hogy a meglehetősen nagy adathalmazból azok kerüljenek bemutatásra, amelyeknél szignifikáns eltérések megállapíthatók az egyes elemek között, vagy érdekesek lehetnek a konzekvenciák levonása szempontjából. A táblázatokat minden esetben a szövegbe ágyazva közöljük a kényelmes olvasás és a gyors értelmezés érdekében. Ez utóbbi cél érdekében azonnal magyarázzuk is a táblázatokat. A zavaró táblázattörés elkerülése érdekében, néha áthelyeztetünk táblázatot a következő oldalra.

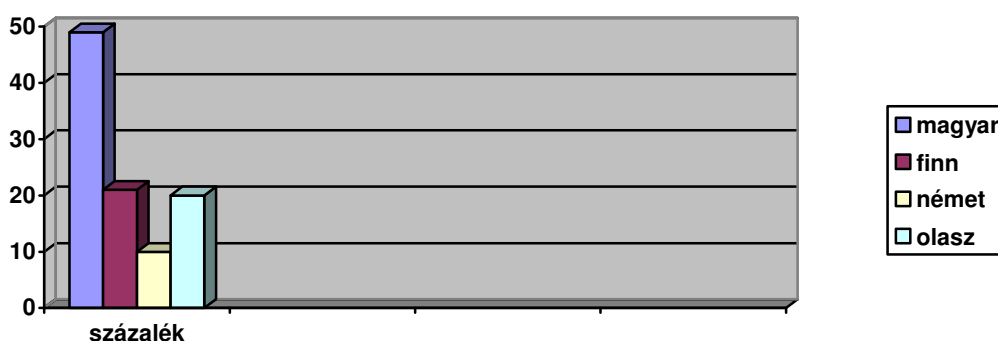
IV. Az alapvizsgálat

IV.6.4.2. Alapstatisztikák

Először az alapstatisztikákat közöljük. A saját kérdőívben szerepelt (elővizsgálat után megtartott) itemek alapstatisztikáit a kérdőívben való sorrenddel megegyezően ismertetjük a maga teljességében, lévén, hogy az értelmezéskor talán ezeknek van a legnagyobb jelentőségük. Ebben a fejezetben az alapeloszlásokat ismertetjük. Az érdekesebb belső összefüggéseket vagy a további táblázatoknál ismertetjük, vagy már korábban a tartalomelemzés fejezetben bővebben szoltunk róla.

1. ábra

NEMZETISÉG SZERINTI ELOSZLÁS

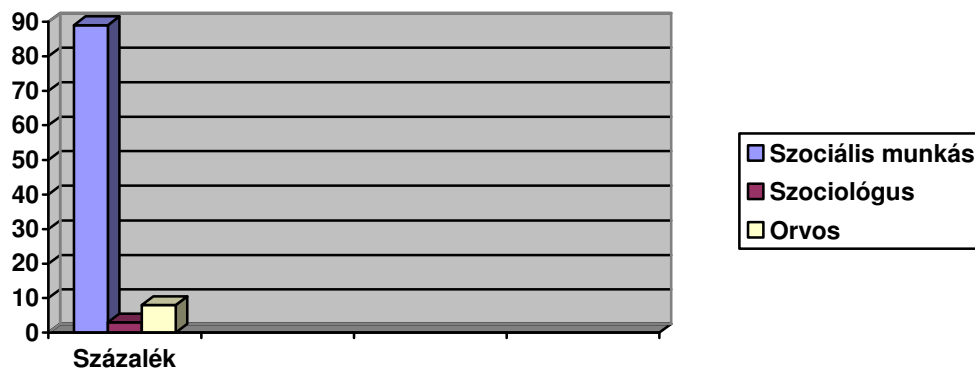
N=288

A nemzetiség szerinti megoszlás nagyjából a szándékaink szerint alakultak. Úgy terveztük, hogy a magyar almintá mintegy kétszerese legyen a külföldieknek. Az egyes külföldi alminták nagyjából egyforma nagyságúak legyenek a könnyebb elemzés érdekében. A magyar almintához mintegy 200 kérdőív ment ki és a feldolgozásra alkalmas 141 darab, mintegy 70%-os arányt jelent, ami elfogadható. A külföldi almintákhoz egyenként mintegy 100 elemet terveztünk és a finn, valamint az olasz almintától feldolgozható állapotban visszakapott 60 illetve 57 kérdőív kb. 60 %-os arányt jelent. Egyedüli kivétel a német almintá, ahonnan mindössze 30 feldolgozható kérdőív jött vissza és ez éppen fele akkora arányt jelent, mint a másik két ország esetében. A németországi mintavételt irányító kolléga elmondta, hogy éppen trimeszterek közötti vizsgaidőszakban érkeztek meg kérdőívek és ezért érthető módon nehéz volt vizsgálati személyeket fellelni.

IV. Az alapvizsgálat

2. ábra

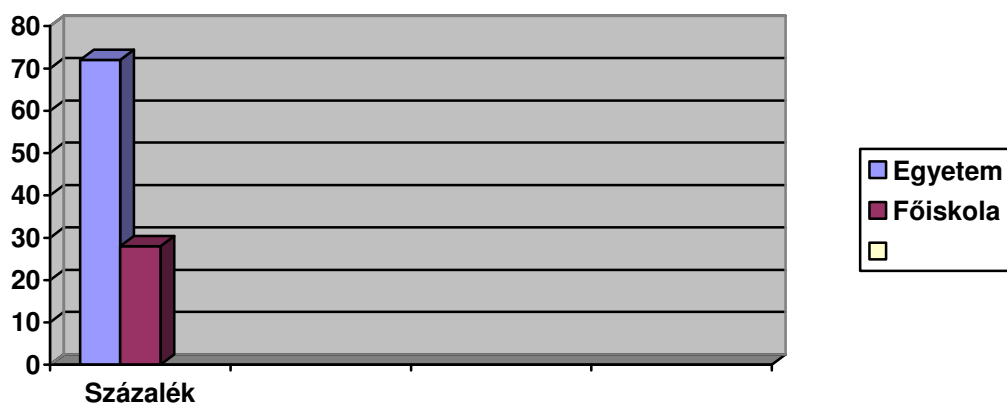
SZAKOK SZERINTI ELOSZLÁS

A szakok szerinti megoszlás tervezésekor a szándékunk az volt, hogy a szociális munkás hallgatók mellett, részben kontrollcsoportként, részben mint egy segítő foglalkozás képviselőiként orvostanhallgatókat is bevonunk a vizsgálatba, az egész minta mintegy 10%-ának arányában. Sajnos, itt ért bennünket a legnagyobb kudarc, ugyanis a kiadott 50 kérdőívből csupán 23 volt feldolgozható állapotban. A szociológus hallgatók kontrollcsoportként szerepeltek volna Super-féle munkaérték kérdőív kapcsán, szándékaink szerint a magyar al minta 10 % - ának arányában, mintegy 20-an. Ennek mintegy felét sikerült realizálni.

3. ábra

ISKOLATÍPUS SZERINTI ELOSZLÁS

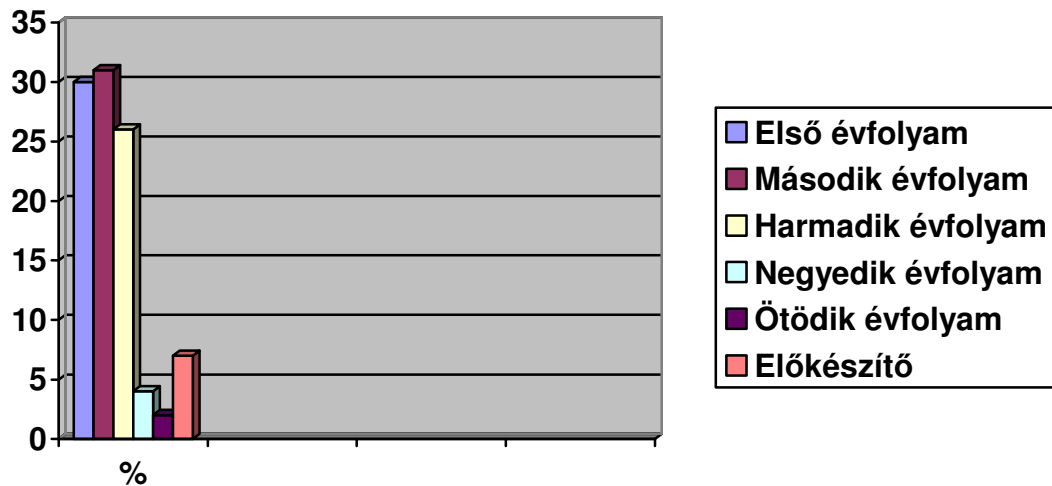

Az iskolatípusnál a külföldi al minta eleve meghatározta az arányokat, hiszen az összes külföldi intézmény egyetem volt. Egyébként a mintavétel ebből a szempontból a tervek szerint alakult. Azért tartjuk lényegesnek az iskolatípus szerinti megoszlás közlését, mert a további itemek közül jó néhány, korrelációt mutatott ezzel.

IV. Az alapvizsgálat

4. ábra

ÉVFOLYAM SZERINTI ELOSZLÁS

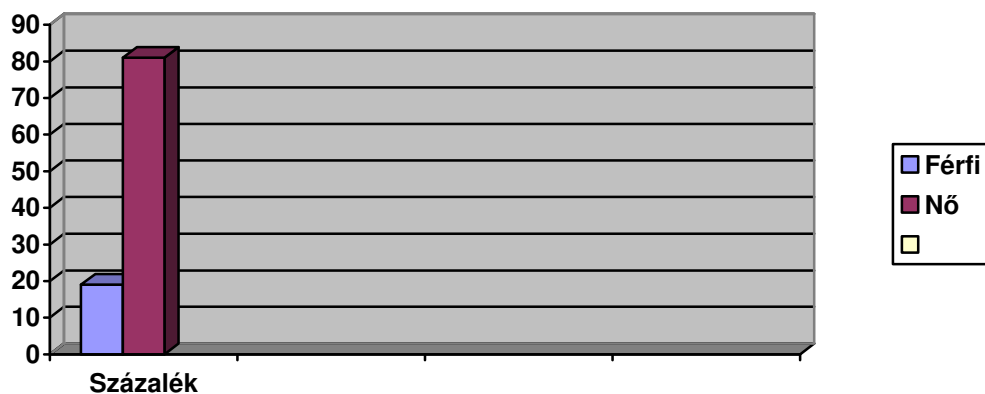

N=288

A táblázatból kiderül, hogy az évfolyamok szerinti megoszlás nem igazán teszi lehetővé a kérdezett tudattartalmakban és a munkaérték választásban bekövetkezett esetleges elmozdulás évfolyamok szerinti regisztrálását. Viszont a képzési folyamat első feléről eléggé releváns információk nyerhetők e tekintetben.

5. ábra

NEMEK SZERINTI ELOSZLÁS

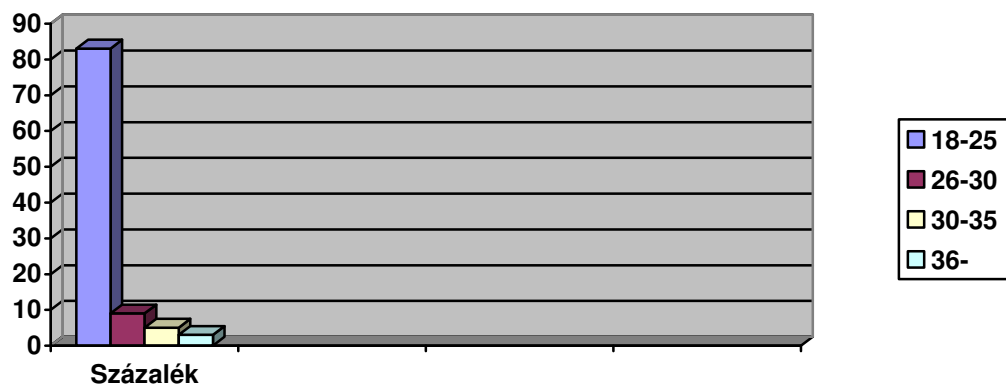
N=288

A táblázat pontosan tükrözi a képzésbe került hallgatók esetében azt az egyéb-ként várható tény, hogy ezen a területen is meghatározó tendencia az elnőiesedés. Bővebben ld . a tartalomelemzésnél.

IV. Az alapvizsgálat

6. ábra

ÉLETKOR SZERINTI ELOSZLÁS

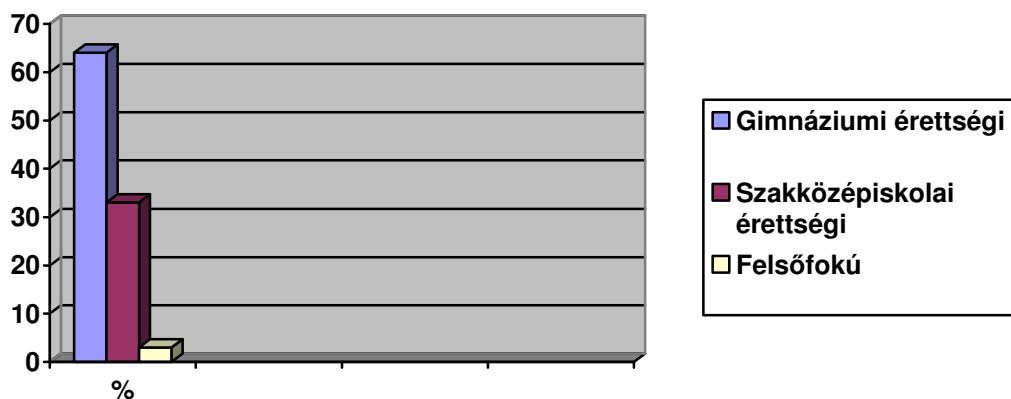

N=288

A táblázat adataiból az derül ki, hogy az ebben a képzésben részt vevő hallgatók a „megfelelő” korban kerülnek be a képző intézményekbe. E tekintetben némi eltérés mutatkozik a külföldiek és a magyarok között. Bővebben ld. a tartalomelemzésnél.

7. ábra

ELŐZETES ISKOLAI VÉGZETTSÉG SZERINTI ELOSZLÁS

N=121

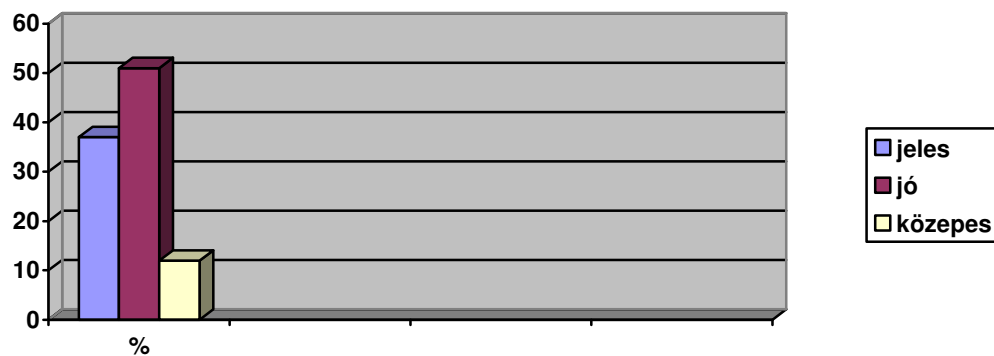
Elhagyott elemek száma=167

Ennél az itemnél a külföldieket nem vettük figyelembe, mert az előzetes végzettségek nehezen voltak equivalenciába hozhatóak a magyar végzettségekkel. Az olasz almintánál például öt féle típus is szerepelt, s legtöbbször nem találtunk magyar megfelelőt. A többi elhagyott elem mögött hiányzó adatok vannak. Bővebben ld. a tartalomelemzésnél.

IV. Az alapvizsgálat

8. ábra

TANULMÁNYI ELŐMENETEL SZERINTI ELOSZLÁS

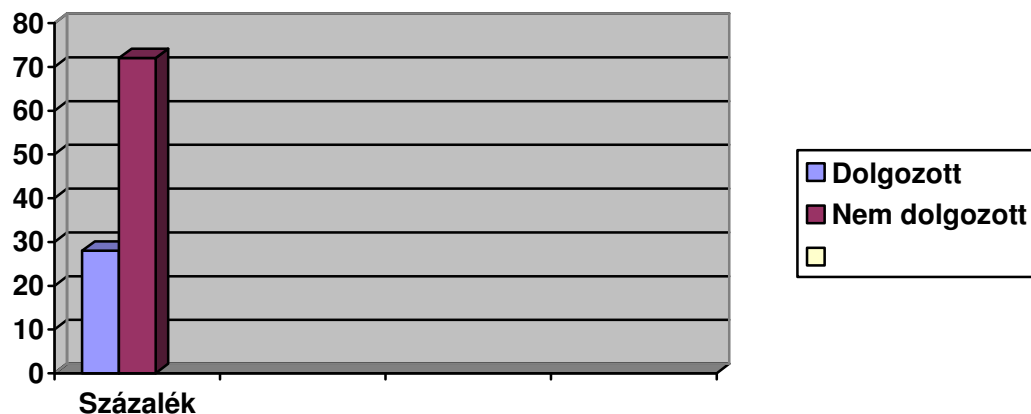
N=121

Elhagyott elemek száma=167

Ennél az adathoz is hasonló volt a helyzet, mint a megelőző iskolai végzettség esetében. A külföldieket kénytelenek voltunk kihagyni a megfeleltetés nehézsége miatt. Bővebben ld. a tartalomelemzésnél.

9. ábra

ELŐZETES MUNKAVÁLLALÁS SZERINTI ELOSZLÁS

N=121

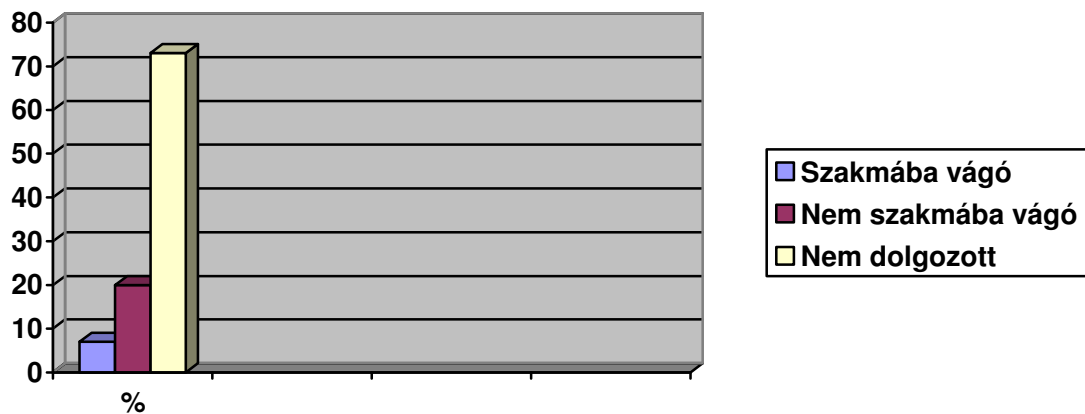
Elhagyott elemek száma=167

A külföldiek itt is kimaradtak, mert valószínűleg a pontatlan megfogalmazás és/vagy a fordítás miatt nehezen összevethető válaszokat adtak. Például a szezonális jellegű munkavállalásokat is közölték stb. Bővebben ld. a tartalomelemzésnél.

IV. Az alapvizsgálat

10. ábra

MUNKAJELLEG SZERINTI ELOSZLÁS

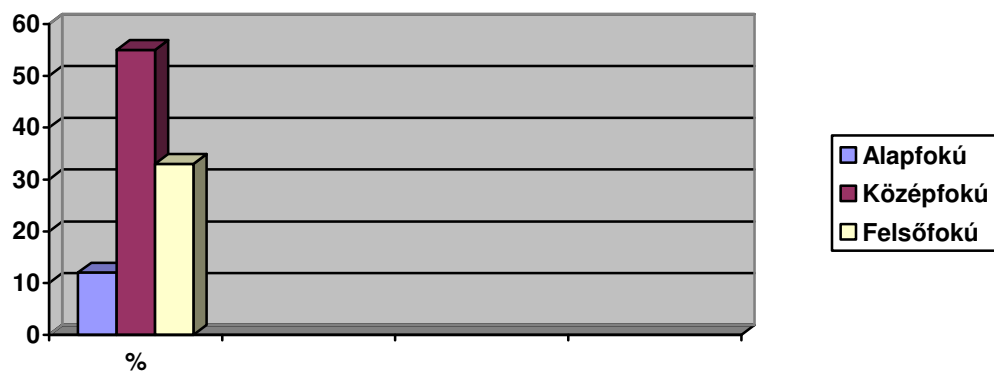
N=121

Elhagyott elemek száma=167

A külföldiek a fentebb említett okok miatt hiányoznak. Érdekesnek tűnik, hogy a korábban munkát vállaltaknak csak mintegy harmada dolgozott a választott pályának megfelelő jelleggel bíró beosztásban. Bővebben ld. a tartalomelemzést.

11. ábra

AZ APA ISKOLAI VÉGZETTSÉGE SZERINTI ELOSZLÁS

N=141

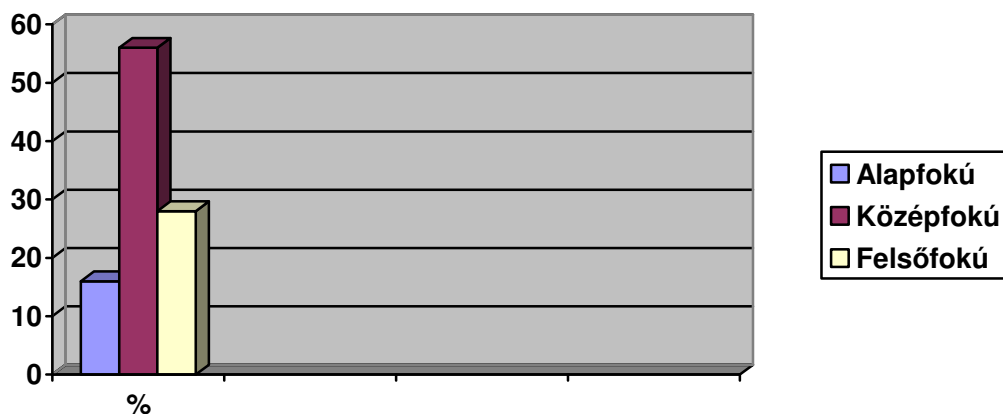
Elhagyott elemek száma=147

Az elhagyott elemszám itt is külföldieket takarja, részben a korábban már említett okok miatt, részben pedig azért, mert meglepően sokan nem válaszoltak erre a kérdésre. Úgy tűnik, hogy ez indiszkrét kérdésnek számít Nyugat-Európában. Bővebben ld. a tartalomelemzésnél.

IV. Az alapvizsgálat

12. ábra

AZ ANYA ISKOLAI VÉGZETTSÉGE SZERINTI ELOSZLÁS

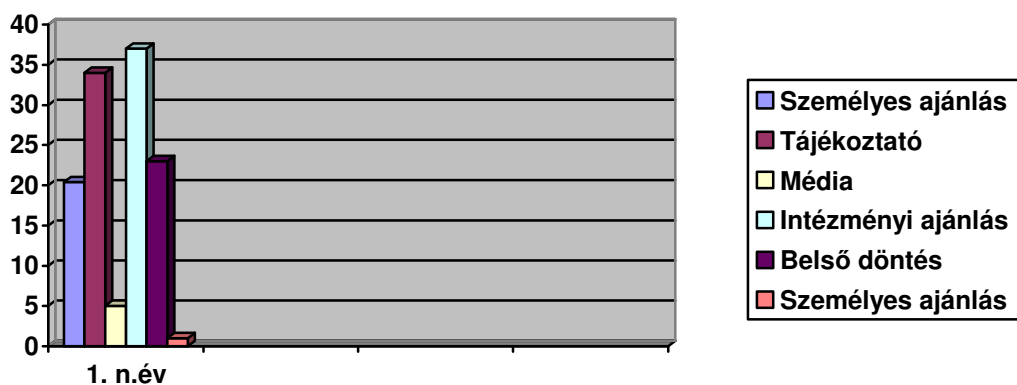
N=141

Elhagyott elemek száma=147

Az elhagyott elemek tekintetében az előzőekben leírtak érvényesek itt is. Érdekesnek tűnik, hogy az anyák között a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya kisebb, mint az apáknál és ez különbség nem a középfokú végzettséggel rendelkezőknél jelenik meg pluszként, hanem az alapfokú végzettségnél. Bővebben ld. a tartalomelemzésnél.

13. ábra

TANULMÁNYI ELHATÁROZÁS EREDETE SZERINTI ELOSZLÁS

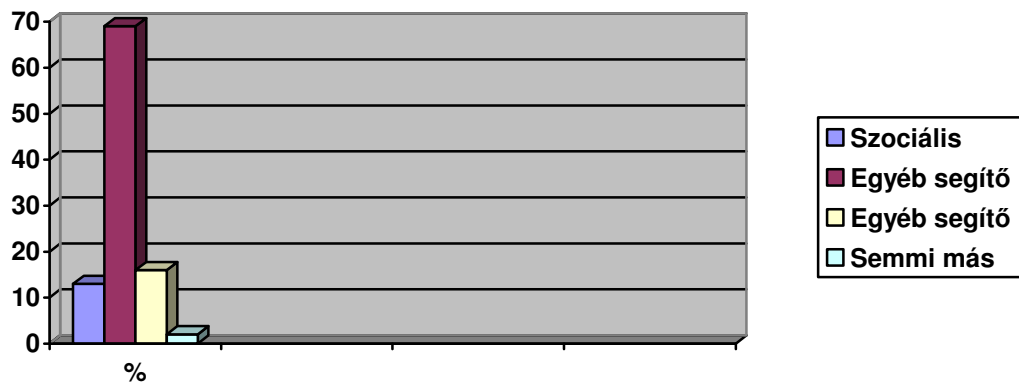
N=288

Megállapítható, hogy a tanulmányi elhatározást segítő információk zöme az elő-re kiadott intézményi tájékoztató anyagokból, illetve a középiskolák ajánlásából származik. Bővebben ld. a tartalomelemzésnél.

IV. Az alapvizsgálat

14. ábra

MÁSIK PÁLYA VÁLASZTÁSA SZERINTI ELOSZLÁS

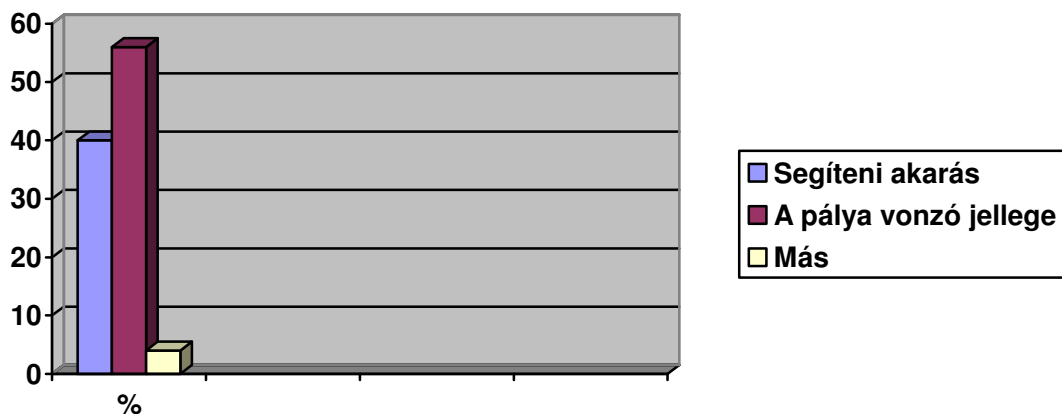

N=288

Ennél a kérdésnél egyértelműen megállapítható, hogy a hallgatók zöme egy másik pálya választásának esetén is mindenképpen segítő foglalkozást választana. (Az arányuk együttesen 82%.) Bővebben ld. a tartalomelemzésnél.

15. ábra

PÁLYAMOTIVÁCIÓ SZERINTI ELOSZLÁS

N=278

Elhagyott elemek száma=10

A szociológus hallgatók válaszai hiányoznak a táblázatból, ugyanis a felvételnél elmulasztottuk a kérdőívet átfogalmazni az ő szakmájukra és a válaszadáskor nem nagyon tudtak mit kezdeni a szociális munkásokra fogalmazott kérdésekkel, így csupán a kérdőív első felén rendelkezünk a válaszaikkal, illetve a Super - kérdőívvel. Ezen okulva, az orvostanhallgatóknál ezt megtettük. Az eredményeknél érdekes és megnyugtató, hogy a

IV. Az alapvizsgálat

hallgatók jelentős részénél primer motivációként a segíteni akarás szerepelt. Bővebben ld. a tartalomelemzésnél.

16. ábra

ELŐZETES TAPASZTALATOK SZERINTI ELOSZLÁS

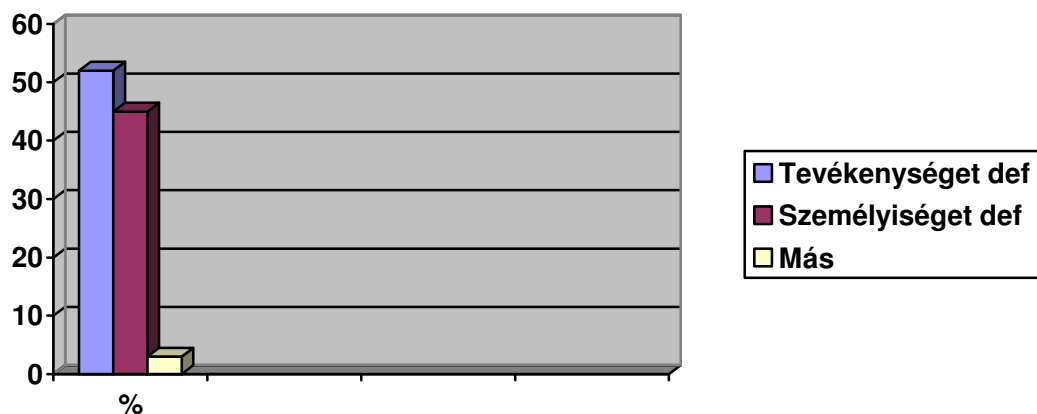
N=278

Elhagyott elemek száma=10

Ennél a kérdésnél kérdés az tűnik a legérdekesebbnek, hogy a megkérdezettek mindössze 4%-a nem tulajdonít jelentőséget előzetes tapasztalatainak, élményeinek a választott pályájával kapcsolatban. Segítő foglalkozásokról lévén szó, eléggé jellemzőnek tűnik az is, hogy a hallgatók közel egyötöde rendelkezik olyan tapasztalattal a saját életéből, ami erre a pályára irányította. Bővebben ld. a tartalomelemzésnél.

17. ábra

PÁLYADEFINÍCIÓ JELLEGE SZERINTI ELOSZLÁS

N=288

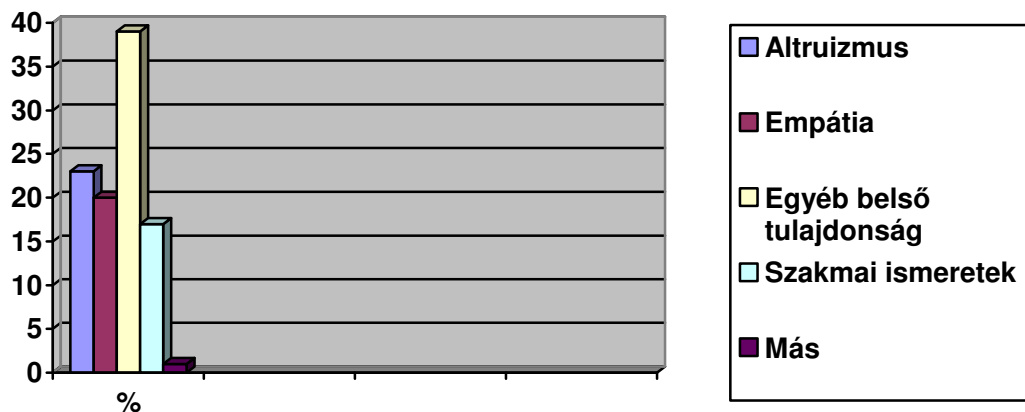
Elhagyott elemek száma=10

IV. Az alapvizsgálat

Itt az tűnik érdekesnek, hogy a hallgatók csaknem fele személyiségtulajdonságokkal látta definiálhatónak a pályát, egyértelműen alátámasztva azt a szakmai sajátosságot, hogy a segítő szakember elsősorban a személyiségével „dolgozik”. Bővebben ld. a tartalomelemzésnél.

18. ábra

KRITÉRIUM TULAJDONSÁG VÁLASZTÁSA SZERINTI ELOSZLÁS

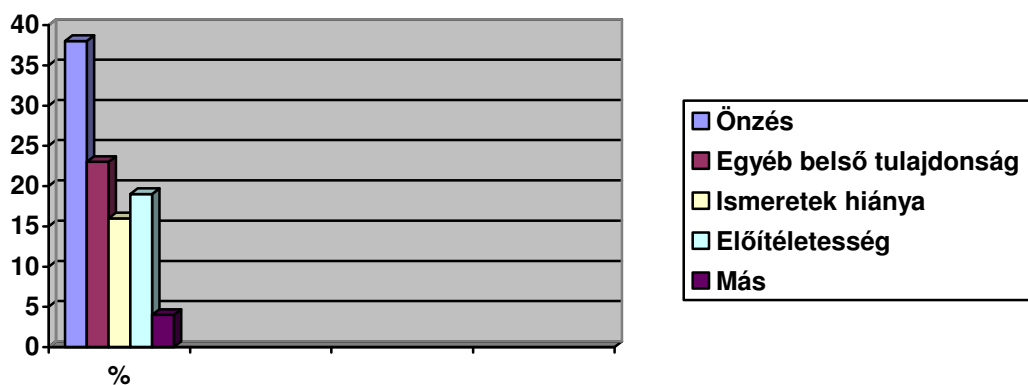
N=288

Elhagyott elemek száma=10

Az altruizmus és az empátia meghatározó szerepe jól látszik ezekből az adatokból is. Több mint érdekes, hogy pontosan hatszor annyian határoztak meg valamilyen belső személyiségtulajdonságot kritériumként, mint ahányan a szak-mai ismereteket. Bővebben ld. a tartalomelemzésnél.

19. ábra

KIZÁRÓ TULAJDONSÁGOK MEGNEVEZÉSE SZERINTI ELOSZLÁS

N=288

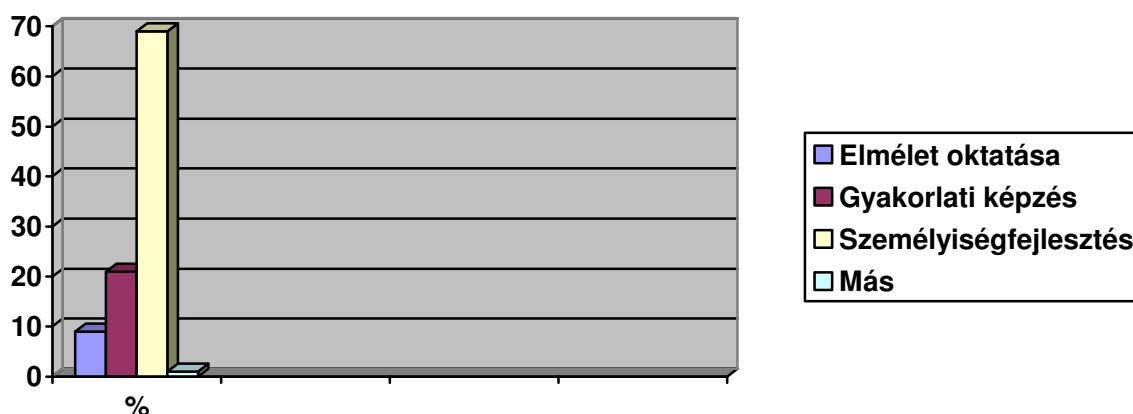
IV. Az alapvizsgálat

Elhagyott elemek száma=10

Az önzés kimagaslóan a legkevésbé kívánatos tulajdonság, amellyel a hallgatók szerint a pálya képviselői bírhatnak. Meglepő, bár az előző választásból egyenesen következett a szakmai ismeretek hiányának egészen alacsony aránya a választott tulajdonságok között. Bővebben ld. a tartalomelemzésnél.

20. ábra

A KÉPZÉS TARTALMI PREFERENCIÁJÁRA VONATKOZÓ ELOSZLÁS

N=288

Elhagyott elemek száma=10

Önmagában meglepő volna fenti eloszlás, de az előzetes választások teljesen leképezték az erre a kérdésre adott válaszokban. A személyiség szerepe itt is túlhangsúlyos. Bővebben ld. a tartalomelemzésnél.

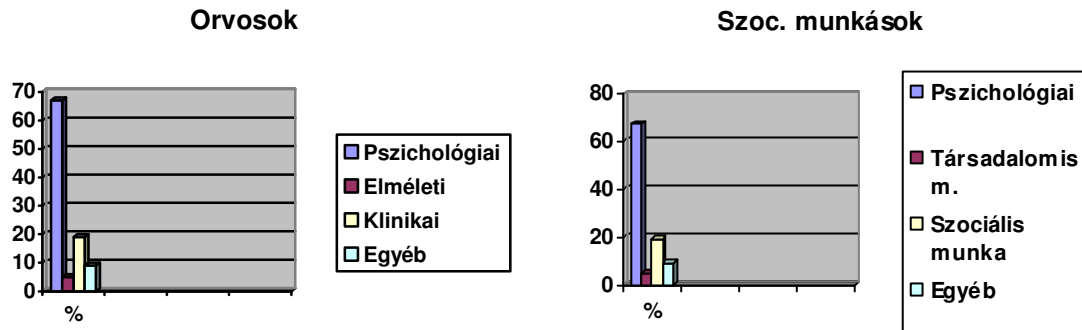
1. táblázat

TANTÁRGYI PREFERENCIÁRA VONATKOZÓ ELOSZLÁS

T a n t á r g y			
Orvosok	Szoc. munkások	Gyakoriság	Százalék
Pszichológiai	Pszichológiai	186	67
Elméleti	Társadalom ism.	13	5
Klinikai	Szociális munka	54	19
Egyéb	Egyéb	25	9

IV. Az alapvizsgálat

21. ábra

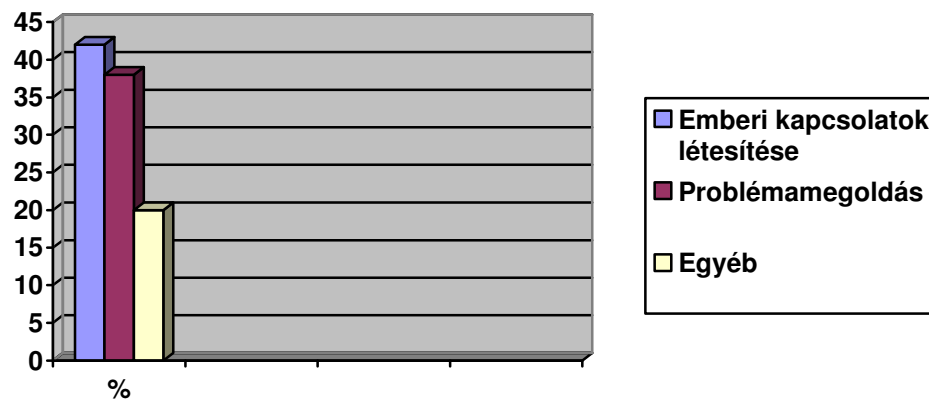
N=288

Elhagyott elemek száma=10

A pszichológiai tárgyak elsöprő preferenciája tűnik ki ebből a táblázatból, ami ugyancsak egybevág az előző válaszokkal. Bővebben ld. a tartalomelemzésnél.

22. ábra

TEVÉKENYSÉG JELLEGE SZERINTI ELOSZLÁS

N=278

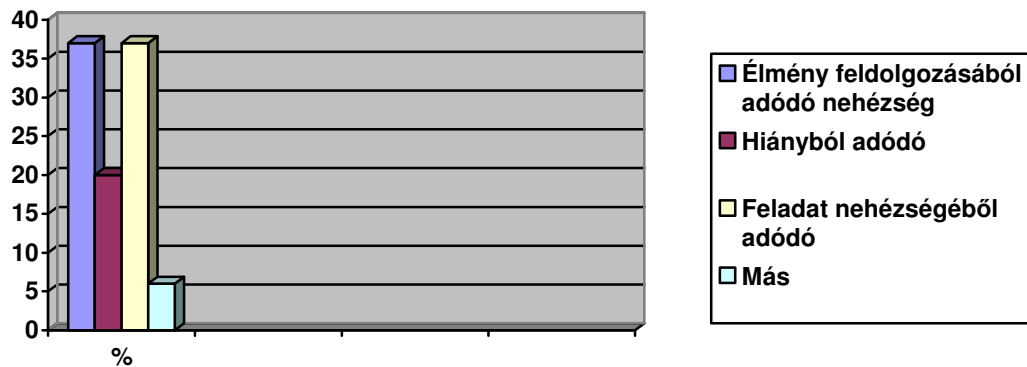
Elhagyott elemek száma=10

Az emberi kapcsolatok létesítésének, mint legjellemzőbb tevékenységnek a megjelenése is a humán tényezők első rendű szerepét húzza alá. Bővebben ld. a tartalomelemzésnél.

IV. Az alapvizsgálat

23. ábra

VÉLT SZAKMAI NEHÉZSÉGEK JELLEGE

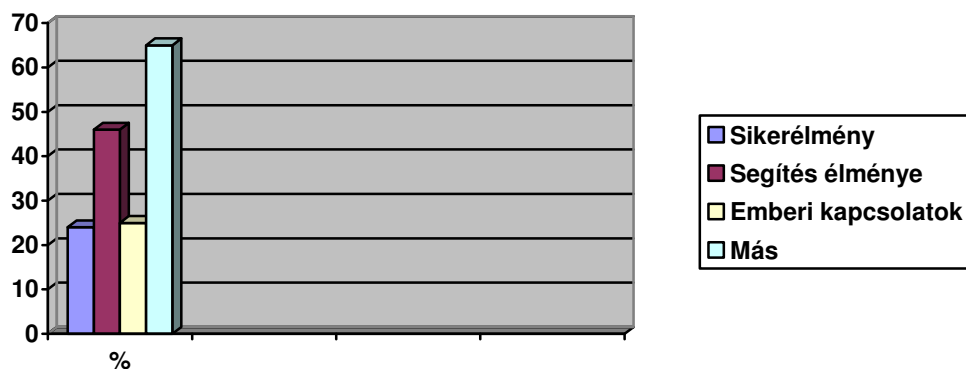
N=278

Elhagyott elemek száma=10

Az élményfeldolgozás választásának magas aránya egybevág az előzőekkel. Ennél a kérdésnél már némi kiegyenlítődés látszik a humán tényezők és szakmai elemek között. Bővebben ld. a tartalomelemzésnél.

24. ábra

TULAJDONÍTOTT SZAKMAI SZÉPSÉG JELLEGE SZERINTI ELOSZLÁS

N=278

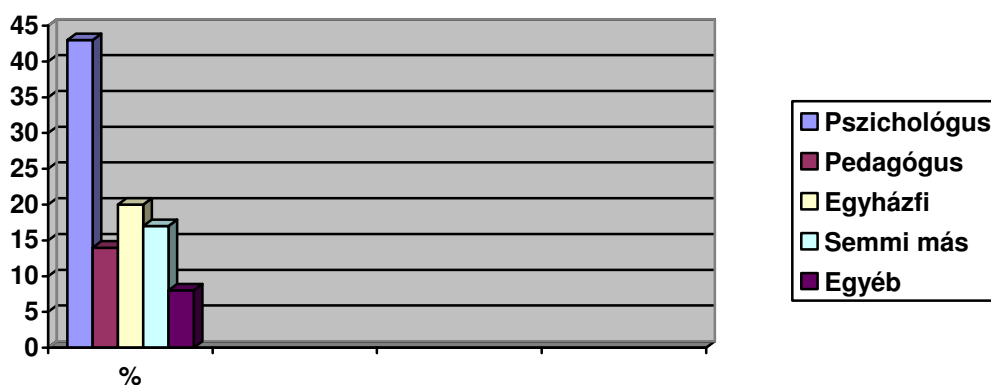
Elhagyott elemek száma=10

A segítség élménye a legszebb a pályában a hallgatók szerint és ez a pályamotivációra adott válaszokkal és az altruizmusnak mint vezetőtulajdonságnak a választásával is összefüggésbe hozható. Bővebben ld. a tartalomelemzésnél.

IV. Az alapvizsgálat

25. ábra

PÁLYAHASONLÍTÁS SZERINTI ELOSZLÁS

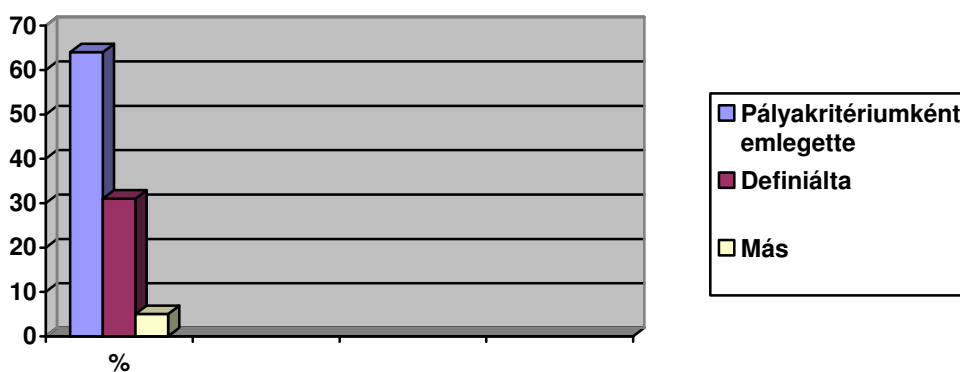
N=278

Elhagyott elemek száma=10

A válaszolók szerint pályájuk leginkább a pszichológusi pályához hasonlítható. Bővebben ld.a tartalomelemzésnél.

26. ábra

AZ EMBERSZERETET FOGALMI MEGRAGADÁSA SZERINTI ELOSZLÁS

N=278

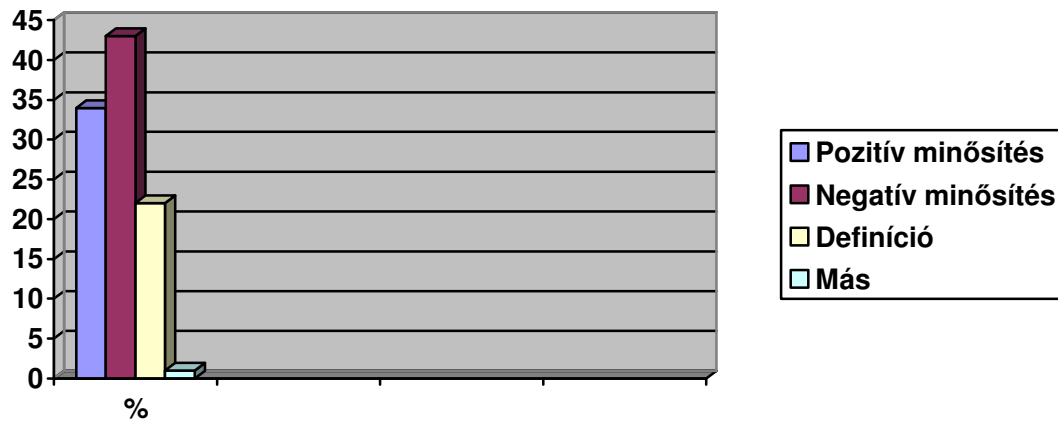
Elhagyott elemek száma=10

A filantrópia elsősorban azt a tulajdonságot jelentette a hallgatók kétharmada számára, amely nélkülözhetetlen a pályán. Bővebben ld .a tartalomelemzésnél.

IV. Az alapvizsgálat

27. ábra

A TÁRSADALOM FOGALMI MEGRAGADÁSA SZERINTI ELOSZLÁS

N=221

Elhagyott elemek száma=67

Ennél a kérdésnél az olasz hallgatók is az elhagyott elemek számát gyarapították, mert az olasz kolléga szerint értelmezhetetlen számukra a kérdés és mint ilyet le sem fordította az olasz változatban...Érdekes még, hogy a válaszolók csaknem fele negatív minősítéssel illette a társadalom fogalmát. Bővebben ld. a tartalomelemzésnél.

IV.4.6.3. A kutatás céljára szerkesztett kérdőív egyes itemeinek tartalom elemzéses vizsgálata

Ebben a fejezetben itemenként ismertetjük a kérdőívet és adjuk az egyes itemekre adott válaszokkal kapcsolatos tartalomelemzést.(A kérdőívek feldolgozása során arra a megállapításra jutottunk, hogy a válaszok itemenként tipikus csoportokba rendezhetők. Ez a tény lehetővé teszi a tartalomelemzés mellett a válaszok „adatosítását” is, illetéknéppen mód nyílt azok statisztikai elemzésére is. Ez utóbbi eredmények külön fejezetben kerülnek ismertetésre. Az ismertetés során kitérünk az egyes mintacsoportok által adott válaszok eltérő sajátosságaira, ahol nincs külön utalás erre vonatkozólag, ott mindegyikre érvényesek a megállapítások.(Az egyes mintacsoportok ismertetését ld. az erről szóló fejezetben!)

IV. Az alapvizsgálat

Neme?

Ez kérdés magától értetődően a képzésben lévő hallgatók nemek szerinti megoszlására vonatkozott.

Az erre a kérdésre adott válaszokból kiderült, hogy ezen a területen is jellemző jelenség a pálya elnőiesedése. Némileg kivétel ez alól az orvostanhallgatók mintacsoportja. Ez általánosnak mondható a felsőoktatásban, kivéve a műszaki és az agrár képzést, ahol a férfiak vannak többségben (bár „főlényük” egyre csökken), illetve a művészeti iskolákat, ahol kiegyenlítettebb a nemek aránya (ez persze áganként eltérő). A már feltárt oki tényezők mellett, adódik egy vélelmünk. Nevezetesen, hogy ezen a téren a hagyományos nemi szerep „leosztás” is szerepet játszik abban, hogy a képzésben szignifikánsan több a nő, mint a férfi. Tudniillik a szociális jellegű munkák alapelemei közül sokkal több tartozik a női (pl. gondoskodás, elfogadás, módszeresség stb.), mint a férfi (pl. kreatív problémamegoldás) szereprepertoárba. Ha árny aljuk a képet, akkor a magyar minta intézményeitől kapott információk szerint az egyetemi szintű képzésben mind a jelentkezésnél, mind pedig a felvetteknél magasabb a férfiak aránya mint a főiskolai szinten. Ennek oka kettős. Az egyik az, hogy az egyetemi képzés magasabb presztízzsel rendelkezik, mint a főiskolai, így a fiúk számára is elfogadhatóbb, noha magának konkrét pályának a társadalmi presztízse nem túlságosan magas. A másik tényező, a kétféle képzési szint eltérő képzési céljában rejlik. Ugyanis amíg a főiskolák elsősorban a gyakorlat, a „terep” számára képez szakembereket, addig az egyetemi képzés deklarált céljai között szerepel, hogy a szociális igazgatás számára, szociális intézmények vezetésére, a szociális munka tudományos szintű művelésére alkalmas szakembereket képezzen. S itt visszautalnék egy korábbi gondolatra, miszerint a fenti (már ti. az egyetemi képzési célokban megfogalmazott) tevékenységek jobban illeszkednek a férfias szerepelvárásokhoz, mint a terepen való gyakorlati szociális munka. A társadalmi professzionizálódás pályára csalta fiúkat és markánsan jelen vannak a pályán

Kora?

Ez a kérdés nem bizonyult relevánsnak célunk szempontjából. Azt gondoltuk, hogy újabb adalékot nyerünk a képzési összetétel differenciáltabb megállapításához. A kérdőívek értékelése során kiderült, hogy semmilyen sajátosságot nem jelez ez a mutató. A magyar egyetemi al minta képviselői többnyire első nekifutásra bejutottak az adott intézménybe. Ennek magyarázata úgy tűnik, kézenfekvő. Az induló képzéseknél a felvételi ponthatárok lényegesen alacsonyabbak voltak, mint az intézménytípusnál megszokott átlag. Azonban

IV. Az alapvizsgálat

az utóbbi időszakban ez emelkedő tendenciát mutat.(Az orvostanhallgatókra ez nem vonatkozik.) A levelező képzés megjelenése természetesen átrendezte az életkori adatokat.

Iskolai végzettsége?

Ezt kérdést csak a magyar almintákhoz tartozóknál vettük figyelembe, ugyanis a külföldieknél, különösen az olasz és a német almintáknál nagyon sokféle végzettséget neveztek meg, s számosnak ezek közül nem találtunk magyar megfelelőt. Ezért egységesen elhagytuk a feldolgozás során.(Sajnos külföldi elővizsgálatra nem volt módunk.) A magyaroknál a gimnáziumban érettségizettek nagyobb aránya volt a jellemző. Különbség mutatkozott az egyetemi és a főiskolai képzés között, ugyanis a főiskolai hallgatók között lényegesen több szakközépiskolai érettségivel rendelkező fiatalot találtunk. Ők egyébként zömmel egészségügyi szak-középiskolában végeztek. Ez nyilván összefügg két tényezővel is. Az egyik az, hogy a szociális munkás képzés főiskolai szintjének egyik jellemző szinterei az egészségügyi főiskolák. Szakirányú folytatásnak vélik az egészségügyi képzettséggel (is) rendelkezők. A képzés során kiderült, hogy a népegészségügy tantárgyat leszámítva nem sok hasznát veszik korábbi szakmai ismereteiknek. A másik tényező valószínűleg az, hogy a régióban sok ilyen középiskola működik.(Legalább hat ilyen intézményt ismerek a primer beiskolázási körzetben.) Ez a tendencia azonban jelzi azt is, hogy a főiskola megtalálta egyik jelentős bázisát. Az oktatás középfokának radikálisnak mondható átalakulása, valamint a megemelt beölelési létszámok ezen a téren is változás eredményeztek, de még mindig gimnáziumból érkeznek a legtöbben.

Tanulmányi előmenetele?

Ezen a téren is jelentős különbség mutatkozott az egyes intézmények között. A jó tanulmányi eredménnyel rendelkezők zöme az egyetemeken tanul. Ezen belül is az orvostudományi egyetem hallgatóinál magasabb az arányuk, ami jól korrelál az adott képzések bekerülési pontszámaival. A külföldi alminták itt is kimaradtak, mert eltérő értékelési rendszereik miatt nem voltak összevethetők ezek az adatok.

Dolgozott-e már korábban?

Itt is egységesen kimaradtak a külföldiek, mert valószínűleg értelmezési eltérés miatt a szezonális és az egyetem mellett végzett munkát is feltüntették. Ezt nagyon sajnáljuk, mert érdekes összehasonlítást tett volna lehetővé. Az értékelt magyar adatok szerint kevesen dolgoztak a tanulmányaik megkezdése előtt. A szakmai végzettséggel rendelkezők aránya volt a legmagasabb az erre a kérdésre igennel válaszolók között.

Beosztása? (Ha dolgozott.)

IV. Az alapvizsgálat

A külföldi adatok a korábban már említett okok miatt itt is hiányoznak. A már dolgozottak közül kevesen voltak választott pályájuknak megfelelő jellegű beosztásban. Ez adódik abból is, hogy az egészségügyi szakközépiskolában végzetek ápolóként dolgoztak kórházakban, ami nem igazán szociális jellegű munka, noha kétségtelenül vannak ilyen vetületei.

Apa iskolai végzettsége?

A magyar alminták adataiból megállapítható volt, hogy az egyetemen tanuló hallgatók szülei között lényegesen magasabb arányban voltak a felsőfokú végzettséggel rendelkező apák. Ezen belül is az orvostanhallgatóknál volt magasabb ez az arány. (Közülük sokan a családi tradíciókat folytatták, hiszen a felsőfokú végzettséggel bíró apák nagy része orvos.) Nem lehet ugyanakkor tradíciókról beszélni a szociális munkásoknál, hiszen az első generáció képzése folyik csupán.

Anya iskolai végzettsége?

Érdekes, hogy az anyák között némileg magasabb a felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma, mint az apáknál. Megállapítható volt, hogy a szülők iskolai végzettsége „összhangban” volt, többnyire azonos szintű végzettséggel rendelkeztek. Ebből adódóan, az apákra vonatkozó további megállapítások az anyáknál is érvényesek.

Hogyan történt jelenlegi tanulmányi elhatározása?

A külföldi hallgatók jó része képzőintézmények által kiadott prospektusokból nyert információk alapján döntött a választást illetően. Azok a magyar fiatalok, akik szintén kiadványra hivatkoztak, a megnevezésnél a felvételi tájékoztatót jelölték meg. Megfontolandó tehát, hogy az intézményeknek érdemes lenne az intézményt és az általa folytatott képzéseket bemutató kiadványokat megjelentetni. Láttam mindhárom külföldi egyetem kiadványát, rendkívül informatív, sőt reprezentatív nyomtatványok voltak. A költségek valószínűleg megérik azt, hogy általuk bővülne a merítési bázis. A magyar hallgatók jellemző választása volt az intézményi ajánlás. A médiákra kevesen hivatkoztak, azok is zömmel finn hallgatók voltak. Úgy tűnik, hogy nem nagyon érdemes hirdetni. Az induláskor természetesen minden lehetőséget meg kellett ragadni. A belső döntésre hivatkozottak közül az orvostanhallgatók voltak nagyobb arányban. Ez a szakmai és a képzési tradíciókat tekintve természetesnek mondható. Érdekes, hogy mindkét hallgató, aki személyes ajánlásra hivatkozott, szociális munkásokat nevezett meg.

Milyen más pályát választana még?

A válaszolók zöme szintén segítő foglalkozást választana. Ezen belül is a pszichológus pálya vezet. Más szociális pályát megnevezettek zöme külföldi volt, ami a hazai

IV. Az alapvizsgálat

alternatívák hiányából következhet. (Ezek egyébként jórészt egyházi keretben működő karitatív munkát végző foglalkozások voltak, pl. diakónus.) Az egyetemisták között volt magasabb azok aránya, aki nem segítő jellegű pályát választanának. Itt a jogász, illetve a közgazdász pálya volt a legnépszerűbb. Az a hat hallgató, aki semmilyen más pályát nem választana, az orvostanhallgatók közül került ki. Ismét csak a tradíciókra utalnék Gyakorlati hasznosítását jelenthetné az információnak, ha szociális képzésre való átirányításukat kérhetnék pl. a pszichológia szakra jelentkezők. Jelenleg ez nem lehetséges. A merítési bázis bővítése mellett, valószínűleg pontszámemelkedést is jelentene, ha lehetővé tennék,

Azért szeretnék szociális munkás (orvos) lenni, mert...

Ezt a mondatot nagyon sokan fejezték be úgy, hogy kifejezetten az embereken való segítség szándékát fogalmazták meg. A másik tipikus válasz a pálya valamely vonzó oldalát említette. Ezen belül is a leggyakoribb válasz volt az emberekkel való foglalkozás lehetősége. Érdekes, hogy a segítség kifejezett vágya, mint motivációs tényező, inkább a magyarokra volt jellemző. Talán a realitás megtapasztalásának hiánya miatti „úttörő romantika” következménye? Az orvostanhallgatók között alig volt olyan, aki ne az orvosi pálya vonzó oldalait nevezte volna meg. Más típusú választ mindössze hárman adtak.

A saját életem tapasztalatai azért segíthetnek leendő pályámon, mert én...

Erre a legtöbben úgy válaszoltak, hogy a környezetükben (de nem közvetlenül a saját életükben) tapasztaltak segíthetik őket. A válaszolók egynegyede viszont saját életbeli (negatív) élményeket nevezett meg. Ezek között a legtöbben magyar főiskolai hallgatók voltak. A fenti két választípus a motiváció kérdésére is ad információt. Ugyancsak hárman voltak, akik nem a már említett választípusokat adták. Egyébként mind a három azt válaszolta, hogy nem rendelkezik tapasztalatokkal, melyeket hasznosíthatna.

A szociális munkás (orvos) szerintem olyan ember, aki...

Itt vagy a tevékenységet definiálták a válaszadók, vagy személyiségjellemzőket adtak meg. A magyar hallgatók voltak azok, aki a személyiségen keresztül ragadták meg a kérdést. Ismét csak jelentkezik annak hatása, hogy a szociális munkás szakmai tevékenysége Magyarországon nem ismert. Ugyanis a külföldiek inkább magára a tevékenységre vonatkozóan fogalmazták meg válaszaikat. Az orvostanhallgatók túlnyomó többsége is ezt a választípust adta. A személyiségre vonatkozó válaszok többnyire ideált írtak le. Kilencen adtak olyan választ, amely nem volt besorolható a fenti két típus egyikébe sem. Ezek többnyire komolytalan válaszok voltak.

IV. Az alapvizsgálat

Csak az lehet szociális munkás (orvos) aki...

A konkrétan megnevezett tulajdonságok közül az altruizmust tartották a legfontosabb jellemzőnek. Hasonlóan magas volt az empátiát preferálók aránya is. A harmadik választípus valamilyen más belső tulajdonságot nevezett meg kritériumként.(Pl. kitartó, egészséges személyiségű stb.) A szakmai ismeretek meglétét válaszolók zöme külföldi volt, vagy orvostanhallgató. Ez szintén egybevág az előzőekkel.(Pályaismertség, tradíciók.)

Nem lehet szociális munkás (orvos) aki...

Az itt adott választípusok nagyjából a tükörképét adták az előző mondatra adott befejezéseknek. Elsősorban kizáró tulajdonság az önzés volt. Ez teljesen megfelel annak, hogy az altruizmus a legfontosabb kritériumtulajdonság. A másik tulajdonság, amit konkrétan megneveztek az előítéletesség volt. Az előző mondatnál az empátiát megnevezők választották legtöbben. A harmadik választípus itt is hasonló volt az előzőhöz, valamilyen más belső jellemzőt adva meg.(Pl. lusta, torz lelkiületű, fölényes stb.)A szakmai ismeretek hiányát ugyancsak elsősorban a külföldiek és az orvostanhallgatók nevezték meg kizáró okként. Öten voltak, akik más típusú választ adtak. A fenti két mondatnál nyert információk talán az alkalmasság meghatározásánál lehetnének felhasználhatók. Pályaalkalmassági szűrés jelenleg sincs, de nagyon sokan vannak, akik mihamarabb szeretnék a pályaalkalmassági vizsgálat bevezetését.

A szociális munkásnak (orvosnak)elsősorban meg kell tanulnia...

Itt a jellemző válasz a személyiség felkészítésének fontosságát hangsúlyozta.(A válaszolók közel 70%-a!) A gyakorlati mesterségbeli fogások megismertetésének is elég sokan tulajdonítottak fontosságot. Az elméleti ismeretek megszerzését kevesen tartották elsőrendű feladatnak Ezek között az orvostanhallgatók aránya volt a legmagasabb, aminek oka a pálya jellege mellett valószínűleg az volt, hogy az orvosegyetemi almlinta elsőévesekből állt. Mindössze három válasz nem volt besorolható a fenti típusok egyikébe sem. A képzés tartalmi struktúráján belüli arányok átgondolásánál adalék lehet ez is. Ez a tendencia végig is futott a képzés sorozatos átalakításai során. Jelenleg mintha még háttérbe is szorulna a módszertani oktatás mellett.

Szerintem a szociális munkások (orvosok) legfontosabb tantárgyai az egyetemen (főiskolán)...

A tantárgyak megnevezése során az előzőekből következően a pszichológiai tan-tárgyak oktatásának fontosságát hangsúlyozta a válaszolók kétharmada. Ezen belül a legtöbb választást a pszichológia kompetenciájába utalt személyiségfejlesztő jellegű foglalkozások

IV. Az alapvizsgálat

kapták. A külföldiek konkrét módszereket neveztek meg többnyire.(Pl. empátia labor, kommunikációfejlesztő tréning stb.) Ezzel is jelezve, hogy a hasonlíthatatlanul nagyobb képzési hagyományok folyamányaként a metódusok kiválasztása terén is sokkal előbbre tartanak, nem beszélve arról az előnyről, hogy maguk a módszerek is sokkal elterjedtebbek és elismertebbek, mint nálunk. Mindenesetre akár konkrét ajánlásként is felfoghatók ezek a válaszok, jóllehet számos problémát vet fel így is a képzésnek ez a része. Ezek közül a szakértő kapacitás és a kontra indikációk elkerülése a legnagyobb gond, s akkor még az anyagiakról nem is szóltunk. Talán meglepő, hogy a konkrét szakmai tantárgyakat a magyar szociális munkás hallgatók közül nagyon kevesen választották. A szakmai tárgyakat preferálók elsősorban a külföldiek közül kerültek ki. Ezek teljesen egybevágóan egy szakdolgozat vizsgálati eredményeivel is (Meiszterics 1995.). Az egyéb tantárgyat megnevezők közül a legtöbben a jogot választották. Meglepetés volt, hogy az orvostanhallgatók közül is elég sokan választották a pszichológiát, ami jelzi, hogy mennyire érdemes volt az orvosképzésnek már a kezdeti szakaszába beiktatni a pszichológia oktatását.

Ez a tendencia végig is futott a képzés sorozatos átalakításai során a tantárgyak tekintetében is. Jelenleg mintha még háttérbe is szorulna a módszertani oktatás mellett.

A szociális munkás (orvos) szokásos napi munkájában elsősorban...

A tulajdonított tevékenység jellegeknél nagyjából egyenlő arányban, az emberi kapcsolatok létesítése és a munkával kapcsolatos feladatmegoldás szerepelt. Azonban az utóbbit inkább a külföldiek és az orvostanhallgatók választották. (Például a szociális munkásoknál a segélyek megítélése, vagy a segítség konkrét módjának meghatározása szerepelt, az orvostanhallgatóknál ilyen volt a gyógyítás, műtét stb.) Kivételek talán az olaszok, akik közül sokan az emberi kapcsolatok létesítése mellett voksoltak. Az a tény, hogy a magyar szociális munkás hallgatók inkább az első választípust adták, ismét csak a konkrét szakmai tevékenység ismeretének hiányát jelzi. A harmadik csoportba egyéb tevékenységek kerültek. Leggyakrabban „nemszeretem” feladatok, pl. adminisztráció, hivatalokba való járkálás, vagy az orvosoknál a rutinvizsgálatok.

A szociális munkás (orvos) munkájában az a legnehezebb, hogy...

A vélt nehézségek közül ugyancsak egyenlő arányban fordult elő a két leggyakoribb választípus. Az egyik a munka során szerzett élmények feldolgozását és az én - védelem kérdését tartja a legnagyobb nehézségnek, míg a másik a konkrét feladat megoldásának nehézségét állítja a középpontba. Mind a gyakoriságot, mind pedig az adott megoldást választók megoszlását tekintve, nagyjából megfelel a munkatevékenység választásnál

IV. Az alapvizsgálat

kapott információknak. Azaz, az emberi kapcsolatok létesítését preferálók az élményfeldolgozást nevezték meg, a „problémamegoldók” pedig, inkább a feladatokat tartották a legnagyobb nehézségnek. A harmadik választípus valamiféle hiányt nevezett meg legfőbb nehézségként. A magyarok a társadalmi ismertség és elismertség (tulajdonképpen a pályapresztízs) hiányát, a külföldiek pedig, az eszközök (pl. anyagiak) hiányát. Egyéb, a fentiekbe nem sorolható választ tizenhatan adtak. Ezek a válaszok részint szerteágazóak, részint komolytalanok voltak.

A szociális munkás (orvos) munkájában az a legszebb, hogy...

A leggyakoribb választípus a segítség élményére vonatkozott. Ezt választotta a kérdezettek majdnem ötven százaléka. A sikerélményt kb. feleannyian, elsősorban orvostanhallgatók és német szociális munkás hallgatók választották. A munka során nyert emberi kapcsolatokat tartották a legnagyobb jutalomnak kb. hasonló arányban. Itt az olasz hallgatók voltak többségben. Ezek azt hiszem, elég jól megfelelnek az említett nemzeteknek tulajdonított sajátosságoknak. Egyéb választ tizenöten adtak, részben komolytalanokat. Az értelmezhető egyéb válaszok közül a leggyakoribb az anyagiakra utalt és orvostanhallgatók adták.

A szociális munkás (orvos) munkája leginkább a...munkájához hasonlít.

A hasonlított pályák közül az előzetes válaszoknak megfelelően a pszichológus pálya fordult elő a leggyakrabban a válaszokban. Az egyházi pályák (lelkész, diakónus, kedves nővér stb.) körülbelül feleakkora gyakorisággal szerepeltek, elsősorban a külföldiek válaszaiban. A konkrétan megnevezett pályák közül a harmadik a pedagógus volt. Ezt többnyire magyar hallgatók választották. Semmi máshoz nem találta hasonlíthatónak választott pályáját az orvostanhallgatók zöme. (Tradíciók, presztízs!) A többiek nagy része külföldi(német)hallgató volt. Egyéb pályát ötven neveztek meg.

Az emberszeretet...

Az emberszeretet fogalmi megragadásánál a válaszolók zöme (64 %) kritériumként említette (ld. altruizmus!). A válaszolók közel egyharmada definiálni próbálta. Itt az volt az érdekes, hogy az olasz hallgatók zöme ebbe a csoportba tartozott. Egyéb választ tizenegyen adtak, zömmel komolytalanokat. (Elsősorban orvostanhallgatók.)

A társadalom...

A társadalom fogalmi megközelítésénél a minősítések játszották a legnagyobb szerepet. Pozitív minősítéssel elsősorban a finn hallgatók és magyarok közül az orvostanhallgatók éltek. Negatív minősítést(43%)adott a magyar szociális munkás hallgatók zöme. A válaszolók egyötöde definiálta. Ezek között nagyobb arányban magyar egyetemi szociális

IV. Az alapvizsgálat

munkás hallgatók voltak.(A szociológia tanszék folytatja képzést!) Mindössze ketten adtak egyéb (komolytalan) választ.

IV.4.6.4. Varimax rotált faktorsúly mátrixok

Ezzel a módszerrel öt faktort sikerült elkülöníteni.

Az első faktorba négy értékkör tartozik. Ez a négy értékkör a következő:

a, anyagiak

b, függetlenség

c, presztízs

d, irányítás

A felsorolt értékkörök együttes jelentéséhez talán a kompetencia fogalma áll a legközelebb. A kompetencia kifejezést a szó eredeti, hatóképességet jelentő értelmében használjuk. Ennek a faktornak tehát, a kompetencia faktor nevet adtuk.

2. táblázat

Értékkörök	Kompetencia	Faktorsúly
Anyagiak		.62244
Függetlenség		.56864
Presztízs		.82342
Irányítás		.63972

A táblázatból kitűnik, hogy ezen a faktoron belül a legnagyobb hangsúly a presztízs értékkörén van. Ez nem meglepő, hiszen új foglalkozásról van szó.

A második elkülönített faktorba szintén négy értékkör tartozik. Ezek a következők:

a, szellemi ösztönzés

b, esztétikum

c, változatosság

d, önérvényesítés

A négy értékkör együttesen számunkra (bár korántsem annyira egyértelműen, mint az előző faktor esetében) a kreativitás fogalmát implikálta. A kreativitás kifejezést igen tág értelemben gondoltuk, a szó alkotóképességet jelentő értelme miatt. ez lehetne a kreativitás faktor.

IV. Az alapvizsgálat

3. táblázat

Értékkör	Kreativitás	Faktorsúly
Szellemi ösztönzés		.73346
Változatosság		.48891
Esztétikum		.52543
Önérvényesítés		.45184

A táblázat azt mutatja, hogy ebben a faktorban a szellemi ösztönzés értékköre kapta a legnagyobb súlyt.

A harmadik faktorba három értékkör tartozik. Ez a három értékkör a következő volt:

a, társas kapcsolatok

b, hierarchia

c, altruizmus

A három értékkör együttesen a szociabilitás fogalmát juttatta eszünkbe, mint a társas alkalmazkodást jelentő kifejezést. Ennek a faktornak a neve szociabilitás faktor.

4. táblázat

Értékkörök	Szociabilitás	Faktorsúly
Társas kapcsolatok		.80100
Hierarchia		.52790
Altruizmus		.51207

A faktorsúlyokból látszik, hogy ebben a faktorban a társas kapcsolatok értékköre rendelkezik a legnagyobb súllyal.

A negyedik faktorba csupán a munkateljesítmény értékkör került, így a faktor elnevezése teljesítmény faktor.

5. táblázat

Értékkör	Teljesítmény	Faktorsúly
Munkateljesítmény		.88072

Meglehetősen magas a faktorsúly értéke a munkateljesítmény értékkörnek.

IV. Az alapvizsgálat

Az ötödik faktorba is csak egy értékkör, a humán értékek tartoznak, a faktor neve humán értékek faktor.

6. táblázat

Értékkör	Humán értékek	Faktorsúly
Humán értékek		.74531

A faktorsúly itt is eléggé nagy.

IV.4.6.5. Varianciaanalízis

A varianciaanalízis során a Super- féle munkaérték kérdőív mind a tizenöt értékkörének, a saját kérdőívünk összes itemjével való varianciáját elvégeztük. Azokat az eredményeket közöljük, ahol szignifikáns eltérések mutatkoztak valamely értékkör tekintetében.

7. táblázat: Játékosság értékköre és a szak

Szak	Átlag	Szórás	Elemszám	Szignifikancia
Szoc. munkás	8.0769	2.4322	52	
Szociológia	8.2000	2.3944	10	
Orvostanhallg.	6.5217	1.7547	23	
				.0207

Ennél az értékkörnél feltűnően alacsony az orvostanhallgatók által adott átlagos érték. Más vizsgálatok során is alacsony értéken szerepelt ez az értékkör és nem csupán elsőéveseknél. Talán szakma felelősségteljes volta az, ami meghatározza azt, hogy a orvosok ennyire elutasítják ezt az értékkört? Vagy az orvosképzésben rejlik a válasz? Valószínűleg mindkét tényező hatása ez.

8. táblázat: Hierarchia értékköre és a szak

Szak	Átlag	Szórás	Elemszám	Szignifikancia
Szoc. munkás	10.4231	2.9163	52	
Szociológia	7.3000	2.8304	10	
Orvostanhallg.	9.0435	2.6368	23	
				.0029

A szociológus hallgatók elutasítják a hierarchiát. A szociológia céljait és munkamódszereit tekintve nem is meglepő. Az viszont igen, hogy a szociális munkás hallgatókhoz képest, az

IV. Az alapvizsgálat

orvostanhallgatók kevésbé preferálják ezt az értékkört, jóllehet mind az orvosi pálya, mind pedig az orvosképzés kifejezetten hierarchikus keretek között létezik. Talán az ezzel való ellenállás tükröződik a pontszámokban.

9. táblázat: Humán értékek értékköre és a szak

Szak	Átlag	Szórás	Elemszám	
Szoc.munkás	9.1346	1.9100	52	
Szociológia	8.0000	2.7487	10	Szignifikancia
Orvostanhallg.	6.9565	2.2659	23	.0004

Az értékkör választásának sorrendje várható volt. Azonban meglepő, hogy az orvostanhallgatók ennyire elutasítják ezt az értékkört. Jóllehet vizsgálatunk célja a szociális munkás képzés számára hasznosítható konzekvenciák levonása, de ez az eredmény az orvosképzés számára is üzenetértékű lehet.

10. táblázat: Munkateljesítmény értékköre és a szak

Szak	Átlag	Szórás	Elemszám	
Szoc.munkás	10.8077	1.8998	52	
Szociológia	10.3080	2.3118	10	Szignifikancia
Orvostanhallg.	12.1739	1.7749	23	.0083

Az orvostanhallgatók munkateljesítmény preferenciája lényegesen nagyobb, mint a másik két szakot képviselő hallgatóké. Ez persze az egyes pályák eltérő sajátosságainak következménye is lehet, de talán az egyes képzések ez irányú preferenciája is érvényre jut a fenti pontszámokban.

11. táblázat: Presztízs értékköre és az iskolatípus

Iskola típus	Átlag	Szórás	Elemszám	
Egyetem	10.7200	2.1000	50	Szignifikancia
Főiskola	11.6286	2.2633	35	.0607

A főiskolások magasabb pontszáma érdekesnek tűnik. Valószínűleg ez annak a következménye, hogy amíg az egyetemi képzés önmagában is nagyobb presztízzsel rendelkezik (ráadásul mindkét egyetem nagy hagyományokkal rendelkező régi intézmény), addig főiskola csupán néhány éve indult, s ráadásul olyan szakmák képzésével amelyek vagy ismeretlenek voltak (a szociális munkás szak mellett ilyen az egészségügyi

IV. Az alapvizsgálat

ügyvitelszervező is), vagy nem túlságosan nagy presztízzsel rendelkeznek (pl. ápoló).
Úgy véljük, hogy a főiskolások presztízs vágya jelenik meg a választásukban.

12. táblázat: Hierarchia értékköre és az iskolatípus

Iskola típus	Átlag	Szórás	Elemszám	
Egyetem	9.1600	2.8881	50	Szignifikancia
Főiskola	10.4266	2.8314	35	.0478

A főiskolai hallgatók jobban preferálják a hierarchiát, mint az egyetemisták. Talán azért alakultak így a pontszámok, mert az egyetem „hierarchikusabb” intézmény, mint a főiskola és az egyetemi hallgatók ellenállása jelenik ebben, ugyanúgy, mint a szakok összevetésében az orvostanhallgatók alacsonyabb pontszáma a szociális munkás hallgatókéhoz képest.

13. táblázat: Humán értékek értékköre és az iskolatípus

Iskola típus	Átlag	Szórás	Elemszám	
Egyetem	7.9600	2.3208	50	Szignifikancia
Főiskola	9.0571	2.1412	35	.0296

Úgy tűnik, hogy a főiskolások számára a humán értékek fontosabbak, mint az egyetemisták számára.

14. táblázat: Munkateljesítmény értékköre és az iskolatípus

Iskola típus	Átlag	Szórás	Elemszám	
Egyetem	11.4800	2.0627	50	Szignifikancia
Főiskola	10.6000	1.8343	35	.0461

Az egyetemi hallgatóknak a munkateljesítménnyel kapcsolatos magasabb pont-száma vélhetően összefügg azzal, hogy a már a bekerüléstől kezdődően (lényegesen magasabb pontszám szükségeltetik az egyetemi felvételhez) nagyobb az elvárt munkateljesítmény a főiskolához képest. Ez nem csupán a magasabb elvárást jelenti, hanem quantitative is jelentkezik a vizsgák lényegesen magasabb számában.

IV. Az alapvizsgálat

15. táblázat: Függetlenség értékköre és az évfolyam

Évf.	Átlag	Szórás	Elemszám	
1.	11.4063	2.4078	32	
2.	11.7037	1.6598	27	
3.	13.1111	1.6047	18	Szignifikancia
4.	12.2500	1.9821	8	.0340

A függetlenség értékköre elég magas pontszámot nyert a hallgatók választása során mindegyik évfolyamnál. Az intézményben eltöltött idővel szinte egyenes arányban emelkednek a pontszámok. Ez hűen kifejezi az egyes évfolyamok hallgatóinak „státuszát”. A bizonytalan gólya és magabiztos felsőbb éves függetlenségbeli különbözőségét.

16. táblázat Játékosság értékköre és az évfolyam

Évf.	Átlag	Szórás	Elemszám	
1.	6.9375	1.9828	32	
2.	8.1481	2.4291	27	
3.	7.5556	2.5489	18	Szignifikancia
4.	9.2500	2.1876	8	.0449

Az elsőévesek elutasítása mögött valószínűleg a bekerülés utáni bizonyítási „kényszer” húzódik meg. Az orvostanhallgatók első évesek közötti magas aránya is jelentkezett, de viszonylag alacsony szórás mutatja, hogy a főiskolásoknál is hasonló a helyzet e tekintetben.

17. táblázat: Munkateljesítmény értékköre és a korábban vállalt munka jellege

Munka jellege	Átlag	Szórás	Elemszám	
Szakmába vágó	12.5714	1.3973	7	
Nem szakmába vágó	9.3000	1.8886	10	Szignifikancia
Semmilyen	11.2353	1.9171	68	.0010

Noha az elemszámok itt a legalacsonyabbak, az alacsony szórásértékek és az alacsony szignifikancia szint miatt egy nagyon érdekes összefüggés jelenik meg a tanulmányaik előtt munkát vállalóknál a vállalt munka jellege és a munkateljesítmény értékkörének preferenciája között. A hasonló munkajelleg miatt a leendő szakmába már be-lekóstolt hallgatóknál lényegesen nagyobb értéket képvisel a nevezett értékkör, mint azoknál, akik

IV. Az alapvizsgálat

nem ilyen munkát végeztek. Ez alátámasztani látszik annak a nézetnek a jogosságát, hogy a tanulmányi iránnyal megegyező jellegű munkavégzés a tanulás megkezdése előtt, előnyös hatással rendelkezik a hallgatókat illetően. A felvételi kapcsán talán megfontolandó lehet, hogy valamilyen súlyozással figyelembe vegyék a választott szakkal szorosan összefüggő előzetes munkavégzést.

18. táblázat: Humán értékek értékköre és az apa iskolai végzettsége

Iskolai végzettség	Átlag	Szórás	Elemszám	
alap	8.2857	1.7043	7	
közép	8.9545	2.2921	44	Szignifikancia
felső	7.6061	2.1929	34	.0270

Az apa felsőfokú iskolai végzettsége úgy tűnik, hogy még inkább az elutasított értékek körébe taszítja az egyetemes emberiségért végzett munkát. Ebben valószínűleg az értelmiségek kiábrándultságának családon belüli továbbadása jelenik meg.

19. táblázat: Függetlenség értékköre és az anya iskolai végzettsége

Isk. végzettség	Átlag	Szórás	Elemszám	
alap	11.1538	2.3751	13	
közép	12.6667	1.5811	45	Szignifikancia
felső	11.1111	2.2418	27	.0020

Az érettségivel rendelkező anyák gyerekei jobban preferálják a függetlenség értékkörét, mint a felsőfokú végzettséggel bíróké. Mivel munkájuk során valószínűleg nem nagyon volt módjuk függetlennek maradni így számukra felértékelődött a függetlenség és talán ez hagyományozódott a gyerekekre is. Az alacsony szórásérték ennek stabilitását mutatja.

20. táblázat: Anyagiak értékköre és más pálya választása

Pálya	Átlag	Szórás	Elemszám	
Szociális	10.5000	2.0736	6	
Egyéb segítő	12.2200	1.8327	50	
Egyéb nem segítő	12.0000	1.8484	25	Szignifikancia
Semmi más	9.2500	1.2543	4	.0059

Azok a hallgatók, akik annyira eltökéltek pályaválasztásukban, hogy semmilyen más pálya nem jöhet szóba számukra, lényegesen alacsonyabb pontszámmal választották az anyagiak

IV. Az alapvizsgálat

értékkörét mint a többiek. Az alacsony elemszám ellenére, az alacsony szórásérték ezt a következtetést látszik alátámasztani.

21. táblázat: Esztétikum értékköre és más pálya választása

Szakma	Átlag	Szórás	Elemsszám	
Szociális	9.6667	2.6583	6	
Egyéb segítő	9.9400	1.9103	50	
Egyéb nem segítő	9.6800	2.5444	25	Szignifikancia
Semmi más	6.2500	1.8930	4	.0174

Tulajdonképpen ugyanazt jelentik az ebben a táblázatban szereplő adatok, mint az előzőek. Eltökélt választás esetén sem az anyagiak, sem az esztétikum nem bír jelentőséggel.

22. táblázat: Társas kapcsolatok értékköre és más pálya választása

Szakma	Átlag	Szórás	Elemsszám	
Szociális	12.1667	1.3292	6	
Egyéb segítő	12.4200	2.0413	50	
Egyéb nem segítő	10.8800	2.4379	25	Szignifikancia
Semmi más	9.0000	2.1602	4	.0122

Ezek az eredmények is beleillenek a sorba. Következtetésként ugyanazt lehet elmondani, mint az előző kettőnél. Bár itt a pontérték lényegesen magasabb mint a másik két választásnál és semmiképpen nem sorolja az elutasított értékek közé a társas kapcsolatokat. A viszonylag magas szórásérték miatt sem lehet olyan biztos az összefüggés, de talán a tendencia ugyanaz.

23. táblázat: Játékosság értékköre és más pálya választása

Szakma	Átlag	Szórás	Elemsszám	
Szociális	9.5000	2.3472	6	
Egyéb segítő	7.9400	2.3160	50	
Egyéb nem segítő	6.7600	2.1656	25	Szignifikancia
Semmi más	7.2500	2.2174	4	.0390

A másodlagosan nem segítő jellegű pályát választó hallgatóknál ez az értékkör lényegesen alacsonyabb pontértéket kapott, mint pl. a szociális munkás hallgatóknál. Nem tudjuk kommentálni, csupán mint szignifikáns eltérést közöljük.

IV. Az alapvizsgálat

24. táblázat: Hierarchia értékköre és más pálya választása

Szakma	Átlag	Szórás	Elemszám	
Szociális	8.6667	1.8619	6	
Egyéb segítő	10.3800	2.8420	50	
Egyéb nem segítő	9.0400	2.9080	25	Szignifikancia
Semmi más	6.5000	2.3805	4	.0199

A negyedik ilyen jellegű táblázat adatai is a semmilyen más pályát meg nem nevező hallgatók választása miatt érdekes, bár kissé magas a szórásérték. A következtetés hasonló az előzőekhez.

25. táblázat: Változatosság értékköre és az előzetes tapasztalat

Előzetes tapasztalat	Átlag	Szórás	Elemszám	
Saját életre vonatkozó	13.5714	1.1650	21	
Környezetből származó	12.1373	2.1635	51	Szignifikancia
Más	12.3333	1.5275	3	.0195

Az alacsony szórásérték miatt stabilnak látszó választás tükröződik a pályára lépést saját közvetlen élettapasztalatukkal is indokolók magas pontszámánál, amely a leginkább preferált értékek közé emeli a változatosságot. Nem igazán tudjuk értelmezni ezt az összefüggést, talán csak arra tippelhetünk, a pályaválasztás szempontjából meghatározó jelleggel bíró saját közvetlen (nehéz) élettapasztalat erősíti a változatosságra vonatkozó igényt a pályával kapcsolatban.

26. táblázat: Kreativitás értékköre és az előzetes tapasztalat

Előzetes tapasztalat	Átlag	Szórás	Elemszám	
Saját életre vonatkozó	12.9048	1.3361	21	
Környezetből származó	11.8235	2.0652	51	Szignifikancia
Más	10.0000	1.731	3	.0181

Itt is hasonló a helyzet, mint az előző adatoknál. Az alacsony szórás viszonylag stabil választásra utal, de nem nagyon értelmezhető az eltérés

IV. Az alapvizsgálat

IV.4.6.6. Összefüggések meghatározása

27. táblázat: Szak és a kritériumtulajdonságok között

Szak	Altruizmus	Empátia	Egyéb belső tul.	Szakmai kvalitások	Más	Össz.	
Szoc.munkás	61	52	102	36	4	255	
Százalék	23,9	20,4	40	14,1	1,6	91,7	
Orvos	4	3	6	10	0	23	Szignifikancia
Százalék	17,4	13	26,1	43,5	6	8,3	. 00963

Ezeknél az adatoknál szembeűnő különbség van a szakok között a kritériumtulajdonságok tekintetében. Az orvostanhallgatók csaknem fele a szakmai kvalitásokat tartja a legfontosabb tulajdonságnak az orvosi pályán. Ezzel szemben aszociális munkás hallgatóknak csak egy hetede jelölte meg kritériumként ezt a tulajdonságot. Ők az altruizmus és az empátia konkrét megnevezésével együtt mintegy 84%-ban valamilyen belső tulajdonságot tartottak fontosnak. A kereszttáblázat adatai számszerűleg is megerősítik a tartalomelemzésben leírtakat.

28. táblázat: Szak és a tartalmi preferencia között

Szak	Elm. oktatás	Gyak. képzés	Szem. fejlesztés	Más	Össz.	
Szoc. munkás	15	56	181	3	255	
Százalék	5,9	22	71	1,2	91,7	
Orvos	10	3	10	0	23	Szignifikancia
Százalék	43,5	13	43,5	0	8,3	. 00000

Ezeknél az eredményeknél a legfontosabb tendencia, hogy a képzésben a személyiségfejlesztés kérdését tartják a legfontosabb elemnek a szociális munkás szakos hallgatók. Csaknem háromnegyedük jelölte meg. Az orvostanhallgatók jelentős része ugyancsak fontosnak tartja ezt. Az adatok számszerűleg is megerősítik a tartalomelemzésben leírtakat.

29. táblázat: Iskolatípus és kritériumtulajdonság között

Iskolatípus	Altruizmus	Empátia	Egyéb belső tulajdonság	Szakmai kvalitások	Más	Össz.	
Egyetem	48	20	88	38	4	198	
Százalék	24,2	10,1	44,4	19,2	2	71,2	
Főiskola	17	35	20	8	0	80	Szignifikancia
Százalék	21,3	43,8	25	10	0	28,8	. 00000

IV. Az alapvizsgálat

A kritériumtulajdonságok választásánál lényeges különbség mutatkozott az empátia megítélésében az iskolatípusok összevetésében. Amíg a főiskolai hallgatók majdnem fele ezt a tulajdonságot tartotta a legfontosabbnak, addig az egyetemistáknak mindössze tíz százaléka.

30. táblázat: Iskolatípus és a tartalmi preferencia között

Iskolatípus	Elméleti oktatás	Gyak. képzés	Szem. fejlesztés	Más	Összesen	
Egyetem	20	43	135	0	198	
Százalék	10,1	21,7	68,2	0	71,2	
Főiskola	5	16	56	3	80	Szignifikancia
Százalék	6,3	20	70	3,7	28,8	. 07576

Ennél az összevetésnél az a feltűnő, hogy a főiskolai hallgatók közül kevesen választották az elméleti oktatást a legfontosabb feladatuként a képzésnek. Még az egyetemi hallgatókhoz képest is kisebb az arány, mintegy aláhúzva a főiskolai képzésnek gyakorlati jellegét.

31. táblázat: Iskolatípus és a szakmai szépség között

Iskolatípus	Sikerélmény	Segítség élménye	Emberi kapcs.	Más	Összesen	
Egyetem	48	76	60	14	198	
Százalék	24,2	38,4	30,3	7,1	71,2	
Főiskola	18	53	8	1	80	Szignifikancia
Százalék	22,5	66,3	10	1,3	28,8	. 00004

Az összevetésben két érdekességet is találtunk. A segítség élménye a főiskolai hallgatók kétharmadának véleménye szerint a legfőbb szakmai szépség. Ez a belső arány csaknem kétszerese az egyetemisták belső arányának ugyanezen választásnál. A másik lényeges eltérés az emberi kapcsolatok létesítésének választásában mutatkozik. Az egyetemisták egyharmados belső aránya háromszorosa a főiskolásokénak. A sikerélmény kérdésében nagyjából azonosak az eredmények.

32. táblázat: Apa iskolai végzettsége és a tartalmi preferencia között

Iskolai végzettség	Elméleti oktatás	Gyak. képzés	Szem. fejlesztés	Más	Összesen	
Alap	0	1	15	1	17	
Százalék	0	5,9	88,2	5,9	13	
Közép	8	14	49	2	73	
Százalék	11,1	19,4	67,1	24	55,7	
Felső	10	9	22	0	41	Szignifikancia
Százalék	24,4	22	53,7	0	31,3	. 00000

IV. Az alapvizsgálat

Az alapfokú végzettséggel rendelkező apák gyerekei közül senki nem választotta az elméleti oktatást. Ugyanakkor diplomások gyerekeinél ez az arány kb. huszonöt százalék! A szülők értékalakító szerepének nagyon markáns bizonyítéka ez. A személyiségfejlesztés választásánál lényeges különbségnek tűnik a felsőfokú végzettséggel rendelkező apák gyerekeinek a másik két csoporthoz képest lényegesen alacsonyabb belső aránya.

33. táblázat: Apa iskolai végzettsége és a szakmai nehézségek között

Iskolai végzettség	Élmény feldolgozás	Hiány	Feladat	Más	Összesen	
Alap	5	2	7	3	17	
Százalék	29,4	11,8	41,2	17,6	13	
Közép	30	19	21	3	73	
Százalék	41	26,3	29,2	3,5	55,7	
Felső	12	9	17	3	41	Szignifikancia
Százalék	29,3	22	41,5	7,3	31,3	00802

Ennél a keresztösszefüggésnél az alapfokú és a felsőfokú végzettségű apák gyerekeinél ugyanolyan belső arányok mutatkoztak az első három kategória választásánál a szakmai nehézségek tekintetében. Érdekes továbbá az is, hogy az érettségizett apák gyerekeinél a belső arány nagyjából a másik két csoport belső arányai tükörképének felel meg. Ezeket az összefüggéseket nem sikerült értelmezni.

34. táblázat: Anya iskolai végzettsége és a tartalmi preferencia között

Iskolai végzettség	Elméleti oktatás	Gyak. képzés	Szem. fejlesztés	Más	Összesen	
Alap	1	2	17	2	22	
Százalék	4,5	9,1	77,3	9,1	16,8	
Közép	9	15	48	1	73	
Százalék	12,3	20,5	65,8	1,4	55,7	
Felső	8	7	21	0	36	Szignifikancia
Százalék	22,2	19,4	58,4	0	27,5	. 04161

Ezeket az adatok ugyanolyan összefüggéseket mutatnak mint az apák végzettsége szerinti összevetésnél és ugyancsak a szülők értékközvetítő szerepével magyarázható.

35. táblázat: Anya iskolai végzettsége és a szakmai nehézségek között

Iskolai végzettség	Élmény feldolgozás	Hiány	Feladat	Más	Összesen	
Alap	5	4	8	5	22	
Százalék	22,7	18,2	36,4	22,7	16,8	
Közép	29	17	24	3	73	
Százalék	39,7	23,4	32,9	4,1	55,7	
Felső	13	9	13	1	36	Szignifikancia
Százalék	36,1	25,0	36,1	2,8	27,5	. 07425

IV. Az alapvizsgálat

Itt az alapfokú végzettséggel bíró anyák gyerekeinél a belső arányok csaknem minden tekintetben eltérnek a másik két csoport belső arányaitól, amelyek közel ugyanolyan szerkezetet mutatnak. Ezenkívül feltűnő még, hogy az atipikus választásoknál lényegesen magasabb az arányok, mint a közép, illetve felsőfokú végzettséggel rendelkező anyák gyerekeinél.

36. táblázat: Kritérium tulajdonságok és szakmai szépség között

Kritérium tulajdonságok	Sikerélmény	Segítés élménye	Emberi kapcs.	Más	Összesen	
Altruizmus	13	33	14	5	65	
Százalék	20	50,8	21,5	7,7	23,4	
Empátia	16	32	6	1	55	
Százalék	29,1	58,2	10,9	1,8	19,8	
Egyéb belső tulajdonság	22	42	39	5	108	
Százalék	20,4	38,9	36,1	4,6	38,8	
Szakmai ismeretek	15	20	7	4	46	
Százalék	32,6	43,5	15,2	8,7	16,5	
Más	0	2	2	0	4	Szignifikancia
Százalék	0	50	50	0	1,4	. 02317

Ennél a táblázatnál egy összefüggést emelnék ki. Az első, hogy az empátiát kritériumtulajdonságként választók közül csak tíz százalék körüli azok aránya, akik az emberi kapcsolatokat választották. Ez az arány a szakmai ismereteket preferálókénál is lényegesen magasabb.

37. táblázat: Kritérium tulajdonságok és szakmai szépség között

Kritérium tulajdonságok	Élmény feldolgozás	Hiány	Feladat	Más	Összesen	
Altruizmus	17	15	30	3	65	
Százalék	26,2	23,1	46,2	4,6	23,4	
Empátia	22	13	16	4	55	
Százalék	40	23,6	29,1	7,3	19,8	
Egyéb belső tulajdonság	44	17	41	6	108	
Százalék	40,7	15,7	38	5,6	38,8	
Szakmai ismeretek	18	11	16	1	46	
Százalék	39,1	23,9	34,8	2,2	16,5	
Más	1	0	1	2	4	Szignifikancia
Százalék	25	0	25	50	1,4	. 02586

IV. Az alapvizsgálat

Ennél a táblázatnál a legérdekesebb adat az, hogy az altruizmust választóknak közel a fele a feladatvégzés problémáit tartja a legnagyobb nehézségnek a pályán, ugyanakkor e tekintetben az élményfeldolgozásnak tulajdonítanak kevesebb jelentőséget.

38. táblázat: Kritérium tulajdonságok és kizáró tulajdonságok között

Kritérium tulajdonságok	Önzés	Egyéb belső tul.	Szakmai ismeretek hiánya	Előítéletesség	Más	Össz.	
Altruizmus	37	13	5	9	1	65	
Százalék	56,9	20	7,7	13,8	1,5	23,4	
Empátia	18	13	6	16	2	55	
Százalék	32,7	23,6	10,9	29,1	3,6	19,8	
Egyéb belső tulajdonság	41	34	9	20	4	108	
Százalék	38	31,5	8,3	18,5	3,7	38,8	
Szakmai ismeretek	10	4	24	6	2	46	
Százalék	21,7	8,7	52,2	13	4,3	16,5	
Más	1	0	0	0	3	4	Szignifikancia
Százalék	25	0	0	0	75	1,4	. 00000

A kritériumtulajdonságok választásának és a kizáró tulajdonságok választásának együtt járása állapítható meg ebből a táblázatból. A kritérium tulajdonságoknak nagyjából az inverzei találhatók a kizáró tulajdonságok között és csaknem azonosak a választási arányok.

39. táblázat: Tartalmi preferencia és a szakmai nehézségek között

Tartalmi preferencia	Élmény feldolgozás	Hiány	Feladat	Más	Összesen	
Elmélet oktatás	10	6	8	1	25	
Százalék	40	24	32	4	9	
Gyakorlati képzés	23	12	22	22	59	
Százalék	39	20,3	37,3	3,4	21,2	
Személyiség fejlesztés	68	38	7,4	11	191	
Százalék	35,6	19,9	38,7	5,8	68,7	
Más	1	0	0	2	3	Szignifikancia
Százalék	33	0	0	66,6	1,1	. 00034

Meglepő, hogy a személyiségfejlesztés preferálása nem nagyon jár együtt az élmény feldolgozás választásával a nehézségek között. Úgy tűnik, hogy a személyiség fejlesztését a legfontosabbnak tartók nem az élményfeldolgozás, én védelme miatt érzik lényegesnek, hanem mondjuk a hatékonyabb feladatvégzés végett.

IV. Az alapvizsgálat

40. táblázat: Tevékenység preferencia és szakmai szépség között

Tevékenység preferencia	Sikerélmény	Segítés élménye	Emberi kapcs.	Más	Össz.	
Emberi kapcs létes.	20	57	35	4	116	
Százalék	17,2	49,1	30,2	3,4	41,7	
Probléma megoldás	34	47	15	10	106	
Százalék	32,1	44,3	14,2	9,4	38,1	
Más	12	25	18	1	56	Szignifikancia
Százalék	21,4	44,6	32,2	1,8	20,2	. 01346

Itt az tűnik érdekesnek, hogy a segítség élményét jelöli meg szépségként a válaszolóknak csaknem fele, függetlenül a tevékenységpreferenciától. Ezen belül is meglepő, hogy az emberi kapcsolatok létesítését megnevezők is ugyanilyen arányban a fenti kategóriát tartották a pálya legfőbb szépségeinek.

IV.4.7. Az alapvizsgálat eredményeinek összefoglalása

A vizsgálat célkitűzéseiről már korábban szóltunk. Összegzésként, a vizsgálat eredményeinek lényegi konzekvenciái segítségével a feltett kérdésekre próbálunk választ adni.

1. A hallgatóság összetétele

A főiskolára felvettek többsége az érettségiző korosztályból kikerülő fiatal, akik között jelentős számban vannak a szakközépiskolai végzettséggel rendelkezők. Ez a vizsgált főiskolai képzés (egészségügyi) profiljának megfelelően, egészségügyi szakközépiskolában végzetek magas arányát jelenti. Úgy tűnik, hogy a főiskolának meg van a saját merítési bázisa. Kérdés, hogy a középfokú egészségügyi képzés tervezett megszüntetése mennyire érinti majd az ide jelentkezők számát. Idáig megnyugtatóan alakult, folyamatosan emelkedett, ami lehetővé tette a bekerülési pontszám emelését. A nem érettségiző korosztályból való merítés kérdését a levelező képzés beindítása megoldani látszik. A vizsgált külföldi intézményekben az idősebb hallgatók nagyobb arányban vesznek részt a nappali képzésben, mint nálunk. Az egyetemi hallgatók összetétele nagyjából megfelel az intézménytípusba jelentkezők szokásos összetételének, azaz a vizsgálatba bevont hallgatók zöme gimnáziumban érettségizett, közvetlenül jelentkezett fiatal. Ez lényegében azóta sem változott lényegesen a nappali tagozaton. A levelező képzések beindulása természetesen a jellegnek megfelelően átstrukturálta a képet.

IV. Az alapvizsgálat

2. A képzésről adandó információk kérdése

Az eredmények azt bizonyítják, hogy célszerű lenne saját kiadványok megjelentetése, melyek közvetlen információkkal szolgálhatnak az érdeklődők számára az intézményről, a konkrét képzésről. A külföldi hallgatók jó része így informálódik a képzésről. Úgy tűnik, hogy a média információk nem túlságosan hatékonyak. Ezt hatékonyan egészíthetné ki az a (sajnos, évek óta szüneteltetett) rendezvény, melyen a főiskola megismerése mellett, a leendő terepmunkába is betekintést nyerhetnek a jelöltek. Ez azért fontos, mert új szakmáról lévén szó, még a választás szintjén érdeklődők sem rendelkeznek konkrét képpel a pályáról. Ezen a területen óriási előrelépés történt. Részint minden szak minden évben kiadja a maga tetszetős kiadványát a képzéséről, részint az internet elterjedése teljesen más dimenzióba helyezte általában véve is, a világ dolgairól való tájékozódást.

3. A képzés tartalmi és szerkezeti változtatásával kapcsolatos következtetések

Az eredmények egyértelműen azt mutatják, hogy a hallgatók az emberi tényezővel kapcsolatos tartalmakat részesítik előnyben. Ez minden vetületben jelentkezett. A fentiekből adódóan, a pszichológia kompetenciájában oktatott tárgyak kaptak hangsúlyt az elképzelésekben. A személyiségfejlesztésre alkalmas módszerek kínálatának bővítése kívánatos lenne a képzésben, de a realitás az, hogy már az alaptárgyak lefedése sem megoldott sok helyen, kapacitáshiány miatt. A pályamotivációban nagyon nagy szerepet kapott a vizsgált mintában, a pusztán segíteni akarás, ami jól korrelált a többi értékválasztással is. A képzési tapasztalatok is azt mutatják, hogy az altruizmus preferenciája szükséges, de nem elégséges feltétel a megalapozott választáshoz, a szociális munkás pálya esetében. Az alkalmasság vizsgálat kérdésének megoldása kívánatos lenne, mert a jelenlegi szűrés pontosan a személyiség tekintetében nem elegendő a képzésbe kerülő hallgatók kiválasztásához. Itt a kapacitás (anyagi és szellemi) problémája mellé egyéb gondok is társulnak, többek között a kompetenciával, etikával és jogi problémákkal kapcsolatos kérdőjelek. Elgondolkodtató, hogy a hallgatók rendkívül kedvezőtlen belső képpel rendelkeznek a társadalmat illetően, ami nagyon megnehezítheti a szakma integrálódását.

A képzések tartalmának változtatásakor megfontolandónak tartjuk, hogy a magyar hallgatók pályával kapcsolatos tudattartalma sokkal kevésbé „pragmatikus”, mint a külföldi hallgatóké, vagy a kontrollcsoportként szereplő orvostanhallgatóké. Az előzőek fényében talán paradoxnak tűnhet, de a gyakorlati ismeretek és módszerek pályán történő alkalmazásának kérdése a jelenleginél nagyobb szerepet kellene, hogy kapjon. Persze, ez idő kérdése jórészt, hiszen e pályán nincsen előző generáció, s ebből következően az

IV. Az alapvizsgálat

oktatásban sem, néhány kivételtől eltekintve. Természetesen a fentebb vizionált folyamat végbement, teljesen a gyakorlat alá rendelték a képzést mind szerkezetileg, mind pedig tartalmilag. Megítélésünk szerint a kívánatosnál még jobban is. Az ún. „bolognai folyamat” zavartalan kiteljesedése érdekében a képzési filozófiák bizonyos mértékű átalakítására volt szükség, ami be is következett.

Összességében az eredmények nagyjából megfeleltek az előzetes elvárásainknak. Reméljük, hogy a vizsgálat tapasztalatai használható információkat adhatnak nem csak vizsgált régió, de az egész honi képzés eredményesebbé tételéhez. Ebben a várakozásunkban nem is csalódtunk, a curriculumok átalakítása során, ha véleményalkotásra kértek fel, gyakran történt hivatkozás ezen vizsgálat eredményeire. Természetesen, az idő mára már több ponton meghaladta, de még mindig vannak érvényes konzekvenciái.

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

V. A KÖVETÉSES PERIÓDUS VIZSGÁLATAINAK ÖSSZEFOGLALÁSA

Az alapvizsgálat lezárása után úgy döntöttünk, valamiféle követéssel próbáljuk szemmel tartani az új szakmába áramló hallgatókat és figyeljük, hogyan alakulnak a releváns tényezők. Erre alkalmasnak véltük a Super – féle módszert, mert megfelelő elemzés mellett eléggé informatív, ugyanakkor könnyen kezelhető és nagy csoportoknál is alkalmazható. Tíznel is több kisebb-nagyobb vizsgálatot végeztünk csak mi magunk, melyek eredményeit és konzekvenciáit folyamatosan publikáltuk tanulmányok és konferencia előadások formájában, ahogyan azt már más helyütt említettük. Természetesen nem áll szándékunkban mindegyiket ismertetni, ezért úgy gondoljuk, hogy három olyan vizsgálatot mutatunk be, melyek jellegzetesek, inkább átfogó jellegűek, s kissé patetikusán fogalmazva picit túlmutatnak önmagukon. Korábban már utaltunk rá, hogy részben OTKA – pályázatból, részben pedig belső egyetemi kutatási pályázatokból tudtuk finanszírozni ezeket a vizsgálatokat, nem kis önkéntesi segítséggel.

A következőket gondoltuk prezentálni:

- Először a nemzetközi kitekintést is adó, a kutatási célok között is szereplő, kulturális összehasonlításra módot adó nemzetközi vizsgálatunkat mutatjuk be. Ez 1998. – ban került lebonyolításra, az első eredmények publikálása egy évvel később kezdődött.
- Másodszor a Debreceni Egyetem tehetség gondozó programjába bevont fiatalok mintáján vizsgált, gyakorlatilag az egyetem teljes fakultás spektrumát átfogó kutatást foglalnánk össze, mely éppen emiatt szélesebb kitekintést adó következtetések levonására adhat lehetőséget. Ez vizsgálat 2002. és 2004. között végzett kutatás adatait jelenti, s ezt igyekszünk összefoglalni.
- Befejezésül, a Debreceni Egyetem Egészségügyi Főiskolai Karának szociális munkás szakosai, azaz a saját hallgatóink által alkotott mintán végzett három vizsgálatot mutatjuk be, egymással összevetve. Természetesen az alapvizsgálatot bemutató fejezetben és a lezáró vizsgálat bemutatását magában foglaló következő fejezetben részletesen önmagában is elemeztük ezeket, nem kívánjuk ehelyütt elismételni, ha szükséges, utalunk rá, de itt az egymás melletti értékelő összehasonlításra volna hangsúly szándékunk szerint.

A módszert más fejezetben már részletesen bemutattuk. Az adatok prezentációjánál a szokásos módon közöljük az alkalmazott statisztikai eljárást.

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

V.1 A nemzetközi mintán végzett vizsgálat bemutatása

V.1.1 A nemzetközi összehasonlító vizsgálatról

A vizsgálat egy több éves pályakép kutatásnak része, s 1998. - as adatbázisra épül. A vizsgálat módszere a Super - féle munkaérték kérdőív volt. A feldolgozás során ranghely meghatározást és faktoranalízist végeztünk mind a teljes minta kérdőívein, mind pedig az almintákon.

V.1. 2. A minta

Szociális munkás szakos egyetemi és főiskolai hallgatók négy országból, az alábbi megoszlásban:

Magyarország: A DOTE Eü.Főiskolai Kar hallgatói = 113 fő

Németország: A kasseli egyetem hallgatói = 63 fő

Olaszország: A trentói egyetem hallgatói = 56 fő

Finnország: Az oolui egyetem hallgató = 65 fő

Összesen: 297 fő

V.1.3. Feltevések

Mivel „csak” kíváncsiak voltunk a hallgatóknak a pályával kapcsolatos értékorientációjára és egyébként is az ilyen jellegű vizsgálatoknál nagyon nehéz konkrét hipotéziseket felállítani, ezért nem is hipotézisnek nevezném ezen feltevéseket, hanem a korábbi tapasztalatokon alapuló várakozásoknak. Az eredményekkel kapcsolatban tehát az alábbi elvárásaink voltak:

1. Az egyes értékkörök sorrendje nem tér el túlságosan egymástól az egyes alminták mentén, de lesznek eltérések a nemzetek között, melyek jellegzetesek.
2. Mind a teljes minta sorrendje, mind pedig az almintáké, hasonlóan fog alakulni, mint a korábbi hazai és saját vizsgálatok által megállapított sorrend.
3. Faktorok elkülöníthetők lesznek, de ezek száma és struktúrája almintánként eltérő lesz, s különböznek majd a korábbi vizsgálatok által meghatározott faktoroktól.

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

V.1.4. Az egyes értékkörök sorrendje

41. táblázat: Az egyes értékkörök sorrendje a teljes mintán

Értékkör	Átlagérték	Ranghely
Változatosság	12.330	1.
Altruizmus	12.220	2.
Kreativitás	12.083	3.
Önérvényesítés	11.661	4.
Függetlenség	11.632	5.
Társas kapcsolatok	11.542	6.
Szellemi ösztönzés	11.505	7.
Munkateljesítmény	11.394	8.
Hierarchia	10.835	9.
Anyagi ellenszolgáltatás	10.106	10.
Humán értékek	9.787	11.
Presztízs	9.693	12.
Játékosság	8.839	13.
Esztétikum	8.712	14.
Irányítás	8.165	15.

n= 297

Az értékkörök sorrendje a korábbi kutatásokból ismert sajátos értékpreferenciákat tükrözi. Erről bővebben a konzekvenciáknál szólok. A pálya jellege és a minta sajátossága együttesen határozza meg a ranghelyeket, melyek csak nagyon kevésbé térnek el mind a saját, mindpedig a hazai irodalomból általunk ismert korábbi kutatások során tapasztalt preferenciáktól.

A preferencia szerkezet áttekinthetősége érdekében, a teljes minta után nemzetenként mutatjuk be az értékkörök sorrendjét.

42. táblázat: Az egyes értékkörök sorrendje a magyar almintán

Értékkör	Átlagérték	Ranghely
Altruizmus	12.894	1.
Változatosság	12.768	2.
Kreativitás	12.531	3.
Önérvényesítés	12.115	4.
Függetlenség	11.802	5.
Társas kapcsolatok	11.584	6.
Szellemi ösztönzés	11.389	7.
Anyagi ellenszolgáltatás	11.089	8.
Munkateljesítmény	11.062	9.
Presztízs	10.770	10.
Hierarchia	10.126	11.
Esztétikum	9.540	12.
Humán értékek	9.232	13.
Irányítás	8.748	14.
Játékosság	8.165	15.

n=113

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

A magyar alminta sorrendje gyakorlatilag teljesen megegyezik a teljes mintán tapasztalt sorrenddel, legalábbis a preferált és az elutasított értékkörök tekintetében. Mindössze a presztízs és a hierarchia értékkörök nem egyeznek, de így is csupán két ranghely a különbség. A tisztán magyar hallgatói mintán korábban végzett vizsgálataink (Kiss 1993., Fónai és mtsai 1997.) eredményei a fentivel teljesen megegyező képet mutatnak.

43. táblázat: Az egyes értékkörök sorrendje a német almintán

Értékkör	Átlagérték	Ranghely
Függetlenség	12.574	1.
Munkateljesítmény	12.517	2.
Hierarchia	12.394	3.
Kreativitás	12.274	4.
Önérvényesítés	12.246	5.
Szellemi ösztönzés	11.967	6.
Humán értékek	11.783	7.
Változatosság	11.705	8.
Altruizmus	11.484	9.
Anyagi ellenszolgáltatás	11.452	10.
Társas kapcsolatok	11.433	11.
Játékosság	11.115	12.
Irányítás	8.548	13.
Presztízs	8.516	14.
Esztétikum	8.431	15.

n=63

Az egyes alminták közül itt találtuk a legnagyobb eltérést a sorrendben, mind a jelen vizsgálat teljes mintán nyert eredményei, mind pedig a korábbi vizsgálatok sorrendjéhez képest. A legnagyobb eltérés a preferált értékkörök esetében az altruizmusnál van, ugyanis amíg az összes almintán és korábbi vizsgálatok mindegyikénél a preferált értékkörök között található, sőt a leginkább előresorolt (1. és 2. helyen), addig a német hallgatóknál csaknem az elutasítottak közé csúszott. Igaz, s ez a német alminta eredményeinek másik sajátossága, hogy nagyon magas értékeket adtak az egyes értékköröknek és csupán az utolsó három helyen elutasított értékköröknél látható „szakadék”. A nemzeti karaktereket vizsgáló kutatások során a magyar és a német nemzeti karakter között megállapított különbségek, mintha itt is leképeződnének. A munkavégzéssel kapcsolatban fontos tulajdonságokat szignifikánsak magasabb értékkel tulajdonítanak a németeknek, mint a magyaroknak. A szociális jellegű segítő tevékenység során rendkívül fontos barátságosság viszont, a más nemzetek tagjai vélekedésében sokkal inkább bennünket jellemez. (Hunyadi 1997.)

V. A követékes periódus vizsgálatainak összefoglalása

44. táblázat: Az egyes értékkörök sorrendje az olasz almintán

Értékkör	Átlagérték	Ranghely
Munkateljesítmény	11.917	1.
Altruizmus	11.913	2.
Kreativitás	11.583	3.
Szellemi ösztönzés	11.511	4.
Változatosság	11.271	5.
Társas kapcsolatok	11.146	6.
Függetlenség	11.042	7.
Hierarchia	10.646	8.
Önérvényesítés	10.625	9.
Presztízs	10.042	10.
Humán értékek	9.958	11.
Anyagi ellenszolgáltatás	8.681	12.
Játékosság	8.574	13.
Esztétikum	8.200	14.
Irányítás	7.229	15.

n=56

Az olaszok esetében nem mutatkozott ilyen eltérés a teljes sorrendben. Az elutasított értékkörök egy kivételével megegyeznek (anyagiak), a preferáltak közül a szellemi ösztönzés (a finnekkel együtt), illetve a munkateljesítmény (a németekkel együtt) tekintetében tér el a teljes mintán tapasztaltaktól. Sajátossága még, hogy a preferált értékkörök is meglepően alacsony értékeket kaptak, különösen a német almintán tapasztaltakhoz képest.

45. táblázat: Az egyes értékkörök sorrendje a finn almintán

Értékkör	Átlagérték	Ranghely
Változatosság	12.953	1.
Altruizmus	11.969	2.
Társas kapcsolatok	11.862	3.
Kreativitás	11.492	4.
Szellemi ösztönzés	11.266	5.
Önérvényesítés	11.078	6.
Függetlenség	10.892	7.
Hierarchia	10.790	8.
Munkateljesítmény	10.492	9.
Humán értékek	8.726	10.
Presztízs	8.672	11.
Anyagi ellenszolgáltatás	8.095	12.
Esztétikum	7.877	13.
Játékosság	7.859	14.
Irányítás	7.484	15.

n=65

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

A finn al minta sorrendje is az olaszokéhoz hasonló sajátosságokat mutat, azaz kevés eltérés, de igen jellegzetes pl. a társas kapcsolatok értékörének a preferáltak közé emelése, egyedül az al minták közül. Ugyancsak van egy értékelésbeli sajátosság is: a finn hallgatók jelezték a legmarkánsabban pontszámokban is az elutasításukat valamely értékkörrel szemben.

Végezetül közöljük a teljes áttekintést megkönnyítő, az összes ranghelyre vonatkozó adatot egybevető közös táblázatot

46. táblázat: A ranghelyek közös összehasonlító táblázata

Értékkör	Átlagérték telj.mintán	Ranghely telj.mintán	Finn hallgatók	Magyar hallgatók	Német hallgatók	Olasz hallgatók
Változatosság	12.330	1.		-1	-7	-4
Altruizmus	12.220	2.			-7	
Kreativitás	12.083	3.	-1		-1	
Önérvényesítés	11.661	4.	-3		-1	-5
Függetlenség	11.632	5.	-2		+3	-2
Társas kapcsolatok	11.542	6.	+3		-5	
Szellemi ösztönzés	11.505	7.	+2		+1	+3
Munkateljesítmény	11.394	8.	-1	-1	+6	+7
Hierarchia	10.835	9.	+1	-2	+6	+1
Anyagi ellenszolg.	10.106	10.	-2	+2		-2
Humán értékek	9.787	11.	+1	-2	+4	
Presztízs	9.693	12.	+1	-2	-2	+2
Játékosság	8.839	13.	-1	-2	+1	
Esztétikum	8.712	14.	+1	+2	-1	
Irányítás	8.165	15.		+1	+2	

n= 297

V.1.5. Az egyes értékkörök ranghelyének jellegzetes eltérései, nemzetek közötti összehasonlításban

47. táblázat: Szellemi ösztönzés

Nemzet	Teljes minta	Magyar	Német	Olasz	Finn
Pontszám	11.505	11.389	11.967	11.511	11.266
Ranghely	7.	7.	6.	4.	5.

Ennél az értékkörnél szembeűnő, hogy csak az olaszok és finnek emelik a preferáltak közé. A korábbi vizsgálatok során is teljes minta sorrendjében elfoglalt 7.-8.(semleges) helyen szerepelt.

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

48. táblázat: Altruizmus

Nemzet	Teljes minta	Magyar	Német	Olasz	Finn
Pontszám	12.220	12.894	11.484	11.913	11.969
Ranghely	2.	1.	9.	2.	2.

A német alminta csaknem elutasítása meglepő, amint már erre korábban utaltunk.

49. táblázat: Anyagi ellenszolgáltatás

Nemzet	Teljes minta	Magyar	Német	Olasz	Finn
Pontszám	10.106	11.089	11.452	8.681	8.095
Ranghely	10.	8.	10.	12.	12.

A ranghelyben nem nagyok az eltérések, pontszámban viszont szignifikáns a finnek és az olaszok elutasítása.

50. táblázat: Változatosság

Nemzet	Teljes minta	Magyar	Német	Olasz	Finn
Pontszám	12.330	12.768	11.705	11.271	12.953
Ranghely	1.	2.	8.	5.	1.

Egyedül német almintán annak ellenére nem került preferáltak közé a változatosság, hogy magasabb pontértéket kapott, mint az olasz almintán

51. táblázat: Függetlenség

Nemzet	Teljes minta	Magyar	Német	Olasz	Finn
Pontszám	11.632	11.802	12.574	10.042	10.892
Ranghely	5.	5.	1.	7.	7.

Az értékkör első helyen szerepel a német almintán, míg a többi esetben az alig preferált, illetve a semlegesek közé tartozik.

52. táblázat: Társas kapcsolatok

Nemzet	Teljes minta	Magyar	Német	Olasz	Finn
Pontszám	11.542	11.584	11.433	11.146	11.862
Ranghely	6.	6.	11.	6.	3.

A finnek preferenciája a ranghelyet illetően nagyon eltérő, különösen a német hallgatókéhoz képest, de ez a pontszámokban már kevésbé jelentkezik.

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

53. táblázat: Önérvényesítés

Nemzet	Teljes minta	Magyar	Német	Olasz	Finn
Pontszám	11.661	12.115	12.246	10.625	11.078
Ranghely	4.	4.	5.	9.	6.

Az olasz almintán lényegesen kisebb értéket kapott ez az értékkör, különösen a német és a magyar almintához képest.

54. táblázat: Hierarchia

Nemzet	Teljes minta	Magyar	Német	Olasz	Finn
Pontszám	10.835	10.126	12.394	10.646	10.790
Ranghely	9.	11.	3.	8.	8.

A német almintá nem csak ranghelyben, de pontértékben is szignifikáns eltérést mutat a többihez képest, az értékkör tekintetében.

55. táblázat: Munkateljesítmény

Nemzet	Teljes minta	Magyar	Német	Olasz	Finn
Pontszám	11.394	11.062	12.517	11.917	10.492
Ranghely	8.	9.	2.	1.	9.

Az olasz és német hallgatók sajátos preferenciájára már korábban is utaltunk a munkateljesítmény értékkörével kapcsolatban.

V.1.6. Faktoranalízis, varimax rotált faktorsúly mátrixok

56. táblázatok: A finn almintá rotált faktorsúly mátrixai

1.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Anyagi ellenszolgáltatás	.81788
Presztíz	.78516
Irányítás	.76968
Hierarchia	.57133

A faktor jellegzetesen tartalmazza az almintá elutasított értékköreit, meglehetősen magas faktorsúllyal (talán hierarchia kivétel). Az értékkörök közös lényege talán a *hatalom* fogalmában foglalható össze leginkább.

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

2.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Szellemi ösztönzés	.82067
Kreativitás	.67188
Önérvényesítés	.66497
Változatosság	.64754
Függetlenség	.56535

A preferált értékkörök többségével és magasabb factorsúlyával jellemezhető ez a faktor, melynek tartalmához talán az *önkifejezés* fogalma áll legközelebb.

3.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Humán értékek	.86809
Játékosság	.67870

Két elutasított értékkört tartalmaz a faktor, humán értékek magas factorsúlyával. A két értékkör közös tartalma talán az, hogy kézzelfogható *eredménye nincs a jelenben*.

4.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Munkateljesítmény	.76996

A munkateljesítmény egyedül járását mutatja ez a faktor, mely értékkör egyébként mind ranghely, mind pontérték tekintetében a semlegesek közé tartozik.

5.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Társas kapcsolatok	.85777
Altruizmus	.65825

Ez két jellegzetesen preferált értékkört tartalmaz, a társas kapcsolatok magasabb factorsúlyával és talán a *szociabilitás* fogalma áll hozzá legközelebb.

V. A követékes periódus vizsgálatainak összefoglalása

57. táblázatok: Az olasz almintá rotált faktorsúly mátrixai

1.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Társas kapcsolatok	.79916
Hierarchia	.78790
Humán értékek	.78167
Függetlenség	.76133
Önérvényesítés	.74762
Presztízs	.65344

Ebbe a faktorba, a ranghelyeket tekintve a középső harmadba sorolt, nagyjából semleges értékkörök tartoznak. Talán a *társas pregnancia* fogalma magyarázhatná ezt az együttjárást.

2.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Munkateljesítmény	.74198
Altruizmus	.72001
Szellemi ösztönzés	.63164
Kreativitás	.59271

Ez a faktor teljes egészében az almintá preferált értékköreit tartalmazza. Ha nevet kellene adni neki, akkor talán *társas attraktivitás* lenne a legkifejezőbb.

3.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Játékosság	.80595
Változatosság	.59831

Ezt a faktort a játékosság uralja, és talán az *érdekesség* kifejezésben található a közös lényeg.

4.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Irányítás	.85128
Anyagi ellenszolgáltatás	.64124

Ez a faktor két elutasított értékkört tartalmaz. Ez a faktor lehetne a *kiszolgáltatottság* faktor?

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

58. táblázatok: A német al minta rotált faktorsúly mátrixai

1.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Humán értékek	.88114
Anyagi ellenszolgáltatás	.78543
Függetlenség	.76921
Hierarchia	.72225
Változatosság	.63152
Önérvényesítés	.62665

Ez a faktor preferált és elutasított értékköröket egyaránt tartalmaz. Nehéz benne a „közös” megtalálása ezért a *vegyes* nevet adhatnánk neki.

2.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Irányítás	.88782
Presztíz	.70234

Ez két eléggé egybetartozó elutasított értékkört tartalmaz, amely talán a *tekintély* fogalmával jellemezhető leginkább.

3.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Altruizmus	.68912
Társas kapcsolatok	.57179

A faktorba tartozó két értékkör ranghelyben is közel áll, de pontszámban csaknem teljesen azonos. A finnekhez hasonlóan a *szociabilitás* faktor lehetne.

4.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Kreativitás	.86700
Szellemi ösztönzés	.56434

Két ranghely különbség van az értékkörök között és a *mentális* jelzöt kaphatná.

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

59. táblázatok: A magyar alminta rotált faktorsúly mátrixai

1.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Anyagi ellenszolgáltatás	.72056
Hierarchia	.70566
Presztízs	.69613
Társas kapcsolatok	.58458
Munkateljesítmény	.52722

Ez a faktor nagyon hasonlít az olasz alminta 1. faktorához, mind szerkezetét, mind pedig lényegét tekintve.

2.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Változatosság	.79646
Szellemi ösztönzés	.74836
Függetlenség	.67234
Kreativitás	.55142

Ez a faktor zömmel preferált értékeket tartalmaz. Legközelebb talán a *szabadság* jelző áll hozzá.

3.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Humán értékek	.83173
Irányítás	.67208

Ez két elutasított értékkört tartalmaz, üzenetében leginkább az *elvárás* fogalom olvasható számomra.

4.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Játékosság	.85321
Esztétikum	.68786

Szintén két elutasított értékkört tartalmazó faktor, amely talán a *könnyedség* jelzőt implikálja.

V. A követékes periódus vizsgálatainak összefoglalása

5.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Altruizmus	.86170

Ez a faktor a legpreferáltabb értékkört tartalmazza nagy faktorsúllyal és lényege önmaga.

60. táblázatok: A teljes minta rotált faktorsúly mátrixai

1.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Irányítás	.76824
Presztízs	.75123
Anyagi ellenszolgáltatás	.68796

Ez a faktor elutasított értékköröket tartalmaz (az anyagiak is majdnem az 10.ranghelyel) és a finn almintá 1. faktorához nagyon hasonlít.

2.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Játékosság	.82627
Humánértékek	.77588
Hierarchia	.67372

Ez is elutasított értékköröket foglal magába és több vizsgálat alapján talán meg lehet kockáztatni, hogy ezek *irreleváns* lényeggel bírnak a szociális munka szempontjából.

3.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Társas kapcsolatok	.71741
Altruizmus	.70985

Ez a két értékkör sokszor és természetesen jár együtt, több almintán is (és korábbi faktoranalízisek során is!!) elkülöníthető volt a *szociabilitás* faktor.

4.Faktor

Értékkör	Faktorsúly
Szellemi ösztönzés	.84679
Kreativitás	.72156

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

Itt is két olyan értékkört tartalmaz a faktor, melyek gyakran járnak együtt. A német almintá 4. faktorához hasonlóan a *mentális* jelzőre tarthat igényt.

V.1.7. Következtetések

A vizsgálat során nyert eredmények nagyjából megfeleltek a várakozásainknak. A preferált és elutasított értékek sorrendje nagyjából megegyezett az egyes alminták esetében és követte a korábbi vizsgálatok által tapasztalt munkaérték preferenciákat. Az életkori és egzisztenciális azonosságok határozzák meg vélhetően a hasonlóságokat és a szakmabeli (más vizsgálati mintához képest) illetve kulturális eltérések adják valószínűleg a különbségeket. A faktoranalízis terén is hasonló helyzet. Bár úgy tűnik, hogy a szociális munkás hallgatók választásainál az együtt járások száma állandósulni látszik 4 - 5 faktor mentén. A faktorok struktúrája is több hasonlóságot mutat ezen mintán belül, mint más szakmák esetében. A tapasztalt különbségek jellegzetesek voltak, melyeket egyaránt lehet magyarázni a kulturális különbségekkel, illetve a szociális munkás pálya eltérő helyzetével és történetével az egyes országokban, sőt valószínűleg multikauzális jellegű a tapasztalt differencia. Természetesen feladatunk a feltárássra és az általános következtetések levonására korlátozódott, a mélyebb konzekvenciák levonása és az elemzés a szociológusokra és kulturanropológusokra vár.

V. 2. A széles spektrumú egyetemi mintán végzett vizsgálat összefoglalása

Természetesen az elképzelés nem mentes az ellentmondásoktól, de mivel e helyen nem célunk az elemző kritika ismertetése, csupán egy dologra utalnánk. Ez a modell túlságosan amerikai, és az európai (ezen belül is a hazai) adaptációját eléggé megnehezítette a belőle kimunkált módszernek. (Super-féle munkaérték kérdőív). Találtak hazai vonatkozásban irreleváns értékköröket, melyeket relevánsabbakra cseréltek (Csepeli – Somlai, 1980). A társadalmi gazdasági változások azonban indokoltá teszik az értékkörök újabb vizsgálatát, mivel a munkavégzés körülményei, az ehhez kapcsolódó értékek, vélemények sokat változtak, és közeledtek a globalizált világ tendenciáihoz. Ennek szellemében jelen vizsgálatunkban visszatértünk az eredeti Super - féle kérdéskörökhöz, így a „munka biztonsága”, és a „fizikai környezet” szerepelt a korábbi vizsgálatok Csepeli és Somlai által bevezetett „humán értékek” és „játékosság kategóriái” helyett. Meg kell említenünk Lengyel Zsuzsa tanulmányát, melyben kifejti, hogy az eredeti változat alkalmazása az elemzések szerint helyesebb.

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

Hazánkban a szakmakutatás a képzési rendszerek vizsgálatához kapcsolódóan több példája is van a módszer alkalmazásának. Csepeli és Somlai nyomán 1982-ben országos reprezentatív vizsgálatot végzett az Oktatókutató Intézet „Az értelmiségivé válás folyamata” címmel, Dr. Szilágyi Klára vezetésével (Szilágyi, 1987). A módszer korrekt validitás vizsgálatát azóta sem végezték el, de az értékpreferenciák kérdéskörök mentén való alakulásáról fontos összehasonlító adatokat szerezhettünk mind az eddig eltelt időszakra, mind a különböző szakokon, karokon tanuló hallgatókra vonatkozóan. A kérdőív az 1990-es években elindult új humán szakmák, szociális munkás képzések vizsgálata során is hasznos módszernek bizonyult a szakmai professzionalizáció hazai és nemzetközi összehasonlító vizsgálataiban (Kiss, 1998; 1999;).

V.2.1. A széles spektrumú mintán végzett vizsgálatról

A vizsgálat a Debreceni Egyetem egészére kiterjedő, ötödik éve zajló tehetséggondozási program kiválasztási procedúrájának része. A másodéves hallgatók a mintában a szakok létszámának arányában jelennek meg, a tanulmányi eredményük szerinti legfelső 20% beválogatásával. Így természetesen a minta nem reprezentatív, elsődlegesen a legjobb eredménnyel vizsgázó, motivált, jó képességű hallgatók véleményével találkozunk, miközben a különböző karok, képzési szinteknek megfelelően, valamint az egyes szakok hallgatói erősen eltérnek egymástól képességeiket tekintve.

A mintában a képzés elején lévő hallgatók kerültek, közülük is azok, akik a legjobb teljesítményt nyújtották a 3. szemeszterben, így motiváltak és jól alkalmazkodónak tekinthetjük őket.

Az adatok feldolgozása során ranghely meghatározás történt a teljes mintán és karonként, statisztikai eljárásokkal vizsgáltuk a karok közötti különbségeket, összefüggéseiket és azok szignifikanciáját (utóbbi az említett kis különbségek miatt csak korlátozottan volt alkalmazható).

Így nagy közelítésben a szakmai irányok is összehasonlíthatóvá váltak. Természetesen a szakmai homogenitás az egyes karok tekintetében nagyon eltérő, vannak egy szakmás karok, és vannak rétegzettebbek, egyes karok főiskolai, mások egyetemi szinten képeznek, de a szakirányok, s így a szakmai irányultság jellegzetesnek mondhatóak az egyes almintákban.

Összehasonlításokat végeztünk továbbá a korábbi vizsgálatok eredményeivel, melyek segítségével képet alkothatunk időbeli változásokról, valamint nemzetközi

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

összehasonlításra is mód nyílik korlátozott értelmezési keretben (nemzetközi minta jelenleg csupán szociális munkás hallgatókról áll rendelkezésünkre).

A minta összetétele:

Műszaki és gazdaságtudományi karok: AVK: 114 fő KTK: 82 fő MFK: 76 fő MTK: 151 fő

Orvos és egészségtudományi karok: AOK: 106 fő FOK: 10 fő GYOK: 18 fő EFK: 106 fő

Tudományegyetemi karok: BTK: 237 fő TTK: 300 fő ÁJK: 76 fő

Pedagógiai kar: HPFK: 67 fő

Összesen: 1346 fő

Feltevéseink

A preferált munkaértéket tükrözik a hallgatók szakmai identitásának alakulását, de képet alkothatunk a képzésről, és a szakmáról is. Az eredeti Super értelmezés szerint különbségeket vártunk a képzési szintek között. Super eredményei szerint az alacsonyabb végzettségű szakemberek számára fontosabbak a társas kapcsolatok, mint a magasan kvalifikáltak körében, Szilágyi Klára szakmunkástanulók között azonban ellenkező tendenciákat tapasztalt, inkább az anyagi értékek domináltak (Szilágyi, 1987.)

Feltevésünk szerint különbségeket várunk a karok között a szak presztízisének megítélésében, mely befolyásolhatja a munkaértékek alakulását is. A korábbi vizsgálatok eredményei alapján a teljes minta, és az egyes alminták sorrendjei hasonlóan fognak alakulni, de a nagyon eltérő profilú karok adataiban jellegzetes tendenciákra számítunk. A vizsgált minta életkori sajátosságai, valamint az, hogy a szakmai identifikáció folyamatának elején tartanak a hallgatók az értékpreferencia alakulásának jellegzetességeit eredményezhetik. Konkrétan, a hipotézisek szintjén megfogalmazva:

1. Különbségek lesznek az egyes képzési szintek (egyetemi, főiskolai) között ez egyes értékkörök tekintetében.
2. Eltérések várhatók az egyes karok között a presztízis kérdésének tekintetében, mely más tekintetben is befolyásolhatja a munkaértékek preferenciájának alakulását.
3. Nagy fokú hasonlóság lesz megállapítható a teljes minta és az egyes alminták között az értékkörök sorrendje tekintetében.
4. A nagyon eltérő profilú karok tekintetében jellegzetesen eltérő tendenciák lesznek megállapíthatók.

V.2.2. A Super – féle munkaérték kérdőív főbb eredményei a teljes mintán

A 2001-től 2005-ig tartó időszakban a Debreceni Egyetem hallgatói a legmagasabb, szinte hasonló mértékben legmagasabbra értékelik azokat a munkákat, melyek jó társas

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

kapcsolatokat biztosítanak számukra, változatosságot, és az önérvényesítés (autonómia) lehetőségét nyújtják számunkra (csaknem 13 értékpont). Ezekben magas az egyetértés, kevés eltérés mutatható ki mind az egyének, mind a karok között (2 alatti szórás értékek). Ez ellentmond Super tapasztalatának, miszerint a felsőfokú végzettségűek nem tartják fontosnak a humán értékeket a munkájuk során. Meg kell jegyeznünk, hogy a nemzetközi összehasonlító vizsgálatokban, a német mintában ez a tendencia markánsan meg is jelent. A vizsgálati személyek szakmai szocializációjuk elején állnak, sem az értelmiségi szerepvállalás, sem a szakmai identitás nem markáns még.

61. táblázat: A teljes minta (n=1346)

Értékkör	Átlagérték	Szórás	Ranghely
Társas kapcsolatok	12,97	1,98	1.
Változatosság	12,73	1,93	2.
Önérvényesítés	12,72	1,89	3.
Kreativitás	12,03	2,03	4.
Biztonság	12,01	2,01	5.
Szellemi ösztönzés	11,53	2,01	6.
Fizikai környezet	11,53	2,26	7.
Presztízis	11,49	2,26	8.
Altruizmus	11,43	2,10	9.
Függetlenség	11,38	2,06	10.
Munkateljesítmény	11,34	1,94	11.
Hierarchia	11,03	2,27	12.
Anyagiak	10,84	2,63	13.
Esztétikum	9,59	2,48	14.
Irányítás	8,56	2,69	15.

Határozottan elutasítják, illetve hátra sorolják a hierarchia, az anyagiak, az esztétikum, és az irányítás minőségének fontosságát. Jellegzetes, hogy míg a preferált értékkörök megítélésében nagy az egyetértés, az elutasítottaknál, lényegesen nagyobb nézetkülönbséggel találkozunk. Ezek azok az értékek, melyeknek inkább individuális, személyiségtől függő a megítélése, szemben a sztereotípiáknak jobban megfelelő, életkori és szakmai csoport által meghatározott elfogadott értékeknél. Az utolsó két helyre, mind a négy esetben az esztétikum és az irányítás jelenik meg, ami érthető, hiszen nem művészeti szakirányokról van szó, valamint az emberséges és igazságos vezetés fontossága a gyakorlatban válik hangsúlyossá. Annak ellenére, hogy sok az egyezés, mégis ezeken a területeken van a nagyobb változatosság a hallgatók körében, ahogy a későbbiekben látni fogjuk.

A középső hét értékkör közel azonos átlagértéken jelenik meg, hasonló szórásokkal. Ha közös jellemzőt keresünk, leginkább azt láthatjuk, hogy sokkal inkább a végzett munka jellegzetességeitől függenek ezek az értékek, és a konkrét munkavégzés során jelennek

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

meg. Valószínű, hogy a szakmai gyakorlat növekedésével hangsúlyosabbá válnak a társas és individuális ösztönzők mellett.

V.2.3. A karok értékpreferenciáinak jellemzése és összehasonlítása.

Műszaki és gazdaságtudományi karok

A műszaki és gazdasági ágazathoz tartozó karok (Agrárgazdasági- és Vidékfejlesztési Kar, Mezőgazdaság-tudományi Kar, Közgazdaságtudományi Kar, Műszaki Főiskolai Kar) esetében a teljes mintára jellemzőnek látjuk a magasán preferált értékköröket, alacsony szórással, igen magas értékeket találunk, ez is azt erősíti, hogy inkább az életkori sajátosságra, az egyetemi, főiskolai hallgatói szerepre, jellemző ez a választás. Az utolsó két helyen szintén a teljes mintára jellemző értékeket találjuk (esztétikum, irányítás), ugyanakkor a karoknak erre a csoportjára jellemzőnek tekinthető, hogy a szellemi ösztönzés kerül a 13. helyre, kivétel a Közgazdaság Tudományi Kar, ahol ez az érték sokkal preferáltabb (9. hely). Közöttük jellegzetesnek tűnik, hogy a KTK hallgatói sokkal magasabb presztízsunek ítélik meg saját szakjukat, mint a másik három kar mintában szereplő hallgatói, és lényegesen fontosabbnak is élik meg a munkaértékek között (4. hely).

Szakmai irányultságuk jellegzetességének tűnik, hogy határozottan magasabbra értékelik a munkával szerezhető anyagi értékeket, a fizikai környezet fontosságát, mint a többi kar, a munkateljesítmény, a hierarchiában betöltött szerepvállalás érthetően az agrár és műszaki pályán hangsúlyosabb, hiszen a végzettség gyakran vezetői szerepvállalás lehetőségét is hordozza.

62. táblázat: AVK (AVFI, 2002-2003) n=114

Értékkör	Átlagérték	Szórás	Ranghely
Társas kapcsolatok	12,80	1,91	1.
Önérvényesítés	12,88	1,80	2.
Változatosság	12,67	1,95	3.
Biztonság	12,39	1,77	4.
Fizikai környezet	12,39	1,97	5.
Anyagiak	12,32	1,88	6.
Presztízs	12,17	1,96	7.
Kreativitás	12,03	2,13	8.
Függetlenség	11,89	1,80	9.
Hierarchia	11,5	1,90	10.
Munkateljesítmény	11,30	2,00	11.
Altruizmus	11,23	2,16	12.
Szellemi ösztönzés	10,87	1,92	13.
Irányítás	9,75	2,46	14.
Esztétikum	8,89	2,47	15.

63. táblázat KTK n=82

Értékkör	Átlagérték	Szórás	Ranghely
Önérvényesítés	12,71	1,82	1.
Változatosság	12,7	1,82	2.
Társas kapcsolatok	12,67	2,00	3.
Presztízs	11,67	2,19	4.
Kreativitás	11,63	2,05	5.
Anyagiak	11,55	1,91	6.
Fizikai környezet	11,45	1,82	7.
Függetlenség	11,24	2,11	8.
Szellemi ösztönzés	11,13	2,09	9.
Biztonság	11,12	2,15	10.
Munkateljesítmény	10,52	1,79	11.
Altruizmus	10,45	1,92	12.
Hierarchia	9,96	2,45	13.
Irányítás	9,16	2,77	14.
Esztétikum	8,48	2,63	15.

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

64. táblázat: MFK n=76

Értékkör	Átlagérték	Szórás	Ranghely
Társas kapcsolatok	13,26	1,61	1.
Önérvényesítés	12,75	1,67	2.
Változatosság	12,33	2,06	3.
Anyagiak	12,30	2,15	4.
Biztonság	12,30	1,96	5.
Fizikai környezet	12,14	1,92	6.
Presztízs	11,91	1,95	7.
Kreativitás	11,54	2,14	8.
Függetlenség	11,37	2,01	9.
Hierarchia	11,21	2,13	10.
Munkateljesítmény	11,16	1,75	11.
Altruizmus	10,88	1,91	12.
Szellemi ösztönzés	10,86	1,98	13.
Esztétikum	9,59	2,12	14.
Irányítás	9,22	2,53	15.

65. táblázat. MTK n=151

Értékkör	Átlagérték	Szórás	Ranghely
Önérvényesítés	13,09	1,66	1.
Társas kapcsolatok	12,95	1,84	2.
Változatosság	12,62	1,95	3.
Biztonság	12,38	1,98	4.
Fizikai környezet	12,22	2,18	5.
Kreativitás	12,08	2,02	6.
Anyagiak	12,04	2,51	7.
Presztízs	11,92	2,16	8.
Függetlenség	11,82	2,13	9.
Hierarchia	11,67	2,09	10.
Munkateljesítmény	11,51	2,07	11.
Altruizmus	11,33	2,11	12.
Szellemi ösztönzés	10,97	2,00	13.

Az egészségügyi szakirányokhoz tartozó karok (Általános Orvostudományi Kar, Fogorvostudományi Kar, Gyógyszerésztudományi Kar, Egészségügyi Főiskolai Kar)

Az első két helyen választott értékek itt is a teljes mintára jellemzően alakulnak, azonban az orvoscépzésben és a főiskolai szintű egészségügyi képzésekben felértékelődik az altruizmus, és az önérvényesítés (autonómia, önállóság), továbbá a biztonságos elhelyezkedés igénye, az egyetemi szintű képzésekben magasabbra értékelik a kreativitást, szemben a főiskolával, és feltűnően leértékelik az anyagiakat. Utóbbi talán a szakmai elhivatottság és szakmaválasztás erős belső motívumai miatt szorul háttérbe, és tükrözheti a társadalmi megítélés ambivalenciáit is az anyagi értékekkel szemben. A Fogorvosi Kar hallgatói körében (igen kisszámú a minta) a presztízs és a hierarchia iránti igény értékelődik le, míg a fizikai környezet, a függetlenség, valamint az anyagiak választása magasabb értéket mutat. Ezek a szakma működésének sajátosságaival is jól összeillenek. A gyógyszerészhallgatók értékelik legmagasabbra az anyagi értékek fontosságát, míg az önérvényesítés, önállóság alacsonyabb ranghelyre kerül.

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

66. táblázat: ÁOK n=106

Értékkör	Átlagérték	Szórás	Ranghely
Társas kapcsolatok	13,13	1,87	1.
Változatosság	12,97	1,93	2.
Önérvényesítés	12,43	1,95	3.
Altruizmus	12,37	1,63	4.
Biztonság	11,98	2,16	5.
Kreativitás	11,92	2,16	6.
Szellemi ösztönzés	11,64	1,88	7.
Munkateljesítmény	11,61	2,12	8.
Presztízs	11,17	2,21	9.
Hierarchia	10,97	2,47	10.
Függetlenség	10,86	2,08	11.
Fizikai környezet	10,70	2,25	12.
Anyagiak	9,67	2,50	13.
Esztétikum	9,65	2,56	14.
Irányítás	7,56	2,8	15.

67. táblázat: FOK (DTI, 2002.) n=10

Értékkör	Átlagérték	Szórás	Ranghely
Társas kapcsolatok	12,9	2,42	1.
Változatosság	12,4	1,35	2.
Fizikai környezet	12,1	2,28	3.
Altruizmus	12,00	2,49	4.
Önérvényesítés	11,9	1,73	5.
Kreativitás	11,8	1,81	6.
Függetlenség	11,7	1,25	7.
Biztonság	11,5	12,01	8.
Szellemi ösztönzés	11,3	1,89	9.
Munkateljesítmény	11,2	1,62	10.
Anyagiak	11,1	1,37	11.
Presztízs	11,00	2,36	12.
Hierarchia	9,7	2,87	13.
Esztétikum	9,3	3,06	14.
Irányítás	7,2	2,44	15.

68. táblázat: GYOK (GYTI, 2002) n=18

Értékkör	Átlagérték	Szórás	Ranghely
Társas kapcsolatok	13,39	1,97	1.
Változatosság	13,28	1,90	2.
Altruizmus	12,56	1,95	3.
Fizikai környezet	12,33	1,97	4.
Kreativitás	12,22	2,18	5.
Presztízs	12,22	3,02	6.
Anyagiak	10,06	2,89	7.
Önérvényesítés	12,94	2,13	8.
Hierarchia	10,94	2,67	9.
Irányítás	7,94	2,44	10.
Függetlenség	11,89	2,81	11.
Biztonság	11,83	2,09	12.
Esztétikum	9,83	2,26	13.
Szellemi ösztönzés	11,78	1,96	14.
Munkateljesítmény	12,67	1,75	15.

69. táblázat: EFK n=106

Értékkör	Átlagérték	Szórás	Ranghely
Társas kapcsolatok	13,43	1,69	1.
Változatosság	12,72	1,89	2.
Önérvényesítés	12,67	1,93	3.
Altruizmus	12,44	1,71	4.
Biztonság	12,42	1,87	5.
Munkateljesítmény	11,94	2,06	6.
Fizikai környezet	11,92	2,35	7.
Presztízs	11,78	2,19	8.
Hierarchia	11,33	2,01	9.
Kreativitás	11,30	2,08	10.
Függetlenség	11,20	2,24	11.
Anyagiak	10,90	2,5	12.
Szellemi ösztönzés	10,76	1,92	13.
Esztétikum	9,11	2,25	14.

Tudományegyetemi karok (Állam-és Jogtudományi Kar, Bölcsészettudományi Kar, Természettudományi Kar)

A szélső értékekben legföljebb csak a rangsor cserélődik fel, megegyezik a teljes mintán tapasztaltakkal, az individuális értékek szintén fontosak, ugyanakkor a tudósképzésre jellemzően a kreativitás a minta többi alcsoportjához képest jóval magasabbra értékelődik. Az altruizmus a TTK-s hallgatói körében az utolsó ranghelyekre kerül, hasonlóan a

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

közgazdászhallgatókhoz (12. hely), és a BTK-s, valamint a jogáshallgatók körében is csupán középen találjuk (7-8. hely).

70. táblázat. BTK n=237

Értékkör	Átlagérték	Szórás	Ranghely
Változatosság	13,18	1,87	1.
Társas kapcsolatok	13,1	1,87	2.
Önérvényesítés	13,03	1,76	3.
Kreativitás	12,65	1,83	4.
Szellemi ösztönzés	12,40	1,78	5.
Biztonság	11,90	2,13	6.
Függetlenség	11,71	1,95	7.
Altruizmus	11,61	2,05	8.
Presztízs	11,25	2,32	9.
Fizikai környezet	11,19	2,31	10.
Munkateljesítmény	11,14	1,94	11.
Hierarchia	11,00	2,40	12.
Anyagiak	10,38	2,67	13.
Esztétikum	10,31	2,58	14.
Irányítás	8,32	2,72	15.

71. táblázat: TTK n=300

Értékkör	Átlagérték	Szórás	Ranghely
Társas kapcsolatok	12,70	2,15	1.
Változatosság	12,53	2,02	2.
Önérvényesítés	12,47	1,96	3.
Kreativitás	12,15	1,96	4.
Szellemi ösztönzés	11,98	1,97	5.
Biztonság	11,86	1,99	6.
Munkateljesítmény	11,49	1,80	7.
Fizikai környezet	11,19	2,27	8.
Presztízs	11,02	2,30	9.
Hierarchia	10,90	2,21	10.
Függetlenség	10,85	2,02	11.
Altruizmus	10,84	2,15	12.
Anyagiak	9,90	2,63	13.
Esztétikum	9,69	2,37	14.
Irányítás	7,77	2,46	15.

72. táblázat ÁJK (2002-2003 JÁTI) n=76

Értékkör	Átlagérték	Szórás	Ranghely
Társas kapcsolatok	12,59	2,37	1.
Önérvényesítés	12,55	2,12	2.
Változatosság	12,24	1,75	3.
Kreativitás	11,82	2,0	4.
Biztonság	11,75	1,99	5.
Presztízs	11,64	2,28	6.
Altruizmus	11,55	2,35	7.
Függetlenség	11,55	2,00	8.
Szellemi ösztönzés	11,45	1,79	9.
Fizikai környezet	11,42	2,19	10.
Anyagiak	11,14	1,88	11.
Munkateljesítmény	11,12	1,73	12.
Hierarchia	10,64	2,27	13.
Irányítás	9,00	2,58	14.
Esztétikum	8,82	2,62	15.

A szociális szakmákat képző főiskolai karok (Hajdúböszörményi Főiskolai Kar, Egészségügyi Főiskolai Kar)

A Hajdúböszörményi Pedagógiai Főiskolai Kar hallgatói jellegzetesen alacsonyan értékelik a kreativitást, ami a humán segítség területén elgondolkodtató, a teljes mintához képest igen hátra kerül körükben a függetlenség, és a változatosság igénye. Előtérbe kerül azonban a hierarchiában való szerepvállalás a biztonságos elhelyezkedés mellett. Mindez sok tekintetben a szakma társadalmi szerepvállalását is tükrözi, valamint a személyiség

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

biztonságos körülmények megteremtésére való törekvését. Azaz egyfajta megküzdésnek tekinthető. Az Egészségügyi Főiskolai Kar sokkal inkább heterogén képzési rendszerű, mint a Pedagógiai Főiskolai, így inkább kapcsolódik az egészségügyi szakirányhoz, és azok jellegzetességeit mutatja.

A későbbiekben a jellegzetes értékkonstrukciók vizsgálatához faktoranalízis elvégzését tervezzük, ami a karok szakmától, szakirányoktól függő jellegzetességeit statisztikailag is megragadhatóvá teszi.

73. táblázat. HPFK n=67

Értékkör	Átlagérték	Szórás	Ranghely
Társas kapcsolatok	13,42	1,66	1.
Önérvényesítés	12,37	2,26	2.
Altruizmus	12,25	2,64	3.
Biztonság	12,12	1,56	4.
Hierarchia	11,25	2,27	5.
Szellemi ösztönzés	11,22	1,95	6.
Fizikai környezet	11,15	2,58	7.
Presztízs	11,3	2,47	8.
Esztétikum	10,07	2,33	9.
Anyagiak	10,4	3,11	10.
Változatosság	12,94	1,79	11.
Munkateljesítmény	10,78	1,79	12.
Irányítás	8,75	2,61	13.
Kreativitás	11,72	2,01	14.
Függetlenség	11,66	1,93	15.

Korábbi vizsgálatokkal való egybe vetés

Az agrár és műszaki képzésben lévő és pedagógus hallgatók 1987-es vizsgálata során Szilágyi Kláraék alacsonyabb abszolút értékekkel ugyan, de hasonló eredményt kaptak az első három ranghelyen, a sorrendjük azonban fordított, a társas kapcsolatok szerepelnek a 3. helyen. Ez azt erősíti, hogy életkori és pályaszocializációs jellegzetesség az individuális értékek fontossága, ugyanakkor a társas kapcsolatok a szakmai professzionalizációval Super elképzelésének megfelelően egyre hátrébb kerülnek. Meg kell jegyeznünk, hogy az idézett kutatásban nagy számban szerepeltek végzős hallgatók.

Egy korábbi nemzetközi összehasonlító vizsgálat (Kiss-Fónai-Fábián, 1999) szerint a különböző nemzetek egyetemi hallgatóinak értékpreferenciája jelentős eltéréseket mutat. Az akkori magyar átlagban az első öt helyen ugyanazok az értékkörök vannak, mint jelen vizsgálatunkban, de a társas kapcsolatok nagyobb hangsúlyt kaptak, holott a korábbi mintában kizárólag szociális munkás szakos hallgatók vettek részt, igaz eredményességtől

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

függetlenül. Szinte megegyezett a finn hallgatók értékrendjével, hasonlított az olaszokéhoz, és jelentős eltérést mutatott a német hallgatóktól (Kiss, 1999). Utóbbiak csaknem fordított sorrendet mutatnak, mivel első helyre kerültek a függetlenség, munkateljesítmény, hierarchia, kreativitás és önérvényesítés, melyek a teljesítménynek, a feladatmegoldásnak, érvényesülésnek a meghatározó motívumai, értékei. Ez egy reálisabb, kevésbé lázadó elképzelés, inkább nevezhető a modern munkaerőpiac menedzser szemléletéhez igazodónak. Az irányítás és a presztízs itt is háttérbe szorul.

Következtetések

Feltűnő, hogy első helyre került a társas kapcsolatok szerepe a munkahelyen, holott a vizsgálat nem csupán a humán és segítő szakokra irányult, hanem az egyetem egészét magában foglalta. Az első öt helyen találjuk emellett a változatosságot, önérvényesítést, biztonságot és az altruizmust. Csupa olyan érték, melynek a piacgazdaságban működő munkahelyek kevésbé tudnak megfelelni. Megelőzik a presztízst, függetlenséget, munkateljesítményt, melyek közvetlenül meghatározzák a munkahelyi előmenetelt, sikerérzetet, esetleg a karrierépítést. A klasszikus munkaviszonyokat jellemző hierarchia, irányítás meglepően háttérbe szorul, ami a munkával kapcsolatos elképzeléseket kissé romantikus, idealizált színben tünteti fel. Mintha a hallgatók a humán értékek társas és individuális összetevői mögött a realista hatalmi viszonyokkal szembeni lázadással reagálnának, a vezető szerep felvállalása csak egyes karokon jelenik meg. Mindezt befolyásolja, hogy a vizsgált hallgatók a pályaszocializációs folyamat elején járnak, ugyanakkor hasznos lenne megvizsgálni, hogy milyen tényezők hogyan készítik fel a hallgatókat a professzionális szakmai szerepek felvállalására. Önmagában elegendő a képzésen való részvétel a vizsgaprocedúrákkal, vagy a szakmák gyakorlati képzését szükséges erősíteni. A gyakorlatorientáltabb képzések realisztikusabb értékpreferenciát mutatnak, és erőteljesebb szakmai identifikációt, mint az elméleti képzések, valamint a magasabb presztízssű szakok szintén erősebb szakmai identifikációhoz segítik a hallgatókat (nagyobb egyezés a véleményekben). Természetesen a karok nem tükröznek egyértelműen szakokat is (pl. BTK, TTK, EFK), esetükben a tudósképzés, és pedagógus képzés részletesebb vizsgálata is szükséges.

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

V.3. A saját hallgatóinkon végzett munkaérték vizsgálatok összefoglalása

V.3.1. A vizsgálatokról

A vizsgálatok 1993. – ban kezdődtek. Az eléggé heterogénnek mondható mintát alkalmazó alapvizsgálatból kiemeltük a szociális munkás szakos hallgatókat tartalmazó almintá eredményeit. A bemutatásban szereplő következő vizsgálat 1997. – ben történt. Harmadikként állítottuk a fentiek mellé tavalyi, 2007.- ben végzett utolsó vizsgálatot.

V.3.2. A vizsgálattal kapcsolatos kérdésfeltevések

A korábbi kutatási tapasztalatok alapján három dimenzióra vonatkozóan voltak kérdéseink.

1. A munkaérték preferenciák tekintetében milyen jellegzetes változások figyelhetők meg, illetve stabilitás jellemzi a munkával kapcsolatos értékválasztásokat?
2. Az esetleges változás, vagy stabilitás inkább a preferált, vagy inkább az elutasított értékkörökre vonatkozik?
3. A faktoranalízis során megállapítható – e az értékkörök további konvergálása, illetve ezek mennyire hasonlítanak?
4. Megállapítható – e együttjárás az egyes értékkörök választása között a különböző vizsgálatok során?

V.3.3. A mintáról

Mindhárom vizsgálat esetében a Debreceni Egyetem Egészségügyi Kara (Korábban DOTE Egészségügyi Főiskolai Kar) szociális munkás szakos hallgatói alkották a mintát.

N= 80 fő (1993.) N= 74 fő (1997.) N= 188 fő

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

V.3.4. Az egyes értékkörök ranghelyének összehasonlítása

V.3.4.1. Értékkörök ranghelyei a különböző vizsgálatokban

Értékkör	1993.	1997.	2007.
Altruizmus	1.	1.	1.
Változatosság	2.	2.	4
Önérvényesítés	3.	4.	5.
Kreativitás	4.	3.	9.
Függetlenség	5.	5.	8.
Anyagiak	6.	8.	10.
Társas kapcsolatok	7.	6.	2.
Szellemi ösztönzés	8.	7.	11.
Munkateljesítmény	9.	10	6.
Presztízs	10	9.	3.
Hierarchia	11.	11.	7.
Esztétikum	12.	12.	12.
Irányítás	13.	13.	13.
Humán értékek	14.	14.	14.
Játékosság	15.	15.	15.

Az összehasonlító táblázat magas fokú értékstabilitásról árulkodik. Egyetlen értékkör van, mely két ranghely különbséggel szerepel a két vizsgálat eredményei között, ez az anyagi ellenszolgáltatások értékköre. A preferált értékkörök megfelelnek a szakma és a képzés hagyományos értékeinek, valamint a hallgatók életkorából és státuszából adódó igényeknek.

V.3.5. Varimax rotált faktorsúly mátrixok

Ezzel a módszerrel, az első két vizsgálatban öt faktort, a harmadikban négyet sikerült elkülöníteni

V.3.5.1. Az első vizsgálat faktorsúly mátrixai

1. Az első faktorba négy értékkör tartozik. Ez a négy értékkör a következő:

a, anyagiak b, függetlenség c, presztízs d, irányítás

A felsorolt értékkörök együttes jelentéséhez talán a kompetencia fogalma áll a legközelebb. A kompetencia kifejezést a szó eredeti, hatóképességet jelentő értelmében használjuk.

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

Értékkör	Faktorsúly
Anyagi ellenszolgáltatás	.62244
Függetlenség	.56864
Presztízs	.82342
Irányítás	.63972

A táblázatból kitűnik, hogy ezen a faktoron belül a legnagyobb hangsúly a presztízs értékkörén van. Ez nem meglepő, hiszen új foglalkozásról van szó.

2. A második elkülönített faktorba szintén négy értékkör tartozik. Ezek a következők:

a, szellemi ösztönzés b, esztétikum c, változatosság d, önérvényesítés

A négy értékkör együttesen számunkra (bár korántsem annyira egyértelműen, mint az előző faktor esetében) a kreativitás fogalmát implikálta. A kreativitás kifejezést igen tág értelemben gondoltuk, a szó alkotóképességet jelentő értelme miatt.

Értékkör	Faktorsúly
Szellemi ösztönzés	.73346
Változatosság	.48891
Esztétikum	.52543
Önérvényesítés	.45184

A táblázat azt mutatja, hogy ebben a faktorban a szellemi ösztönzés értékköre kapta a legnagyobb súlyt.

3. A harmadik faktorba három értékkör tartozik. Ez a három értékkör a következő volt:

a, társas kapcsolatok b, hierarchia c, altruizmus

A három értékkör együttesen a szociabilitás fogalmát juttatta eszünkbe, mint a társas alkalmazkodást jelentő kifejezést.

Értékkör	Faktorsúly
Társas kapcsolatok	.80100
Hierarchia	.52790
Altruizmus	.51207

V. A követékes periódus vizsgálatainak összefoglalása

A faktorsúlyokból látszik, hogy ebben a faktorban a társas kapcsolatok értékköre rendelkezik a legnagyobb súllyal.

4. A negyedik faktorba csupán a munkateljesítmény értékkör került.

Értékkör	Faktorsúly
Munkateljesítmény	.88072

Meglehetősen magas a faktorsúly értéke a munkateljesítmény értékkörnek.

5. Az ötödik faktorba is csak egy értékkör, a humán értékek tartozik.

Értékkör	Faktorsúly
Humán értékek	.74531

A faktorsúly itt is eléggé nagy.

V.3.5.2 .A második vizsgálat faktorsúly mátrixai

1. Az első faktor itt is csupán egy értékkört, a kreativitást tartalmazza, meglehetősen nagy faktorsúllyal.

Értékkör	Faktorsúly
Kreativitás	.72822

2. A második faktorba két értékkör tartozik:

a, szellemi ösztönzés b, Változatosság

Értékkör	Faktorsúly
Szellemi ösztönzés	.75916
Változatosság	.64457

Látható, hogy az előző vizsgálat 2. faktorának „első fele” található meg ebben a faktorban, a szellemi ösztönzés megtartva nagy faktorsúlyát, a változatosság értékköre pedig alaposan megerősödött.

3. Ebbe a faktorba is két értékkör került be meglehetősen nagy faktorsúllyal:

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

a, humán értékek b, irányítás

Értékkör	Faktorsúly
Humán értékek	.82206
Irányítás	.65664

4. A negyedik faktor már három értékkört tartalmaz:

a, esztétikum b, önérvényesítés c, társas kapcsolatok

Értékkör	Faktorsúly
Esztétikum	.86788
Önérvényesítés	.56028
Társas kapcsolatok	.50058

A táblázatból látható, hogy az esztétikum értékköre nagy faktorsúllyal „uralja” a faktort.

5. Az utolsó faktorba szintén három értékkör tartozik:

a, anyagi ellenszolgáltatás b, presztízs c, munkateljesítmény

Értékkör	Faktorsúly
Anyagi ellenszolgáltatás	.77239
Presztízs	.62912
Munkateljesítmény	.45144

Itt az feltűnő, hogy az előző vizsgálat 1. faktorának két eleméhez társul elég alacsony faktorsúllyal a munkateljesítmény értékköre.

Összességében megállapítható, hogy számszerűen egyenlő számú faktort találtunk mindkét vizsgálatban, de a faktorok szerkezetükben is és tartalmukban is eltérnek egymástól, valamelyes hasonlóságot azért megtartva.

V.3.5.3. A harmadik vizsgálat faktorsúly mátrixai

A fenti módszerrel ebben a vizsgálatban négy faktort sikerült elkülöníteni. Az első vizsgálatunk során öt faktor volt megállapítható.

Az első faktor teljesen megegyezik a korábbi vizsgálatban találttal. Ebben a faktorba négy értékkör tartozik. Ez a négy értékkör a következő: anyagiak, függetlenség, presztízs, irányítás

V. A követékes periódus vizsgálatainak összefoglalása

Az akkori értelmezést is megtarthatjuk, annyira egyeznek egymással. A felsorolt értékkörök együttes jelentéséhez talán a kompetencia fogalma áll a legközelebb. A kompetencia kifejezést a szó eredeti, hatóképességet jelentő értelmében használjuk. Ennek a faktornak tehát, a kompetencia faktor nevet adtuk.

Értékkör	Kompetencia	Faktorsúly
Irányítás		.7790
Presztízs		.6770
Függetlenség		.6430
Anyagiak		.5810

Érdekes, hogy a faktoron belül a hangsúly áttevődik presztízs értékköréről az irányításra, eléggé nagy faktorsúllyal.

A következő faktorhoz három értékkör tartozik, meglehetősen kiegyensúlyozott struktúrában. A három értékkör: altruizmus, társas kapcsolatok, hierarchia. Ezúttal is a szociabilitás fogalmat implikálja számunkra, csakúgy mint az első vizsgálat során.

Értékkör	Szociabilitás	Faktorsúly
Altruizmus		.7670
Társas kapcsolatok		.7060
Hierarchia		.7010

A harmadik faktorhoz szintén három értékkör tartozik. Ezek a következők: szellemi ösztönzés, humán értékek, kreativitás. Együttesen, ismerve az értékkörök tartalmát, egyértelműen az alkotást juttatják az eszünkbe.

Értékkör	Alkotás	Faktorsúly
Szellemi ösztönzés		.7620
Humán értékek		.7090
Kreativitás		.5930

A faktoron belül, a kreativitásnak lényegesen kevesebb a faktorsúlya, mint a másik két értékkörnek.

V. A követékes periódus vizsgálatainak összefoglalása

Végezetül a negyedik faktor. Ide is három értékkör tartozik: játékosság, anyagiak, esztétikum. Ebben az esetben kissé erőltetett frappírozással mondhatjuk csak, hogy ez a faktor az érdekesség fogalmát juttatja az eszünkbe.

Értékkör	Érdekesség	Faktorsúly
Játékosság		.8030
Anyagiak		.6250
Esztétikum		.6050

A faktorba sorolás érvényességének megállapítását mutató két index az adott faktorba tartozó értékkörök összetartozásának megállapítását lehetővé teszik:

Indexek

Kaiser-Meyer-Olkin: .737 (erős)
Bartlett: .0000

A faktoranalízis során nyert tapasztalataink is megegyeznek az összes korábbi hazai vizsgálat ilyen jellegű konzekvenciáival. Általában 4-6 faktor állapítottak meg, eléggé egyértelmű struktúrával. A mi eredményeink is ezzel összhangban vannak. Most is elmondhatjuk, hogy a kevés faktor, nem az eredeti értékkörök irrelevanciáját jelentik.

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

V.3.6 Korrelációs számítás

V.3.6.1. Az első vizsgálat korrelációs mátrixa

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	1.0000														
2	.12109	1.0000													
3	.26389	.04782	1.0000												
4	.45609	.13879	.34187	1.0000											
5	.32991	.29748	.42305	.41842	1.0000										
6	.11779	.22391	.52473	.36145	.48788	1.0000									
7	.45519	.17470	.22433	.31527	.22731	.08747	1.0000								
8	.18882	.42838	.17624	.37050	.23085	.23022	.33697	1.0000							
9	.15079	.05165	.23990	.28645	.31012	.28019	.28170	.28090	1.0000						
10	.39446	.25774	.32629	.54513	.46229	.96332	.33457	.50207	.9768	1.0000					
11	.04163	.29294	.15554	.22748	.17860	.1803	.26697	.47910	.08714	.26503	1.0000				
12	.29224	.30167	.17208	.24094	.15039	.40118	.29370	.28285	.31643	.19368	.27878	1.0000			
13	.24937	.26097	.06415	.13295	.27132	.29628	.32534	.16823	.14216	.22566	.35199	.12545	1.0000		
14	.34333	.10196	.49357	.39899	.44656	.59945	.31518	.21959	.42334	.36599	.26364	.48286	.18510	1.0000	
15	.35761	.20286	.43351	.21673	.33528	.37017	.44072	.43949	.31103	.14642	.44450	.28617	.22231	.39161	1.0000

Jelölések:

1. Szellemi ösztönzés	2. Altruizmus	3. Anyagiak
4. Változatosság	5. Függetlenség	6. Presztízs
7. Esztétikum	8. Társas kapcsolatok	9. Játékosság
10. Önérvényesítés	11. Hierarchia	12. Humán értékek
13. Munkateljesítmény	14. Irányítás	15. Kreativitás

A korrelációs együtthatók értékei alapján csupán három együtt járás volt megállapítható. A legerősebb együtt járás a presztízs értékköre és az önérvényesítés között van. Az együttható értéke (0.96332) majdnem tökéletes korrelációt mutat. Jóval kisebb együtt járás van a presztízs és az anyagiak között. Ami a legérdekesebb összefüggésnek tűnik, hogy az önérvényesítés némi korrelációt mutat a társas kapcsolatokkal.

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

74. táblázat: A harmadik vizsgálat korrelációs mátrixa

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
1.	1.000	0.149	0.066	0.385	0.189	0.026	0.355	0.203	0.171	0.247	0.092	0.292	0.357	0.277	0.389
2.	0.149	1.000	0.055	0.441	0.191	0.243	0.298	0.351	0.109	0.197	0.321	0.120	0.167	0.012	0.179
3.	0.066	0.055	1.000	0.172	0.361	0.493	0.303	0.171	0.396	0.428	0.227	0.031	0.005	0.228	0.277
4.	0.385	0.441	0.172	1.000	0.392	0.296	0.208	0.319	0.199	0.454	0.347	0.161	0.236	0.350	0.335
5.	0.189	0.191	0.361	0.392	1.000	0.387	0.310	0.270	0.222	0.201	0.252	0.070	0.274	0.376	0.271
6..	0.026	0.243	0.493	0.295	0.387	1.000	0.294	0.268	0.225	0.302	0.307	0.053	0.166	0.430	0.359
7.	0.355	0.298	0.303	0.208	0.310	0.294	1.000	0.237	0.456	0.332	0.359	0.226	0.215	0.058	0.508
8.	0.203	0.351	0.171	0.319	0.270	0.268	0.237	1.000	0.229	0.364	0.504	0.085	0.320	0.201	0.229
9.	0.171	0.109	0.395	0.199	0.222	0.225	0.456	0.229	1.000	0.259	0.255	0.113	0.110	0.001	0.332
10.	0.247	0.197	0.428	0.454	0.201	0.302	0.332	0.364	0.259	1.000	0.259	0.092	0.263	0.205	0.289
11.	0.092	0.321	0.227	0.347	0.252	0.307	0.359	0.504	0.255	0.259	1.000	0.038	0.292	0.152	0.234
12.	0.292	0.120	0.031	0.161	0.070	0.053	0.226	0.085	0.113	0.092	0.038	1.000	0.164	0.148	0.315
13.	0.357	0.167	0.005	0.236	0.274	0.166	0.215	0.320	0.110	0.263	0.292	0.164	1.000	0.343	0.292
14.	0.277	0.012	0.228	0.350	0.376	0.430	0.058	0.201	0.001	0.205	0.152	0.148	0.343	1.000	0.284
15.	0.389	0.179	0.277	0.335	0.271	0.359	0.508	0.229	0.332	0.289	0.234	0.315	0.292	0.284	1.000

1. Szellemi ösztönzés 2. Altruizmus 3. Anyagiak 4. Változatosság 5. Függetlenség
6. Presztízs 7. Esztétikum 8. Társas kapcsolatok 9. Játékosság 10. Önérvényesítés
11. Hierarchia 12. Humán értékek 13. Munkateljesítmény 14. Irányítás 15. Kreativitás

Megvizsgáltuk az egyes értékkörök együtt járását is. A korábbi vizsgálat eredményeihez hasonlóan, most is csak kevés együtt járás figyelhető meg. Az első vizsgálatnál hármat találtunk, számszerűen most két korreláció állapítható meg. De az együttjáró értéke alapján nem túl szoros az együtt járás az esztétikum és a kreativitás, valamint társas kapcsolatok és a hierarchia között.

V.3.7. Az eredmények egybevetése, más hazai vizsgálatok eredményeivel

Itt most csak a fejezetben ismertetett három vizsgálat részletesen elemzett adatait vetjük össze a korábbi hazai hasonló vizsgálatok eredményeivel. A nagy mintán végzett, az előző részben ismertetett vizsgálat összevetései ott vannak ismertetve. A magyarországi értékorientációs vizsgálatok közül elsősorban az oktatás területén végzett munkaérték vizsgálatok azok, amelyek különös figyelmet érdemelnek. Egy középiskolások körében végzett vizsgálat (Schüttler és Kiss 1985.) is történt, bár a vizsgálati módszer azonos volt a mienkkel (Super- féle munkaérték kérdőív), a vizsgálati minta alapvető eltérése miatt, eredményének összehasonlításával külön nem foglalkoznánk. Ugyancsak a felsőoktatásban tanuló hallgatók körében végzett vizsgálatot Perczel Tamás is, de az iránya

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

és a módszere más volt, így az összevetés is nehézkesnek és irrelevánsnak tűnik. (Perczel 1992.) Tulajdonképpen ide tartozik a már pályán lévő fiatal értelmiségiek körében végzett vizsgálat (Váriné Szilágyi Ibolya 1981.), de a fenti okok miatt e helyütt külön nem térünk ki rá. Annál nagyobb figyelmet érdemelnek az orvostanhallgatók körében végzett munkaérték vizsgálatok. Időrendben a Csepeli – féle (Csepeli és Somlai 1978.), a Szilágyi Klára (Szilágyi 1979., 1980., 1985.) és Benson Katalin (Benson 1985.) által végzett vizsgálatok, jóllehet a vizsgálatok céljai eltérőek voltak, de a teljes módszerbeli és nagyfokú mintabeli hasonlóság miatt érdemesnek tartjuk röviden ismertetni azokat és eredményeik számunkra érdekes vonatkozásairól szólni. Ebbe a sorba illeszthető még Szilágyi Klárának két további, Super-féle munkaérték kérdőívvel, tanulmányaikat kezdő, illetve befejező egyetemi és főiskolai hallgatókon végzett vizsgálata (Szilágyi 1984., 1985.) is. Saját vizsgálataink eredményeivel való részletes összevetésre nem vállalkozhattunk, ez egy másik tanulmány témája lehetne. Az érdekesebb összefüggésekre természetesen utaltunk.

Amint a fejezet elején már említettük, az orvostanhallgatók körében végzett vizsgálatok különösen érdekesek számunkra, hiszen a populáció hasonlósága (felsőoktatásban lévő hallgatók) mellett, szakmai hasonlóság is felfedezhető (humán segítő) és az egészségügyi főiskolások pedig orvosegyetemi (DOTE) keretben tanulnak. A Benson - féle vizsgálatban tapasztalt értékpreferenciák nagyjából megegyeznek a többi vizsgálat eredményeivel. Ez egy longitudinális jellegű vizsgálat volt, melyet 1982. 1985. között végeztek a SOTE három karának (ÁOK, FOK, GYOK) hallgatói, valamint felvételt nem nyert, de ide jelentkezett jelöltek körében. (Benson 1985.) Hasonló mintán végzett vizsgálatot Csepeli György és Somlai Péter is (Csepeli és Somlai 1980.). Ugyancsak orvostanhallgatókra vonatkoznak Szilágyi Klára vizsgálatai (Szilágyi 1979., 1980., 1985.) is. A fenti vizsgálatok célja (a mienktől eltérően) a Super-féle munkaérték kérdőív pályaalakulási vizsgálati módszerként való érvényességének kipróbálása volt.

Az értékpreferenciák nagyjából megegyeztek. Első helyen mindegyik vizsgálatban az altruizmus szerepelt és ez a mi vizsgálati eredményeinkkel is teljesen egybevág. A második helyen is tökéletes a hasonlóság, a változatosság mint munkaérték, mindegyik vizsgálatban, így a mienkben is azonos helyen van rangsorolva. Lényeges eltérés van viszont a preferált értékek közül az önérvényesítés tekintetében, mely érték kör a mi első vizsgálatunkban markánsan a harmadik helyen szerepel, a második vizsgálatban negyedik, a harmadik vizsgálatban ötödik, azaz, mindig a preferáltak közé sorolt be, addig a többi vizsgálatban egyrészt hátrébb szerepel, vagy szór (Benson-féle), sőt csaknem az

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

elutasítottak közé tartozik (Benson-féle vizsgálat, ÁOK alminta). Az elutasított értékkörök is megegyeznek legtöbb esetben a rangszám is azonos. Az esztétikum a Csepeli-féle vizsgálatban a 13. a többiben (a mienkben is) a 12. helyet foglalja el. Az elutasított értékkörök: játék (mindenütt utolsó), humán értékek (!), irányítás voltak. Érdekes, hogy az anyagiak a mi vizsgálatunkban lényegesen előkelőbb helyen szerepel (6. ill. 8. !), mint az orvosegyetemi mintákon, ahol gyakorlatilag az elutasított értékek közé csúszott (12.). Ez a tény, figyelembe véve a közvélemény vélekedését az orvosi pálya és az anyagiak összefüggéséről, több mint érdekes.

A faktoranalízis kapcsán is mutatkoztak eltérések. Szilágyi hat faktort talált. Ezek a következők voltak: intellektuális értékek, irányítás, altruizmus, társas kapcsolatok, anyagiak, függetlenség. A Benson-féle vizsgálatban három faktort tudtak elkülöníteni: az első faktor az intellektuális értékek, a második faktorban az anyagiak és a presztízs, mint fő értékek, idetartozott még az irányítás is (tehát nem külön faktor!), a harmadik faktor, pedig a társas kapcsolatokra vonatkozik. Az általunk jelen fejezetben ismertetett első két vizsgálatban öt faktor volt elkülöníthető, az utolsóban három. (Ezekről a faktorokról részletesebben saját eredményeink értékelésekor bővebben szoltunk.)

A további két vizsgálat eredményei a következőképpen alakultak. Az első évesek vizsgálatánál (Szilágyi 1985.) három pályacsoport képviselőit tesztelték (agrár, műszaki, pedagógus) és az egyes szakmák értékpreferenciái a következők voltak: az első öt ranghelyen ugyanazon értékkörök helyezkedtek el (változatosság, önérvényesítés, társas kapcsolatok, kreativitás, munkateljesítmény). Egy ponton mutatkozott lényeges eltérés, mégpedig az altruizmus kérdésében, ugyanis amíg a pedagógushallgatóknál az első helyen szerepelt (teljesen megegyezve a már ismertetett kutatások tapasztalataival), addig az agrárhallgatóknál a hatodik, a műszakiaknál csupán a hetedik ranghelyen található. Sajátosnak mondható a fentebb említett értékkörök szakmák szerinti sorrendje. A műszaki és az agrárhallgatók választásai egy helyen térnek el, a kreativitás és a munkateljesítmény tekintetében. (A műszakiaknál a kreativitás eggyel előbbi [4.] ranghelyen szerepel, mint a munkateljesítmény. Az agrárosoknál ez fordítva van. A pedagógushallgatók a már említett altruizmusbeli különbség mellett, az önérvényesítés kérdésében is eltérnek a másik két szakmától, elébe helyezve azt a társas kapcsolatoknak. (Ez kissé meglepő!) A többi választás hasonló a preferált értékkörök tekintetében. Az elutasított értékeknél is nagyjából hasonló a helyzet. Az utolsó öt ranghelyen megegyező értékkörök (játékosság, humán értékek, irányítás, esztétikum, hierarchia) állnak egy sorrendi cserével (irányítás vs. esztétikum) a műszakiaknál és az agrárosoknál (az utóbbiak egy hellyel hátrébb sorolták az

V. A követéses periódus vizsgálatainak összefoglalása

esztétikumot), illetve egy másik értékkör (anyagiak) megjelenése a pedagógushallgatóknál (az esztétikum helyett), egy sorrendi cserével (az irányítás eggyel hátrébb szerepel, mint a humán értékek). Az altruizmust leszámítva, hasonló tendenciát mutatnak a preferált értékkörök, mint a már említett vizsgálatoknál. Hasonló a helyzet az elutasított értékkörök esetében is. A presztízs helye itt is megegyezik az előzőekkel. A faktoranalízis során hat faktort különítettek el a korábban már említett főértékek szerinti megoszlásban. A tanulmányaikat befejező hallgatók körében végzett vizsgálat (Szilágyi 1984.) azonos képet mutat az elsőévesekével mind a preferált, mind pedig az elutasított értékkörök tekintetében, egy sajnálatos eltéréssel. Az altruizmus ugyanis a végzős pedagógushallgatóknál kettővel hátrábbi ranghelyen található, mint az elsősöknél. (Ez üzenetértékű a tanárképzés számára!) A faktoranalízis eredménye ugyanaz volt, mint az előző vizsgálat esetében.

A fentebb leírt sajátosságokon túl érdekesnek mondható, hogy az ismertetett vizsgálatoknál egyaránt „soknak” bizonyult a Super-féle 15 értékkör, ami minden bizonnyal a minták speciális összetételének az „eredménye”, s nem az eredeti értékkörök irrelevanciáját jelentik. Egyértelműen megállapítható tehát, egyfajta munkaérték stabilitás, mely 10-15 év eltéréssel és mintabeli különbség ellenére is meglehetősen nagy állandóságot mutat a munkával kapcsolatos értékek tekintetében a felsőoktatásban résztvevő hallgatóknál.

VI. AZ ÖSSZEGZŐ VIZSGÁLAT BEMUTATÁSA

VI.1. A vizsgálat célja

A vizsgálat során alapvetően a tizenöt éves kutatás lezárása volt. Általában véve arra voltunk kíváncsiak, hogy az alapadatokhoz képest milyen változások mérhetők a vizsgált elemekkel kapcsolatban. Közvetlen kérdésként az alábbiakat fogalmaztuk meg:

- Milyen munkaérték preferencia struktúra állapítható meg a jelenleg képzésben lévő szociális munkás hallgatóknál?
- Milyen faktorok határozhatók meg ezen a struktúrán belül?
- Mennyire egyezik meg, illetve tér el ez a struktúra a korábbi vizsgálatok során megállapítottaktól?
- Van – e együtt járás az értékkörök között?
- Milyen esetleges változások állapíthatók meg a hallgatóknak a pályával kapcsolatos tudattartalmait illetően?
- Esetleg milyen faktorok határozhatók meg ezzel kapcsolatban?
- Mutat – e valamilyen összefüggést az értékkörök választásával?

VI.2. A vizsgálat során alkalmazott módszerek

Korábbi fejezetben már szoltunk róla, hogy az első vizsgálat tapasztalatai alapján átdolgozott saját fejlesztésű kérdőívet használtunk, melyben a kérdések kis részben demográfiai jellemzőkre, nagyobb részt pályával kapcsolatos tudattartalmakra kérdez rá. A kérdések zárt, feleletválasztásos formában, illetve ötfokozatú skála formájában voltak megjelenítve a vizsgálati személyek számára.

A másik használt eszköz, a már szintén korábban említett Super – féle munkaérték kérdőív Csepeli és Somlai által adaptált változata volt. Ennek kimerítő elemző bemutatását már egy korábbi fejezetben elvégeztük, ezért ehelyütt eltekintünk ettől. Az adatértelmezéshez használt statisztikai eljárásokat az eredmények prezentálásakor közöljük.

VI.3 A vizsgálati minta

Ebben a befejező kutatási fázisban, az első kiinduló vizsgálati mintánk alapját jelentő szociális munkás hallgatók voltak ismét a vizsgálati személyek. A Debreceni Egyetem Egészségügyi Karának szociális munkás szakos hallgatói. Nappali tagozatos hallgatók voltak, zömmel a I. és a II. évfolyamról. A vizsgálat 2007. márciusában és 2007. októberében történt. A vizsgálati minta önkéntes jelentkezés alapján lett kialakítva.

VI. Az összegző vizsgálat bemutatása

N= 188

Nő: 158 fő

Férfi: 30 fő

Ebben a fejezetben záránk, az értekezés empíriájának bemutatását. Először a Super – féle munkaérték kérdőívvel nyert adatokat prezentáljuk és szokásos módon azonnal értelmezni is próbáljuk azokat. Egyúttal visszautalunk a korábbi vizsgálatoknál a hasonló elemek mentén nyert eredményekkel való esetleges kapcsolatra.

VI.4. Egyes értékkörök ranghelye

75. táblázat: Ranghelyek

Értékkörök	Átlag	Szórás
1. Altruizmus	13,94681	1,476461
2. Társas kapcsolatok	12,85106	1,854709
3. Presztízs	12,57447	2,172602
4. Változatosság	12,48936	1,960605
5. Önérvényesítés	12,19149	2,006852
6. Munkateljesítmény	11,85106	2,355307
7. Hierarchia	11,68085	2,195855
8. Függetlenség	11,2766	2,591982
9. Kreativitás	10,90426	2,68436
10. Anyagiak	10,89362	2,822597
11. Szellemi ösztönzés	10,64894	2,29402
12. Esztétikum	9,989362	2,353194
13. Irányítás	9,882979	2,663397
14. Humán értékek	9,180851	2,373522
15. Játékosság	7,37234	2,313978

A táblázat értékelését a következő táblázattal együtt adjuk.

VI. Az összegző vizsgálat bemutatása

76. táblázat: Ranghely összehasonlító táblázat

Értékkör	1993.	1997.	2007.
Altruizmus	1.	1.	1.
Változatosság	2.	2.	4.
Önérvényesítés	3.	4.	5.
Kreativitás	4.	3.	9.
Függetlenség	5.	5.	8.
Anyagiak	6.	8.	10.
Társas kapcsolatok	7.	6.	2.
Szellemi ösztönzés	8.	7.	11.
Munkateljesítmény	9.	10.	6.
Presztízs	10.	9.	3.
Hierarchia	11.	11.	7.
Esztétikum	12.	12.	12.
Irányítás	13.	13.	13.
Humán érték	14.	14.	14.
Játékosság	15.	15.	15.

Ha az egyes értékkörök rangsorát összehasonlítjuk a korábbi vizsgálatok munkaérték preferenciáival, akkor az elutasított értékkörök szinte teljes egyezését állapíthatjuk meg. Tehát a célzott pálya, iskolatípus, s különösen társadalmi közeg és történelmi kor generálhatta hatások ellenére, teljes állandóság mutatkozik az egyetemista, főiskolás populációnál az elutasított értékek tekintetében. A preferált értékeket nézve az altruizmus is a sarokpont a fiatalok értékpreferencia struktúrájában. Most már elmondhatjuk, hogy tucatszámra is több vizsgálat eredményét egybevetve, az altruizmus az egyetemista, főiskolás populáció egyik legpreferáltabb értékköre. Ez vigasztalónak is mondható, ha a bennünket jelenleg körülvevő világ jelenségeit nézzük: A fiatalok valamikor később, a pályagyakorlás során válnak önzővé, ha szabad ezt a kifejezést használnunk. A szociális munkás pálya társadalmi elfogadottságának emelkedését jól jelzi, hogy a pályapresztízs a preferált értékek közé emelkedett, a korábbi semlegesnek mondható övezetből. A társas kapcsolat értékkörének preferenciája teljesen megfelel a pálya jellegének. A változatosság megmaradt a preferált értékkörök között, még ha pozicionálisan veszített is, a korábbi vizsgálatok eredményeihez képest. Az életkori és élethelyzetbeli sajátosságoknak teljesen megfelel a változatosságra való törekvés. Amiről feltétlenül szólni kell, hogy a sokat emlegetett anyagiak tulajdonképpen egyetlen vizsgálatban sem emelkedtek ki a semleges értékkörök övezetéből. Csak egyetlen olyan eredményünk volt, ahol ennek a zónának az

VI. Az összegző vizsgálat bemutatása

elején foglalt helyet. Az első vizsgálatunk egyik mintájában. Mondhatjuk, hogy az anyagiak primátusa valamikor később alakul ki, valószínűleg az élethelyzet radikális megváltozásának következtében. Ami érdekes, hogy a szellemi ösztönzés és a kreativitás értékköre a semleges értékkörök között maradt, ami az élethelyzetnek nem nagyon felel meg. (Szüntelen ismeretszerzés!) Az előző fejezetben utaltunk is rá, hogy a különböző összetételű hallgatóságú karokon azért egyes különbségek megragadhatók. A külföldi mintán végzett vizsgálatokkal összehasonlítva is alapvetően csak a német egyetemisták altruizmushoz való viszonya jelent radikális eltérést. A munkaerő piac teljesítmény centrikus elvárásait tekintve meglepő, hogy a munkateljesítmény még most sem tartozik a preferált munkaértékek közé. Mindent egybevetve a munkaértékek rangsoráról elmondhatjuk, hogy meglehetősen nagy fokú stabilitás jellemzi a populáció munkával kapcsolatos értékvalasztását és az sokkal inkább függ az életkori és élethelyzetbeli sajátosságoktól, mint a pálya jellegétől, vagy annak társadalmi kontextusától.

77.táblázat: Nemek közötti jellegzetes különbségek

Értékkörök	Átlag nők	Átlag férfiak	F- próba értéke	Szign. szint
Szellemi ösztönzés	10.5063	11.4000	3.907	0.050
Presztízs	12.8101	11.3333	12.428	0.001
Esztétikum	10.2152	8.8000	9.589	0.002
Önérvényesítés	12.3544	11.3333	6.765	0.010
Munkateljesítmény	11.6962	12.6667	4.381	0.038

A táblázatban látható szignifikáns különbségek a nemek között részben erősítenek nemi sztereotípiák által táplált vélekedéseket, részben éppen hogy atipikusnak mondhatók. Az, hogy a férfiak preferálják jobban a szellemi ösztönzést és munkateljesítményt, nemkülönben hogy a nők fontosabbnak az esztétikumot, teljesen megfelelnek a nemekről kialakított általános képnek és hagyományos szerepfelfogásnak. Másfelől viszont a nők által szignifikánsan jobban preferált értékek közé a presztízs és az önérvényesítés is tartozik, az mintha ellentmondana a megszokott felfogásnak.

78. táblázat: Életkorok közötti jellegzetes különbségek

Értékkörök	Átlag 18 – 25 év	Átlag 25-35 év	F- próba értéke	Szign. szint
Önérvényesítés	12.1222	13.7500	5.180	0.024
Munkateljesítmény	11.7778	13.5000	4.180	0.042

Ezek az adatok viszont azt a vélekedésünket erősítik, hogy az életkor és élethelyzet jobban befolyásolja a munkával kapcsolatos elvárásokat. A magasabb életkor valószínűsítette nagyobb élettapasztalat és a szintén ebből eredeztethető élethelyzetbeli különbségek két

VI. Az összegző vizsgálat bemutatása

jellegetes ponton mutatkoznak meg. Az önérvényesítés és a munkateljesítmény preferenciája egyértelműen ennek a változónak tudható be.

VI.5. A pályával kapcsolatos tudattartalmakra vonatkozó skálaértékek

Elsőként a pályamotivációkkal kapcsolatos adatokat mutatjuk be.

79. táblázat: Pályamotivációk

Motívumok	átlag	szórás
Emberekkel való segítség	4.8617	0.4543
Emberekkel foglalkozni	4.6063	0.5720
Sikerélményhez jutni	3.8404	0.9978
Megbecsülést szerezni	3.6808	1.1379
Sok pénzt keresni	3.0212	1.2354

A táblázatból kitűnik, hogy legmagasabb skálaértéket az emberekkel való segítség szándéka érte el, s ez teljesen összhangban Super – vizsgálat altruizmus értékkörének stabil preferenciájával. Az érték igen magas, a szórásérték relatíve alacsony. Ehhez képest lényegesen alacsonyabb értékkel szerepelnek a pálya olyan vonzó oldalai, mint a siker, az anyagi és a társadalmi megbecsülés. Ezeknél egyébként a szórásérték is lényegesen magasabb. Az első vizsgálat megfelelő konzekvenciájával összhangban van az eredményeknek ezen alakulása. Úgy tűnik tehát, hogy az ún. „úttörő romantika” nehezen múlik a magyar szociális munkás hallgatóknál.

A következő a szakma gyakorlásához feltétlenül szükséges tulajdonságokra vonatkozó skálaértékek.

VI. Az összegző vizsgálat bemutatása

80. táblázat: Kritérium tulajdonságok

Tulajdonság	Átlag	Szórás
Szakmai felkészültség	4.8191	0.5672
Megfelelő iskolai végzettség	4.7659	0.5169
Empátia	4.6276	0.6043
Talpraesettség	4.6170	0.6240
Önzetlenség	4.0957	0.8928
Kreativitás	3.9042	0.8807
Érzékenység	3.5638	0.9789
Vonzó megjelenés	2.5531	1.1131

Itt nagyon lényeges átrendeződés történt, amit akár drámainak is nevezhetnénk. A filantrópiát jelentő személyiségtulajdonságokról egyértelműen áttevődött a hangsúly a képzésben megszerezhető, illetve elsajátítható végzettségre és szakmai felkészültségre. A vonzó filantróp jellegű személyiségvonások, illetve az alkotó fantáziát feltételező kreativitás lényegesen kisebb értékkel szerepel ezen utolsó vizsgálatban, mint a tizenöt évvel ezelőttiben. Nagyon úgy tűnik, hogy a pálya mind teljesebb hazai professzionalizációja, ezen téren már megjelenik a hallgatóknak, a pályáról való gondolkodásában. A fizikai megjelenésre vonatkozó vélemény várható volt, bár kissé ellent mond a modern pályatréningek idevágó javaslatainak.

Ugyancsak érdekesek voltak a pálya gyakorlását kizáró tulajdonságokra vonatkozó vélemények.

81. táblázat: Kizáró tulajdonságok

Tulajdonság	Átlag	Szórás
Szakmai felkészületlenség	4,478723	1,023684
Megfelelő végzettség hiánya	4,457447	1,064227
Tehetetlenség	4,372340	0,950201
Önzés	4,308511	0,867906
Érzéketlenség	4,265957	1,007238
Merev gondolkodás	3,670213	1,091396
Másság elutasítása	3,563830	1,410853
Rossz külső	2,882979	1,302243

VI. Az összegző vizsgálat bemutatása

Az előző táblázatban foglalt eredményekkel teljesen összhangban, a kizáró tulajdonságok tekintetében is lényegesen pragmatikusabban gondolkoznak ma a hallgatók, mint másfél évtizeddel ezelőtt. A mizantróp jellegű személyiségtulajdonságok, mint az intolerancia, lényegesen kevésbé tartatott a vizsgált hallgatói minta által kizárónak a szociális pályán, mint mondjuk a megfelelő szakmai végzettség hiánya. A fizikai külső megítélése hasonló, a pályán való működés során előnyös tulajdonságoknál tapasztaltakhoz. A kutatás kezdetén tapasztalt kulturális különbségek, ami szignifikáns volt a külföldi és a magyar hallgatók ilyen jellegű gondolkodásában, eltűnni látszik.

A sorban, a szakmának tulajdonított szépségek következnek.

82. táblázat: Tulajdonított szépség

Tulajdonítás	átlag	szórás
Emberekre való segítség	4,861702	0,376774
Emberekkel foglalkozni	4,659574	0,519578
Sikerélményhez jutni	3,829787	0,824860
Megbecsülést szerezni	3,808511	1,018924
Sok pénzt keresni	2,308511	1,126672

Ezen a területen ismét érzékelhető a motivációnál már megtapasztalt segítő alapattitűd. Természetesen ez is teljesen összhangban van az altruizmus már sokszor megállapított preferenciájával. A sikeres pályagyakorlás olyan vonzó elemei, mint a magas jövedelem és a társadalmi megbecsülés szignifikánsan alacsonyabb skálaértékkel követi. A vizsgálatba bevont hallgatók abszolút koherensen gondolkoznak a motivációt és a pályának tulajdonított szépségeket illetően. Ironikusabb úgy is megfogalmazhatnánk persze, hogy a vágy fantázia megjelenik a pályamotivációban.

VI. Az összegző vizsgálat bemutatása

83. táblázat: Tulajdonított nehézség

Tulajdonítás	átlag	szórás
Pszichés megterhelés	3,734043	1,174785
Kevés pénzt lehet keresni	3,351064	1,142601
Emberi hálátlanság	2,978723	0,972512
Kudarok	2,617021	1,038054
Semmibe vétel	2,595745	1,238445

Nagyon érdekes, hogy ez a táblázat nem az inverzét adja az előzőnek, jóllehet következhetne ez is belőle. A vizsgálati személyek a szakmának tulajdonított nehézségek terén sokkal pragmatikusabban vélekednek, mint az előnyös oldalak tekintetében. Rendkívül reális nehézségeket ruháznak fel nagyobb skálaértékkel. A már többször hivatkozott kulturális különbség itt is csökkenni látszik.

VI.6. Faktoranalízis

A kérdőívünk elemzésnél is elvégeztük a faktoranalízist, hogy az összetartozó elemeket esetleg ki tudjuk rajzolni. Ennek során négy faktort sikerült meghatározni.

Az első faktorba két elem került, az egyik szignifikánsan nagyobb faktorsúllyal. Mindkettő filantróp jellegű magatartásra vonatkozik, ezért a társas faktor elnevezést adtuk neki.

84. táblázat: Társas faktor

Vonatkoztatás	Társas	Faktorsúly
Emberek segíteni		.8080
Emberekkel foglalkozni		.6860

A következő faktorba négy elem tartozik. A faktorstruktúra eléggé kiegyensúlyozott, bár nem túlságosan magas faktorsúly értékekkel kerültek be az egyes elemei. A bekerült elemek megítélésünk szerint a valós, hatékony tevékenység hiányára vonatkoznak, ennek mintegy ellentétéként, a látszat faktor elnevezésben foglalnánk össze a lényegét.

VI. Az összegző vizsgálat bemutatása

85. táblázat: Látszat faktor

Vonatkoztatás	Látszat	Faktorsúly
Tehetatlenség		.6650
Végzettség hiánya		.6600
Önzés		.6550
Felkészületlenség		.6220

A harmadik faktor két elemet tartalmaz. A struktúra nem kiegyensúlyozott, a pénzkeresés lényegesen nagyobb faktorsúllyal került be a társadalmi megbecsülés. A tartalmat illetően a legkifejezőbbnek az elismerés faktor elnevezést éreztük.

86. táblázat: Elismerés faktor

Vonatkoztatás	Elismerés	Faktorsúly
Sok pénzt keresni		.8030
Megbecsülést szerezni		.6050

A sorban az utolsó faktor négy elemet tartalmazott. A faktor struktúrája kiegyensúlyozottnak mondható, az egyik elem némi túlsúlyával. A vonatkoztatott elemek mindegyike a hiánynak valamilyen előfordulását implikálja, ezért a deficit faktor nevet adtuk neki.

87. táblázat: Deficit faktor

Vonatkoztatás	Deficit	Faktorsúly
Kudarac		.7580
Emberi hálátlanság		.6490
Pszichés megterhelés		.6170
Semmibe vevés		.6120
Kevés pénz		.6040

VI. Az összegző vizsgálat bemutatása

A faktorba sorolás érvényességének megállapítását mutató két index az adott faktorba tartozó értékkörök összetartozásának megállapítását itt is lehetővé teszik:

Kaiser-Meyer-Olkin: .667 (közepes)

Bartlett: .0000

VII. MEGBESZÉLÉS

Magyarországon a rendszerváltozással gyakorlatilag egy időben induló szociális munkás képzés vizsgálatára irányuló kutatásunk végére értünk. A kezdeti vizsgálatok lehetővé tették, hogy az első tényanyagot tudjuk prezentálni az új szakmacsoport elsajátítását vállaló fiatalok pályával kapcsolatos gondolkodásáról. Egyértelműen tapasztalható volt a nyugat – európai hallgatók és a magyar hallgatók közötti kulturális különbség a pályával kapcsolatos gondolkodást illetően. Ha polarizáltan és egyszerűen akarnánk megfogalmazni a jellegzetes különbséget, akkor azt mondhatnánk, hogy a mi hallgatóink gondolkodásában alapvetően a romantika dominált, a külföldi hallgatók pragmatizmusához képest. Ez a különbség azonban egyre zsugorodni látszik, amiben valószínűleg a szociális munkás pálya mind teljesebb professzionalizációja, a társadalmi átalakulás kiteljesedése és az európai integrációs folyamat egyaránt szerepet játszik. A vizsgálatok során levont konzekvenciák lehetőség szerint utat kaptak a képzés irányába, a feltárt elemekből sikerült néhányat a képzéskorszerűsítések során az oktatásba beemelni, másokat pedig, a képzési propaganda eszköztárába. Éppen a felsőoktatás radikális átalakulása volt az egyik oka a kutatás lezárásának. Ugyanis azt gondoljuk, hogy más alapokról, más céllal, más képzési filozófiával történik ma már a szociális szakemberképzés. A kutatás másik nagy vonulata a D. E. Super pályafejlődés elméletének alapján kidolgozott kérdőívvel végzett vizsgálatssorozat volt. Ennek fontosabb eredményeit foglaltuk össze, két nagyobb munkában, illetve publikáltuk folyamatosan különböző fórumokon.

A disszertációban a három vizsgálati szakasz mentén haladva ismertettük az eredményeket, célszerűnek látjuk ennek megfelelően összefoglalni a fontosabb konzekvenciákat:

Az első vizsgálati szakasz, az ún. „alapvizsgálat” eredményeinek összefoglalása:

Az eredmények egyértelműen azt mutatták, hogy a hallgatók az emberi tényezővel kapcsolatos tartalmakat részesítették előnyben. Ez minden vetületben jelentkezett. A fentiekből adódóan, a pszichológia kompetenciájában oktatott tárgyak kaptak hangsúlyt az elképzelésekben. A pályamotivációban nagyon nagy szerepet kapott a vizsgált mintában, a pusztán segíteni akarás, ami jól korrelált a többi értékválasztással is. Elgondolkasztató volt, hogy a hallgatók rendkívül kedvezőtlen belső képpel rendelkeztek a társadalmat illetően, ami a szakma nehéz társadalmi integrálódását vetítette előre. A magyar hallgatók pályával kapcsolatos tudattartalma sokkal kevésbé volt „pragmatikus”, mint a külföldi hallgatóké, vagy a kontrollcsoportként szereplő orvostanhallgatóké. Egyfajta „úttörő romantikával” volt jellemezhető.

VII. Megbeszélés

A munkaérték preferencia struktúra nagyjából megfelelt a korábbi hazai vizsgálatok során megállapított értékszerkezetnek. Mind a preferált, mind pedig az elutasított értékek tekintetében. Nagyon fontos elem volt, hogy az altruizmus hangsúlyosan a legpreferáltabb értéknek számított, ami a szakmát tekintve természetes, logikus és kívánatos. Az önérvényesítés megjelenése a preferált értékek között, egyben az új pálya helyének keresését is jelezte. A faktoranalízis során úgy tűnt, hogy a Super – féle értékkörök tovább konvergálnak, összesen öt faktort sikerült meghatározni, a faktorsúlyok értékei egyértelmű összetartozást jeleztek. Az egyes értékkörök között három együtt járás volt megfigyelhető, de csak a presztízs és az önérvényesítés értékköre esetében volt szoros.

Összességében az eredmények nagyjából megfeleltek az előzetes elvárásainknak. A képzésen belüli curriculum fejlesztések során a tapasztalatok felhasználásra kerültek. Azóta természetesen, az idő már több ponton meghaladta, de még mindig vannak érvényes konzekvenciái.

A második kutatási szakasz, az ún. „követő vizsgálati periódus” eredményei az alábbiakban foglalhatók össze:

A nemzetközi vizsgálat során nyert eredmények nagyjából megfeleltek a várakozásainknak. A preferált és elutasított értékek sorrendje nagyjából megegyezett az egyes alminták esetében és követte a korábbi vizsgálatok által tapasztalt munkaérték preferenciákat. Ugyanakkor egyes elemekben lényeges eltérések mutatkoztak nemzetenként. Az életkori és egzisztenciális azonosságok határozzák meg vélhetően a hasonlóságokat és a szakmabeli (más vizsgálati mintához képest) illetve kulturális eltérések adják valószínűleg a különbségeket. Itt a legnagyobb és leglényegesebb eltérést a német szociális munkás hallgatók altruizmust elutasító választása volt. Némileg igazolva, a tulajdonított nemzeti karakterek sztereotip jellegű tartalmát. A faktoranalízis terén is hasonló volt helyzet, mint az első vizsgálat során. Úgy tűnik, hogy a szociális munkás hallgatók választásainál az együtt járássok száma állandósulni látszik 4 - 5 faktor mentén. A faktorok struktúrája is több hasonlóságot mutat ezen a mintán belül, mint más szakmák esetében. Az egyes nemzetek esetében tapasztalt különbségek jellegzetesek voltak, melyeket egyaránt lehet magyarázni a kulturális különbségekkel, illetve a szociális munkás pálya eltérő helyzetével és történetével az egyes országokban, sőt valószínűleg multikauzális jellegű a tapasztalt differencia.

Az egyetemi karok közötti összehasonlító vizsgálatok során feltűnő volt, hogy első helyre került a társas kapcsolatok szerepe a munkahelyen, holott a vizsgálat nem csupán a humán és segítő szakokra irányult, hanem az egyetem egészét magában foglalta. Az első öt helyen

VII. Megbeszélés

találjuk emellett a változatosságot, önérvényesítést, biztonságot és az altruizmust. Csupa olyan érték, melynek a piacgazdaságban működő munkahelyek kevésbé tudnak megfelelni. Megelőzik a presztízst, függetlenséget, munkateljesítményt, melyek közvetlenül meghatározzák a munkahelyi előmenetelt, sikerérzetet, esetleg a karrierépítést. A klasszikus munkaviszonyokat jellemző hierarchia, irányítás meglepően háttérbe szorul, ami a munkával kapcsolatos elképzeléseket kissé romantikus, idealizált színben tünteti fel. Mintha a hallgatók a humán értékek társas és individuális összetevői mögött a realista hatalmi viszonyokkal szembeni lázadással reagálnának, a vezető szerep felvállalása csak egyes karokon jelenik meg. Ez megfelel más vizsgálatok tapasztalatainak is. Mindezt befolyásolja, hogy a vizsgált hallgatók a pályaszocializációs folyamat elején járnak, ugyanakkor hasznos lenne megvizsgálni, hogy milyen tényezők hogyan készítik fel a hallgatókat a professzionális szakmai szerepek felvállalására. Önmagában elegendő a képzésen való részvétel a vizsgaprocedúrákkal, vagy a szakmák gyakorlati képzését szükséges erősíteni. A gyakorlatorientáltabb képzések realisztikusabb értékpreferenciát mutatnak, és erőteljesebb szakmai identifikációt, mint az elméleti képzések, valamint a magasabb presztízssű szakok szintén erősebb szakmai identifikációhoz segítik a hallgatókat (nagyobb egyezés a véleményekben). Természetesen a karok nem tükröznek egyértelműen szakokat is (pl. BTK, TTK, EFK), esetükben a tudósképzés, és pedagógus képzés részletesebb vizsgálata is szükséges.

Az összehasonlító vizsgálat magas fokú értékstabilitást állapított meg a szociális munkás hallgatók tekintetében. Különösen igaz az elutasított értékeket illetően. Egyetlen értékkör van, mely két ranghely különbséggel szerepel a vizsgálatok eredményei között, ez az anyagi ellenszolgáltatások értékköre. A preferált értékkörök megfelelnek a szakma és a képzés hagyományos értékeinek, valamint a hallgatók életkorából és státuszából adódó igényeknek.

Az értékkörök további konvergenciája itt is jellegzetes. Két vizsgálatban öt, egyben pedig négy faktort lehetett meghatározni. A faktorok tartalma és jellege nagyon hasonló volt.

Az utolsó vizsgálati szakasz, az ún. „lezáró fázis” eredményeit az alábbiakban összegezhetjük:

Ha az egyes értékkörök rangsorát összehasonlítjuk a korábbi vizsgálatok munkaérték preferenciáival, akkor az elutasított értékkörök szinte teljes egyezését állapíthatjuk meg. Tehát a célzott pálya, iskolatípus, s különösen társadalmi közeg és történelmi kor generálhatta hatások ellenére, teljes állandóság mutatkozik a vizsgált főiskolás populációnál az elutasított értékek tekintetében. Amiről feltétlenül szólni kell, hogy a sokat

VII. Megbeszélés

emlegetett anyagiak tulajdonképpen egyetlen vizsgálatban sem emelkedtek ki a semleges értékkörök övezetéből. Csak egyetlen olyan eredményünk volt, ahol ennek a zónának az elején foglalt helyet. Az első vizsgálatunk egyik mintájában. Mondhatjuk, hogy az anyagiak primátusa valamikor később alakul ki, valószínűleg az élethelyzet radikális megváltozásának következtében. Az előző vizsgálatok eredményeinek összefoglalása során utaltunk is rá, hogy a különböző összetételű hallgatóságú karokon azért egyes különbségek megragadhatók. A külföldi mintán végzett vizsgálatokkal összehasonlítva is alapvetően csak a német egyetemisták altruizmusához való viszonya jelent radikális eltérést. Az értékkörök korábbi vizsgálatok során megállapított konvergenciája itt is észlelhető. Négy faktor volt meghatározható, meglehetősen kiegyensúlyozott szerkezetben. Mindent egybevetve, a munkaértékek rangsoráról elmondhatjuk, hogy meglehetősen nagy fokú stabilitás jellemzi a populáció munkával kapcsolatos értékválasztását és az sokkal inkább függ az életkori és élethelyzetbeli sajátosságoktól, mint a pálya jellegétől, vagy annak társadalmi kontextusától.

A pályamotivációban és a pályának tulajdonított szépségekben megmaradt az embereken való segítség szép és romantikus eszménye, ami teljesen összhangban van az altruizmus preferálásával. A pálya művelése szempontjából fontos tényezők tulajdonítása terén viszont lényeges változás állapítható meg. A pragmatikus jellegű dolgok, mint pl. szakmai képzettség sokkal fontosabb helyet kapott, mint az első vizsgálatokban, háttérbe szorítva a vonzó személyiségjegyeket. A vonzó filantróp jellegű személyiségvonások, illetve az alkotó fantáziát feltételező kreativitás lényegesen kisebb értékkel szerepel ezen utolsó vizsgálatban, mint a tizenöt évvel ezelőttiben. Nagyon úgy tűnik, hogy a pálya mind teljesebb hazai professzionalizációja ezen téren, már megjelenik a hallgatóknak, a pályáról való gondolkodásában. A vonzó fizikai megjelenésre vonatkozó, azt bagatellizáló vélemény várható volt, bár kissé ellent mond a modern pályatréningek idevágó javaslatainak.

Lakonikusan úgy foglalhatnánk össze a tapasztalatokat, hogy nagyfokú állandóság állapítható meg a vizsgált populációk munkával kapcsolatos értékorientációit tekintve. Különösen igaz ez az elutasított értékek tekintetében, de a preferált munkaértékek is stabilnak mondhatók. Talán kijelenthetjük, hogy létezik egyfajta egyetemista „munka értékrend”. A szociális munkás szakma professzionalizációja gyakorlatilag befejeződött, így a vizsgálat folytatásának lehetőségét, szélesebb társadalmi kontextusban és a szakmának más segítő pályákkal való funkcionális integrációja területén tudjuk elképzelni. Másik lehetséges irány lehet, az immáron a személyiség felől történő megközelítés.

VII. Megbeszélés

Természetesen ezeknek a kutatásoknak a révén nem születtek világmegváltó eredmények. Azonban reméljük, hogy némi empirikus adalékkal tudtunk szolgálni egy hazánkban új pálya képzésének és kialakításának első lépéseihez, s ha még oly kicsi, de mégis tapasztalható mértékben, a képzést is tudtuk segíteni. Mindenesetre ennek szándéka motivált a feladat során.

ÖSSZEFOGLALÓ

Munkaérték preferenciák strukturális változásai a professzionalizáció mértékének és a képzés tartalmi változásainak tükrében

Doktori (PhD) értekezés

Dr. Kiss János

Debreceni Egyetem OEC Egészségügyi Kar

A disszertáció a szociális munkás pálya magyarországi megjelenésének kezdetétől áttekinti azokat a fontosabb társadalmi és történelmi körülményeket, melyek szükségessé tették a szakma hazai képzését. A szociális munkás tevékenységét értékhangsúlyos tevékenységként értelmezi, ezért áttekintést ad, az értékkel kapcsolatos fontosabb elméleti megközelítésekben és annak releváns kutatási problémáiról. A pályára kerülést egyfajta fejlődési folyamatként felfogó D. E. Super elméleti modelljének ismertetésével, az egyik legfontosabb vizsgálati módszerünk elvi alapjának a megértését próbálja segíteni. A Super – féle munkaérték kérdőív részletes bemutatásával a kutatás módszertanába is betekintést nyerhetünk.

A tudományos kutatást bemutató fejezetekben három vizsgálat részletes leírását találhatjuk:

- A szerző tizenöt évvel ezelőtt végzett alapvizsgálatának bemutatása, a kutatási célok és kérdések ismertetésével, a vizsgált minta részletes jellemzésével, a nyert adatok prezentálásával és azok értelmezésével.
- Az alapvizsgálat utáni, úgynevezett követéses vizsgálat sorozat három jellegzetes kutatásának bemutatása, a fentebb ismertetett jellemzők mentén.
- A tavalyi évben végzett lezáró vizsgálat bemutatása, ugyancsak a fent leírt módon.

A kidolgozandó doktori téma egy több mint tizennégy éves, részben nemzetközi vizsgálat sorozat kutatási eredményein alapul. A vizsgálati minta állandó csoportjait a szociális munkás szakma magyarországi hallgatói alkották. Az alapvizsgálat igazolta a szociális pálya értékhangsúlyos jellegét. A külföldi hallgatók hasonló vélekedésével való összehasonlítás révén meghatározhatóvá vált kulturális különbség és megfogalmazhatóvá a

Összefoglaló

magyar hallgatóknak a pályával kapcsolatos sajátos elképzelése, amit az „úttörő romantika” jellemez.

A követéses munkaérték preferencia vizsgálatok révén sikerült újabb kulturális különbségeket megragadni, illetve azonosságot felfedezni a magyar és külföldi hallgatók által alkotott mintán végzett kutatás segítségével. A részletes egyetemi vizsgálat legfontosabb tanulsága az volt, hogy az egységesnek tűnő hallgatói értékrendek mögött, viszonylag jól megragadható sajátos különbségek húzódnak meg, amit valószínűleg a képzést végző kar jellege befolyásol. A saját hallgatóinkon három különböző időpontban végzett, csaknem tizenöt éven átívelő vizsgálat azt mutatta meg, hogy a szociális munkás pályára lépő hallgatók munkával kapcsolatos értékei meglehetősen stabilak, némiképp függetlenül a környezeti változásoktól.

A lezáró vizsgálat legmarkánsabb megállapítása az volt, hogy a kezdeti romantikus elképzeléseket felváltotta a professzionális szemléletmód és személyiségtulajdonságok hangsúlyozása helyett, a konkrét szakmai munkamódszerek ismerete és a megfelelő végzettség megszerzése vált fontossá.

A vizsgálatok tapasztalatai részben beépültek a képzésbe a korszerűsítések során.

Kulcsszavak: érték, szociális munkás, munkaérték preferencia, Super – féle kérdőív, kulturális különbségek

SUMMARY

Structural changes of work value preferences in light of improvement of professionalization and changes in training curriculum

PhD thesis

Dr. János Kiss

University of Debrecen Faculty of Health

The dissertation surveys those major social and political developments that made education of social workers necessary in Hungary. Since it considers activity of social workers as a value-oriented job, it also overviews the main theoretical approaches and relevant empirical problems of value research. The dissertation greatly relies on D.E. Super's work as both theoretical and methodological foundation of the research. Therefore his theoretical model in which work socialization is interpreted as a developmental process is presented, just as his Work Value Inventory (WVI).

The empirical chapter presents 3 researches:

1. The basic research carried out by the author some 15 years ago, including the specification of the research goals and questions, a detailed analysis of the sample and the presentation and interpretation of the findings.
2. The three follow-up researches, carried out afterwards similarly to the original survey.
3. The final research, also carried out in the same way and terminated least year.

The topic of the dissertation is based on a more than fourteen year long, partly international series of investigations. Different groups of Hungarian social worker students served as sample. The basic research (1.) proved the value-oriented nature of the profession of social working. The comparison of the opinions of Hungarian and foreign students on the profession revealed an interesting cultural difference: Hungarian students regard their profession rather with a kind of "pioneer-romanticism"

Összefoglaló

In the follow-up investigations of work values provided evidence on further cultural differences and similarities between Hungarian and foreign students. Behind the seemingly uniform value-structure there are also some relatively easily identifiable differences in the value-patterns. These differences are most probably shaped by the different characteristics of their university faculties. The three surveys, carried out on samples of our own social worker students in three different occasions of the last 15 years show substantial stability in their value-structure, despite of the changing environment.

However, the most fundamental finding of the final research is that the early romanticism has been replaced by a rather professional attitude, emphasizing the importance of professional skills, knowledge and qualifications.

These findings have been utilized in improving our training methods.

Key-words: value, social worker, work value preference, Super's Work Value Inventory, cultural differences

Zusammenfassung

**Die strukturellen Änderungen der Arbeitswertpräferenzen im Spiegel des Ausmaßes
der Professionalisation und der inhaltlichen Veränderungen**

PhD Dissertation

Dr. János Kiss

Debrecener Universität Fakultät für Gesundheitswesen

Diese Dissertation gibt über die wichtigeren gesellschaftlichen und historischen Umstände seit dem Erscheinen des Sozialarbeiter-Berufes in Ungarn Überblick, von denen die Bildung der Sozialarbeiter in Ungarn bedingt war. Sie stellt die Tätigkeit der Sozialarbeiter, als wertbetonte Tätigkeit vor, deshalb gibt sie Übersicht über die theoretischen Annäherungen, die mit dem Wert in Verbindung sind, und über dessen relevante Forschungsprobleme. Sie möchte zum Verständnis der theoretischen Grundlagen unserer wichtigsten Untersuchungsmethode beitragen, mit dem theoretischen Model von D. E. Super. Durch den Fragebogen von Super kann man auch in die Methodik der Forschung Einblick gewinnen.

In den Kapiteln, die die wissenschaftliche Forschung vorführen, sind die ausführlichen Beschreibungen von drei Untersuchungen zu finden:

- Das Vorlegen der grundlegenden Untersuchungen, die der Autor vor 15 Jahren durchgeführt hat, mit der Bekanntgabe der Fragen und Forschungsziele, mit der Charakterisierung des untersuchten Musters, mit der Präsentierung und Auslegung der Angaben.
- Die Aufführung der, den Grunduntersuchungen folgenden Untersuchungen und deren typischen Forschungen.
- Die Aufführung der im Vorjahr beendeten Untersuchung, dargestellt wie vorher.

Das auszuarbeitende Dokorthema beruht auf den Forschungserfolgen einer vierzehnjährigen, teilweise internationalen Untersuchungsreihe. Die Gruppen der Untersuchungsmuster bestanden aus ungarischen Sozialarbeiter-Studenten. Die Untersuchung hat den wertbetonten Charakter des sozialen Berufs bestätigt. Die Meinungen der ausländischen Studenten zeigen den kulturellen Unterschied, und damit

Összefoglaló

wurde das Konzept der ungarischen Studenten definiert. Durch die Befolgungsarbeitwertpräferenz-Untersuchungen konnten immer neue kulturelle Unterschiede erfasst werden und auch Gleichheiten gefunden werden. Die wichtigsten Konklusionen der ausführlichen Universitätsuntersuchungen sind, dass es hinter den einheitlichen Wertordnungen erkennbare spezifische Unterschiede gibt. Diese Untersuchung hat gezeigt, dass die Studenten, die diesen Beruf gewählt haben, stabile Werte haben, was ihre Arbeit betrifft. Die markanteste Schlussfolgerung der Abschlussuntersuchung war, dass die romantischen Konzepte von den professionellen abgelöst wurden, und statt der Betonung der persönlichen Eigenschaften das Beherrschen der Arbeitsmethoden im Beruf und der erfolgreiche Studiumabschluss wichtiger wurden. Die Erfahrungen der Untersuchungen sind infolge der Modernisierung in die Ausbildung eingebaut worden.

Schlüsselwörter: Wert, Sozialarbeiter, Arbeitswertpräferenz, Fragebogen von Super, kulturelle Unterschiede

Кандидатская диссертация

Др Кишш Янош

Дебреценский университет медицинский центр факультет здоровья

Диссертация рассматривает наиболее важные аспекты исторически сложившихся общественных обстоятельств которые привели к необходимости подготовки квалифицированных социальных работников в Венгрии.

Автор рассматривает социальную работу как трудовую деятельность, в процессе которой ударение делается в первую очередь на моральные ценности и даёт обзор проблем теории исследований в данной области.

Целью представления теоретической модели Д.Е. Супера, которая рассматривает данную профессию как своего рода процесс развития личности, есть ознакомление с принципами наиболее важных методов обследований.

Подробное представление анкеты разработанной по Д.Е. Суперу позволяет глубже заглянуть в особенности методики исследований.

В главах ознакомивающих с научно-исследовательской работой автора подобно описаны результаты следующих исследований:

- презентация базовых исследований проведенных пятнадцать лет назад с подробной характеристикой полученных данных
- презентация серии исследований прослеживающих анкетированную группу с момента первых базовых исследований на протяжении пятнадцати лет по трём наиболее характерным параметрам
- показ результатов заключительных исследований проведенных в прошлом году по вышеуказанной методике

Тема разрабатываемая данной диссертацией основана в том числе и на результатах международных исследований проведенных на протяжении более четырнадцати лет. Постоянным предметом исследований были венгерские студенты- социальные

Összefoglaló

работники. Базовые исследования подтвердили что для социальной сферы характерен приоритет моральных ценностей. Сравнительная характеристика мнений иностранных и венгерских студентов подчёркивает культуральные различия и указывает на сформулировавшееся своеобразное представление венгерских студентов о социальной работе в которой они находят "романтику первопроходцев".

IRODALOMJEGYZÉK

1. G.W. Allport: Az előítélet

Gondolat Könyvkiadó Budapest 1977.

2. G.W. Allport: A személyiség alakulása

Gondolat Könyvkiadó Budapest 1985.

3. Szerk: M.B.Arthur,D.T.Hall,B.S.Lawrence: Handbook of career theory

Cambridge University Press 1989.

4. Balogh L. – Fónai M.: Tehetséggondozási formák a Debreceni Egyetemen.

Magyar Felsőoktatás 2003. 4.-5.-6. szám

5. Benson Katalin: Orvosegyetemi a hallgatók körében végzett vizsgálatainak
összehasonlító elemzése

FPK. Tanulmánykötet Budapest 1985.

6. Bugán Antal: Érték és viselkedés

Pszichológia a gyakorlatban Szerk.: Illyés Sándor Akadémiai Kiadó Budapest 1994.

7. Bugán A. - Münnich Á.: Módszertani kísérlet - értékstruktúrák vizsgálatához

Acta psychologica Debrecina 14.Debrecen 1987.

8. Bugán Antal: Faktoranalízissel modellált, pályaérdeklődés szerint elkülöníthető
személyiség típusok

Acta Paedagogica Debrecina 72.sz. Debrecen 1978.

9. Csányi Vilmos: Az állatok tanulása a természetben

Natura Kiadó Budapest 1987.

Irodalomjegyzék

10. Csepli György: Csoporttudat - Nemzettudat

Elvek és utak Magvető Könyvkiadó Budapest 1987.

11. Csepli György: A szociálpszichológia vázlata

Múzsák Közművelődési Kiadó Budapest 1987.

12. Csepli Gy. - Somlai P.: Egy értékorientációs vizsgálat a felsőoktatási intézmények végzős hallgatóinak körében (p. 259-314.) In: Egyetemi és főiskolai hallgatók élet- és munkakörülményei. Az 1973-74. tanévben elsőéves hallgatók körében végzett követéses vizsgálat eredményei. [Szerk.]: Sipos Istvánné. Bp. FPK, 1980. / B 10/

13. Csirszka János: Pályalélektan

Gondolat Könyvkiadó 1966.

14. Csirszka János: A személyiség munkatevékenységének pszichológiája

Akadémiai Kiadó Budapest 1985.

15. Fekete Sándor: Segítő foglalkozások kockázatai - helper szindróma és burnout jelenség

In: Psychiatrica Hungarica 1991/1

16. Ferge Zsuzsa: Szociálpolitika és társadalom

ELTE Szociológiai Intézet Szociálpolitikai Tanszék és T - Twins Kiadói és Tipográfiai Kft. Bp. 1991.

17. Ferge Zsuzsa: Társadalmi újratermelés és társadalompolitika

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest 1982.

18. Fónai M. - Kiss J. - Fábíán G: Szociális munkás szakos hallgatók pályaképének néhány eleme

In.: Esély 1999. /1. .

Irodalomjegyzék

19. Fónai M. – Kiss J. – Fábíán G.: Szociális munkás szakos hallgatók pályaképe, a professzió sztenderdjei és a nemzeti kulturális változó

In.: Multikulturalizmus és oktatás Szerk.: Kiss Gabriella Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadó 2001.

19. Fónai M. – Zolnai E. – Kiss J.: Munkaérték preferenciák a Debreceni Egyetem hallgatói körében. In: Régió és oktatás európai dimenzióban (Szerk.: Pusztai Gabriella). Debrecen, Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete, 2005.

20. M. Fónai - J. Kiss - G. Fábíán : Die Intelligenz in der Presse der postkommunistischen übergangsperiode

In.: Sozialwissenschaften im neuen Osteuropa hrsg.: Heinrich Best, Ulricke Becker. Informations Zentrum Sozialwissenschaften Bonn - Berlin 1995.)

21. M.Fónai - J.Kiss - G.Fábíán: Sozialarbeiter - Berufsbild

In: Sozialwissen-schaften im neuen Osteuropa IZ. Bonn - Berlin 1995.)

22. J.P. Forgas: A társas érintkezés pszichológiája

Gondolat Könyvkiadó Budapest 1989.

23. S. Freud: Pszichoanalízis

Kossuth Könyvkiadó Budapest 1992.

24. Hankiss Ágnes: Kötéltánc

Magán kiadás Budapest 1987.

25. Hankiss - Manchin - Füstös - Szakolczai: Folytonosság és szakadás

A magyar társadalom értékrendjének leírása egy országos értékszociológiai vizsgálat alapján

Értékszociológiai tanulmányok Szociológiai Kutató Intézet Budapest 1982.

26. Heller Ágnes :Hipotézis egy marxista értékelmélet kidolgozásához

Magyar Filozófiai Szemle 1970/5

Irodalomjegyzék

27. D.A.Hepworth&J.A.Larsen: Direct Social Work Practice:Theory and skills(Second Edition)

The Dorsey Press 1986.

28. H. Sas Judit: Nőies nők és férfias férfiak

Akadémiai Kiadó Budapest 1988.

29. Hunyadi György: Sztereotípiák a változó közgondolkodásban

Akadémiai Kiadó Budapest 1996.

30. Kardos Lajos: A neuropszichikus információ eredete

Akadémiai Kiadó Budapest 1976.

31. Kiss János: Szociális munkás hallgatók pályaképe kultúraközi összehasonlító vizsgálatokból

In: Munkalélektani Koordináló Tanács Munkalélektani Füzetek 1995.

32. Kiss János: Szociális munkás szakos hallgatók pálya és társadalomképének néhány eleme

In: Társadalmi szolidaritás fejlesztése Kelet-Közép-Európában Debrecen KLTE 2000.

33. Kiss J. - Fónai M. - Fábíán .:Szociális és egészségügyi szakos hallgatók, szakmával kapcsolatos tudattartalmainak összehasonlító vizsgálata

In.: Országos Munkalélektani Koordinációs Tanács Esztergomi Füzetek 2000.

34. Kiss János: Munkaérték preferenciák összehasonlító vizsgálata szociális munkás hallgatóknál. In.: A DOTE Egészségügyi Főiskolai kar Tudományos közleményei, Nyíregyháza 1998. 1.

35. Kiss János: Szociális munkás szakos hallgatók munkaérték preferenciáinak nemzetközi összehasonlítása

Irodalomjegyzék

In.: „Peremvidék” Szociális kutatások Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. DOTE Egészségügyi Főiskolai Kar- Salgótarjáni Népjóléti Képzési Központ, Nyíregyháza, Salgótarján, 1999.

36. Kiss János.: Szociális munkás szakos hallgatók munkaérték preferenciáinak összehasonlító vizsgálata

In: Peremvidék Szerk.: Lukácskó - Fónai - Fábián DOTE E.F.K. - NKK Nyíregyháza - Salgótarján 1999.

37. J.Kiss: Reasons of pauperization and the local characteristic features of searching the efficient solutions in Szabolcs-Szatmár-Bereg county
International Federation of Social Workers 11th European Seminar Debrecen 1993.

38. Meiszterics Szabolcs: A végzős szociális munkás hallgatók jövőképe...
Szakdolgozat Nyíregyháza 1995.

39. Münnich&Mtsai: Egy átfogó szegénység vizsgálat Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében
Előadás a Magyar Szociológiai Társaság Közgyűlése 1993.

40. Perczel Tamás: Pszichológiai alkalmasság vizsgáló rendszerek kialakításának néhány központi kérdése
In: Pszichológiai Tanulmányok XVI. Szerk.: Hunyadi György Akadémiai Kiadó Budapest 1986.

41. Perczel Tamás: Életstratégia, foglalkozási szerep, értékkorientáció
Akadémiai Kiadó Budapest 1990.

42. Perczel Tamás: Értékkorientáció és munka világa
Egyetemi Jegyzet Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest 1992.

43. M. Rokeach: A nézetek rendszerének szerveződése (Ford.: Balogh Márton)
In: Szociálpszichológia Szerk.: Hunyadi György Gondolat Könyvkiadó Budapest 1984.

Irodalomjegyzék

44. M.Rokeach-F.Restle:A nyílt és zárt gondolkodási rendszerek közötti alapvető különbségtevés

In: Előítéletek és csoportközi viszonyok Szerk.: Csepeli György Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest 1980.

45. Social Work training in the European Community

Office of the Official Publications of the European Communities 1989.

46. Super, D.E.: The Psychology of Careers.

New York. Harper and Brothert. 1957.

47. Super, D.E.: Work values inventory.

Boston, Houghton Mifflin Company. 1970.

48. Szöllősi Gábor: Tükör a Szekszárdon induló szociális munkás képzésről.

Esély 1990. 1. 65-78.

49. Szilágyi Klára: Felsőoktatási intézmények elsőéves hallgatóinak értékválasztása

FPK Tanulmánykötet Budapest 1985.

50. Szilágyi Klára: Tanulmányaikat befejező egyetemi és főiskolai hallgatók

értékválasztásának eredményei

Pályaválasztás 1983/4

51. Szilágyi Klára :A Super- féle munkaérték kérdőív

FPK Tanulmánykötet Budapest 1985.

52. Szilágyi Klára: Kandidátusi értekezés

Budapest 1985.

53. H.Tajfel: Az előítélet gyökerei: néhány megismeréssel kapcsolatos tényező

In: Előítéletek és csoportközi viszonyok Szerk.: Csepeli György Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest 1980.

54. E.R.Valentine: Fogalmak és nézőpontok a pszichológiában
Gondolat Könyvkiadó Budapest 1988.

55. Váriné Szilágyi Ibolya: Érték elsajátítás és személyiségformálás a mindennapi életben
In: Az identitás kettős tükörben Szerk.: Váriné Szilágyi Ibolya, Niedermüller Péter TIT
Budapest 1989.

56. Váriné Szilágyi Ibolya: Az ember, világ, és az értékek világa
Gondolat Könyvkiadó Budapest 1987.

57. Váriné Szilágyi Ibolya: Fiatal értelmiségiek a pályán
Akadémiai Kiadó Budapest 1981.

Köszönetnyilvánítások

Végezetül szeretném megköszönni mindazok munkáját, akik segítettek abban, hogy a dolgozat elkészüljön.

Témavezetőmnek, **Dr. Bugán Antalnak**, az útmutató tanácsokért és a konceptualizációban nyújtott segítségéért.

A hosszú kutatómunkában alkotótársaimnak, **Dr. Fónai Mihálynak** és **Dr. Fábián Gergelynek**, akik értékes tanácsaik mellett, lehetővé tették számomra, hogy közös kutatásaink eredményeit felhasználjam munkám során.

A külföldi kérdőívek fordításában **Dr. Bay Béláné**, **Varga Éva**, **Dr. Kissné Kálmán Marianna** és **Dr. Fábián Gergely** segített. Ez utóbbi kollégának külön köszönöm a németországi vizsgálatok megszervezését és lebonyolítását.

A külföldi egyetemeken dolgozó, a vizsgálatokban közreműködő kollégák segítségét, aki olyan sokan voltak, hogy név szerint nem is tudom Őket felsorolni.

A magyar mintákat adó intézményekben dolgozó, a vizsgálatokban közreműködő kollégák segítségét, akik szintén számosan vannak.

Az adatbázisok létrehozásában **Dr. Kovács Jánosnak** és **ifj. Kiss Jánosnak**.

Az adatok matematikai feldolgozása és elemzése során **Dr. Kovács János**, **Dr. Münnich Ákos**, **Dr. Fábián Gergely** és **Takács Péter** adott felbecsülhetetlen értékű segítséget.

Abban, hogy a dolgozat elnyerje végső formáját **Kósa Szilvia** segített.

Köszönöm azok segítségét is, akiket név szerint nem sorolhattam fel, mert sokan vannak, vagy számomra ismeretlenek.

Természetesen hálás vagyok azoknak a magyar, finn, olasz, német egyetemi és főiskolai hallgatóknak, akik a kérdőívek kitöltésével anyagot szolgáltatottak a dolgozathoz.

Végezetül köszönöm **feleségemnek**, **gyermekeimnek**, hogy lehetővé tették számomra nyugodt munkát.